

מענה כוחות

231

תוכן העניינים

2	חיל רגלים רב אלוף (מיל') חיים לסקוב
5	מדיניות „הלוחמה" הסורית סא"ל א.
9	עמדות פוליטיות ביהודה ושומרון 1972—1973 אל"מ דוד פרחי
15	פיתוח ומחקר בארה"ב ד"ר ג'. ס. פוסטר
18	ארה"ב והמזרח התיכון : תקופת המשא ומתן ד"ר מ. יזהר
23	ההשלכות הפוליטיות והחברתיות של המעבר ללוחמת הפוליטים ביוון ובמוקדון זאב רובינזון
29	צבא ומפלגה בברית המועצות סרן אלרן
33	עיבוד נתונים אוטומטי אל"מ עמיקם רייכמן
38	איפוס נשק ללא ירי אלכס אלירז
40	כיצד יקוצצו הכוחות? סקירת מאמרים בעתונות חו"ל אריה חשביה
43	ממדף הספרים — „ללא תקוה ללא פחד" — פרק מתוך ספר חדש גנרל פ. פון-זנגר

עורך : רס"ן אליצור פלד

עיצוב : פ' קור

צלום שער : מיכה בר-עם

מערכות בית ההוצאה של צבא הגנה לישראל

עורך ראשי : סא"ל משה ברימר

מרכזת המערכת : מ' דרורי

„מערכות-שיריון" : קצין-עריכה סרן י' פנס

„מערכות-חימוש" : קצין-עריכה רס"ן פ' עמית

„מערכות-פלס" : קצין-עריכה מהנדס דן גורדון

„מערכות-ים" : קצין-עריכה רס"ן י' ירבלום

„קשר ואלקטרוניקה" : קצין-עריכה מלכה שניר

אלוף-משנה גרשון ריבלין,
עורך ראשי ומפקד „מערכות”
מאז 1967, פרש מן השירות
בצה"ל.

כאחד מאנשי „מערכות” הראשונים עשה להתפתחותו של בית ההוצאה במשך למעלה מ-30 שנה — בתקופת השלטון הבריטי בתנאים של מחתרת ומאבק, ולאחר-מכן כבית ההוצאה של צה"ל.

במרץ בלתי-נדלה ובכושר-אלתור, שהפך את הבלתי-אפשרי לאפשרי, עסק אל"מ ג. ריבלין בהרחבת ובהעמקת פעולתה של המערכת: בייעוצו ובהדרכתו החלו מופיעים — בנוסף לבטאונים „מערכות” ו„מערכות-ים” — הבטאונים החיליים „מערכות חימוש”, „מערכות פלס”, „מערכות שריון” ו„קשר ואלקטרוניקה”; בתחום הוצאת הספרים נוספו הסדרות „הלוחם היהודי בצבאות העולם” ו„מדע וטכנולוגיה”. ברקמו רשת קשרים ענפה אל הפיקוד הבכיר של צה"ל, אל סופרים, מוסדות מחקר ומוסדות להשכלה גבוהה תרם רבות להקנות ל„מערכות” את מעמדה המכובד הן בצה"ל הן בחוג הקוראים הישראלי.

עם פרישתו מלוות אותו תודתנו וברכתנו על יחסי האנוש היפים והרגשת השותפות שיצר בעבודת המערכת.

מערכת „מערכות”

חיל רגלים

רב-אלוף (מיל) חיים לסקוב

מיועד להשיג הכרעה. לוֹאֲרַסְאֲטִילִיּוֹת יש משקל רבי-משמעות על רקע משך הלחימה הארוך של הרגלי — שהוא פועל יוצא ישיר של הסבילות הגופנית והערנות הנפשית — וכך הופכים וֹאֲרַסְאֲטִילִיּוֹת ומשך כושר-לחימה לגורם כוח בקרב. הצירוף בין סוג הכושר האמור והוֹאֲרַסְאֲטִילִיּוֹת מעמיד דרישות מיוחדות בפני הרגלי. נדרש ממנו יותר מאשר מכל חיל אחר: יותר בטיחות, יותר זהירות בשימוש באש, כשם שנדרשת ממנו יותר היחשפות לה (ועל-כן יש לשים דגש על דרישות אלו באימוני החי"ר). הוֹאֲרַסְאֲטִילִיּוֹת היא שעושה אותו לנושא העיקרי בעול מבצעי הביטחון השוטף, החל בפטרול שגרתי וגמור בהסתערות על מנת לחסל אויב מטריד, ועל-כן הוא נושא בפעולות של „בין המלחמות” ומוסיף בהצלחותיו להגברת ההרתעה.

גיוון אמצעי התובלה של החי"ר צימצם את תלותו בקוי הספקה; הפחתת המשקל של נשקו ותגורו עשו את החייל קל יותר ומהיר יותר עם אֶפְקֵט קטלני יותר; יותר מאי-פעם בעבר נהיה הרגלי יותר אֶפְקֵטִיבִי בלחימה להשגת יעדיו בסיוע עצמי.

בכל הזמנים היתה וֹאֲרַסְאֲטִילִיּוֹת זו עיקר גאוותו של הרגלי. אמנם במרוצת הזמן, עם שכלול כלי הנשק, הופנו מדי פעם הנורקורים אל חיל אחר, אולם החי"ר הוסיף להיות במעמד של החיל המבצע משימות בלעדיות ומיוחדות. עם זאת, לא טוב נעשה אם נעתיק מאחרים את הבדלנות והבלעדיות המתבטאות באמירות כמו „אני שריונר — והוא רגלי”. לוחמים אנו ממקור רגו: השריונאי בא מהרגלים והרגלי הושפע מהשריון. תפישתנו היא של לחימה בין-זרועית ובין-חילית. קל לבנות רוח יחידה וגאוות יחידה על-ידי זלזול בזולת. קשה יותר לבנות

לעתים קרובות אתה שומע כי אין לחי"ר עדיפות בחלוקת התקציב הצבאי. אולם, פה ושם נשמעים הדים הרומזים כי אנשי חיל הרגלים עצמם רואים את תועלתו ומעמדו של החי"ר כנחותים לעומת חילות אחרים. אני רואה בתופעה זו ביטוי מדאיג של „התגמדות” המאלץ אותי להביע הדברים הבאים.

חיל הרגלים — ולא חשוב באיזה אמצעי תובלה הוא מגיע לאיזור הקרב שלו — ברגל, על משאית, על זחל"מ או נגמ"ש, מטוס ומצנח או מסוק — כונה „החיל הפחות ראוותני של כוחות היבשה” ותמיד הוסיפו: „בלעדיו אין ניצחון בקרב”. זהו החיל היחידי אשר יכול לחדור לכל מקום, והוא אשר בסופו של דבר נלחם בכוחות עצמו אל היעד, על היעד ודרך היעד. בארץ, מאז סיים ה„שומר” את תפקידו, פיתחו חיילי „הגדודים” במלחמת-העולם הראשונה את „הרגלי הקל” וניסו להגשים את יעודו בתנאי מחתרת. בשלבים הראשונים נעשה הדבר על-ידי טיפוח הרגלי הבודד, ויותר מאוחר עם היווצרות אותן קבוצות לוחמים עברים שביצעו פעולות לילה יזומות אם על-ידי מארב ואם על-ידי פשיטה. נפל בגורלם של משוחררי מלחמת-העולם השניה ליטול חלק בפיתוח התפישה המושלמת של חי"ר בצבא סדיר כצנחנים, צועדים, מוסעים או כחיל רגלים משוריין.

„החיל הפחות ראוותני” נשא, למעשה, את תפקידיו הרבים ויכול היה לעמוד בהם רק בגלל אופיו הוֹאֲרַסְאֲטִילִי. הוֹאֲרַסְאֲטִילִיּוֹת של הרגלי מוצאת ביטויים רבים ומגוונים — למשל מגוון מערכות כלי הנשק, כגון רנ"ט, תת-מקלע ורובה, אקדח ורימון, מקלע קל ומקלע בינוני, מרגמות לסוגיהן — וכל אלה מהוות מערכות נשק נגד שריון ונגד רגלים, כאשר הכל

שטח הררי, מחפרות ומצדיות, להסתער על שטח מוגן ולעמוד מול התקפת-נגד לתקוף התקפת-נגד, לשמור, לאבטח, לפטרל, לפשוט ולערוך חיפוש בבית, בחורשה, לבצע תפקידי שיטור, לפעול ביום ובלילה בכל תנאי אקלים כאילו הם תנאים נור-מליים, להיות נכון לפעולה מיידית ולפעולה מתמדת כשהוא ער, סקרן, חשדני, ערום. עליו להיות יעיל בתצפית, בתנועה ובהסוואה, ובכל אלה הוא יכול לסמוך רק על עצמו ועל חבריו לצוות. בינו לבין המ"כ והקצין מתפתחים וצומחים יחסי רעות הבנויים על שיתוף פעולה של תלות הדדית ואמון הדדי.

נכון אמרו, שהחי"ר „שואף למגע עם האויב כדי להכריעו" ולכן חי הוא על „נשקו, קיבתו וערמתו". העמידה בתנאי הפי-זור והפריסה של מרחב הלחימה המודרני מהוה אתגר לרגלים. מה גם שהרגלי נכנס לקרב, לעתים קרובות, כשהזמן לפקודות מפורטות מצומצם; במצב זה עליו לפעול ביוזמתו ולפי תושי-ייתו, ועל-כן ההצלחה או הכישלון של המחלקה והכיתה תלויים ברגלי הבודד. כושר פיזי ורוח אמיצה הם הכרח כי מקום הלחימה שלו הוא הקרוב ביותר לאויב. יותר מכל חיל אחר חשוף הרגלי לאפקט שדה הקרב, לזועותיו ולהמולתו. ללא אומץ לב הוא חדל להוות משקל וכוח. תנופתו בקרב נובעת מהכמיהה למגע עם האויב.

קשה לחזות את התנאים בהם יוצרך הרגלי לעמוד בעתיד. ברור כי הרגלי ימשיך להסתער דרך אש ארטילריה, להלחם נגד טנקי אויב שוטפים, לחזור בכל דרך לעורף האויב. הוא יוסיף ללחום בחוליות, מבודדות האחת מן השניה, כשכל מה שמאגד אותן הוא השגת היעד.

לא נכון, ואף מגוחך, לאמר כי הרגלי אמיץ יותר מחבריו בחילות אחרים, אלא שהוא זקוק לאומץ הלב שלו יותר. לשרי-

אותם על יסוד הישגים, הצלחות וערכים, שהוגשמו בעבר עד שהיו למסורת, וביחס לקריטריונים מבצעיים, מנהלתיים וטכ-ניים שהושגו באימונים. זאת ההבחנה הנכונה; ולפעמים שוגים מפקדים, כשהם מנסים לבנות רוח יחידה על חשבון חיל אחר. נכון שהתחרות בין חילות יש בה משהו בריא — אבל רע ומר אם זהו הבסיס היחיד לבניית רוח יחידה וגאוות חיל. בהצלחה בקרב זוכים על-ידי פעולה של תיאום בין-חילי, כאשר כל חיל וכל זרוע עושה, בסיוע חיל אחר, את אשר הוא בנוי לעשות באופן הטוב ביותר.

קרבות הרגלים בעבר, ואף אלה שהיו במלחמת ששת הימים, הדגימו ולימדו מה יכול לעשות חי"ר מאומן היטב, כשבראשו מפקדים נועזים וכשהוא מסתייע באחרים, בהתגברות על עמ-דות אויב מוגנות היטב. ואם נזכיר כאן גם את אותם מקרים יוצאי דופן שאנשי חי"ר פקדו על זרועות אחרות — לא בא הדבר אלא כדי לחזור ולהדגיש כי מה שחשוב הוא לא המוצא החילי אלא ההזדהות, רוח יחידה וגאווה חילית, וראיית יעדי העתיד.

במשפחה רב-חילית ורב-זרועית — הרגלי הוא, כאמור, הוא-ר-סאטילי ביותר. טווח החדירה שלו רב יחסית והוא מפעיל מערכות נשק מגוונות; ובתנאי קרב-מגע, אשר בהם משגה קל ביותר עלול לגרום אסון, הוא יוצא וידו על העליונה. אין לו תפקיד מוגדר אחד כמו לתותחן או לקשר; תפקידי רבים ועליו להתאים עצמו תמיד לתנאים בלתי צפויים מראש. עליו להצטיין בתושיה רבה, לשלוט במקצועות רבים, והוא תלוי בעצמו ברוב המצבים. עליו להיטיב להתחפר, לחול בשקט, לטפס על סלעים, לצלוח מכשולי מים ולהסתער דרך שדות-מוקשים, גדרות ומגננים, להילחם בשטח בנוי, שטח מיוער,

אין דוגמתך, היה ברוך!
תפקיד מאוס, נישא מכל.
(תרגום ש. לסקוב)

רגלי גאה גם ממך, ערוך
אלי מערב, אל כל מכשול.

באשר להכשרת הלוחם הרגלי ייאמר עוד כי משך האימון חשוב ביותר לטיפוח המוראל; משכו של אימון אינו מושפע רק מן הזמן הדרוש להקניית המקצוע, אלא צריך לקחת בחשבון גם את הזמן הנדרש להקניית הרגלים של שיתוף פעולה ושל גיבוש הכוח.

תובלה אוירית — בין אם על-ידי מטוס או מסוק — תובלה מוטורית או תובלה בים אינן משנות את מהות הרגלי, רק מאפשרות לו לבצע יעודו תוך יישום אמצעים טכנולוגיים חדישים המהווים אמצעי תובלה לאיזור הלחימה ומקטינים תלותו לגבי קוי הספקה.

דרוש מוסד אשר יקבע את השיטות, הטכניקות, התרגולות והסטנדרט, שלפיהם יפעל הרובאי בתנאי הקרב המקובלים, וכך יפותח יתרונו על האויב. זה תפקידו של „בית הספר לקרב“, ואם איננו בנמצא — יש להקימו! מימוש שיטות אלו יושג על-ידי תחרות מתמדת בין עוצבות, תחרות שתביא הישגים תוך ביסוס גאוות יחידה. בית הספר חייב לאמן את הרגלי בתנאי קרב מציאותיים. הגדלת היתרון האיכותי-מבצעי של החייל הוא הנושא המרכזי העומד בפני חיל הרגלים. עליו למצוא את הדרכים הטכנו-מבצעיים ואת אופן יישום האיכות המבצעית, כדי לקיים אותו יתרון חילי, שמקיימים הכוח האווירי והכוח המשוריין ביחס לאויב.

האמצעי למימוש יתרון זה הוא הקמת „בית הספר הקרבי לעוצבות חי“, אחרת ייקבע גם להבא מקומו של החייר בהתאם לדירוגו בעוגה התקציבית.

יונאי — טנק; לתותחן — תותח; לטייס — המטוס; למלח — אוניית הקרב; לרגלי במרחב הלחימה — אין הרבה זולת גאוותו והמוראל שלו. הבעיה הראשונה של האימון היא כיצד לנטוע ברגלי גאווה אישית ומוראל, לקיימם ולטפחם כך שיעמדו בתנאי הקרב החזויים.

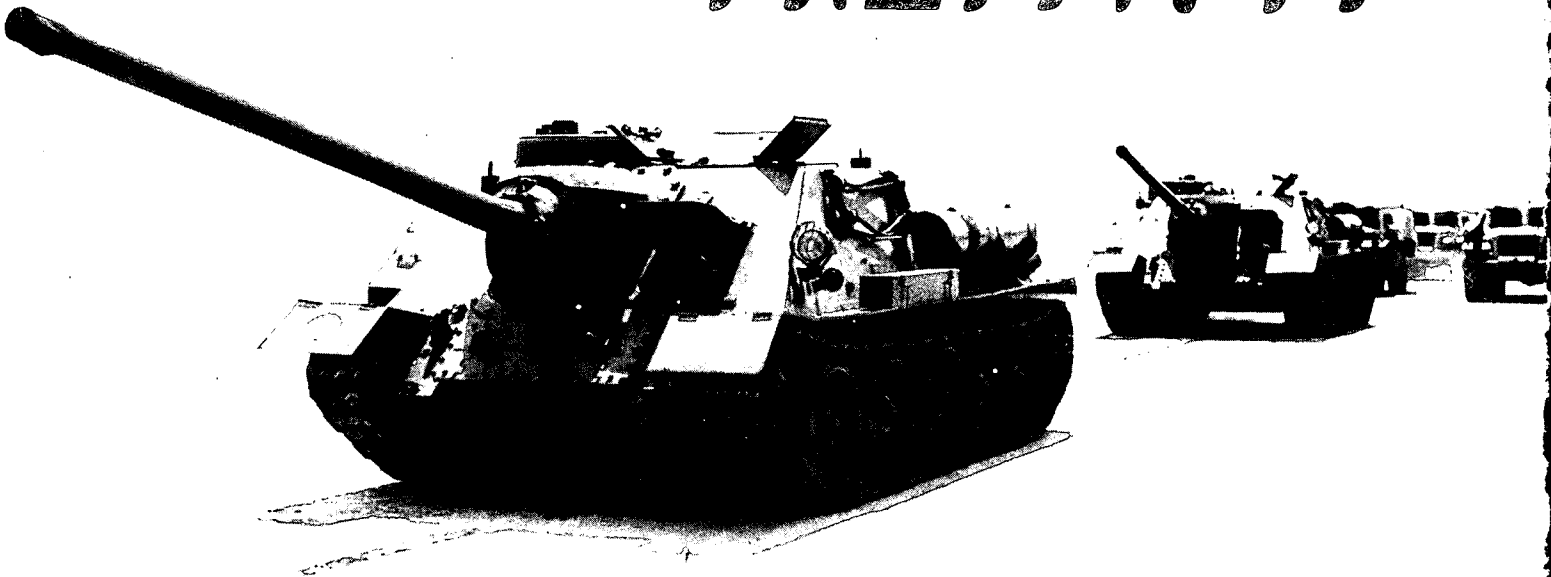
זה אולי תפקידן העיקרי של העוצבה והיחידה — שעה שבתו הספר והקורסים מקנים שיטות, טכניקות וסטנדרטים, אשר אולי ימצאו ביטויים במשמעת, יומה, סבלנות והעזה תחת אש וכאשר החייל לבדו, אין לטפח גישה של עילית, לא גישה של „אתה בחרתנו“, אלא גישה של „אותנו אין מנצחים“, „אני אצא וידי על העליונה בכל מצב“.

כאשר סך הכל התביעות שיש לזרועות וחילות עולה על היקף התקציב שמדינה יכולה להקצות, יש צורך לקבוע סדר קדימות לפי התפישה האסטרטגית. באופן טבעי מקבל חיל הרגלים נתח קטן יחסית מתוך התקציב הכולל, ואז עשויים הרגלים עצמם לאבד את התמונה הנכונה של חשיבות החיל שלהם. השוואת סכומים אף פעם לא תתן את התמונה האמיתית. ההש- תמונה אחרת. במקום שיראה עצמו כחיל בסולם עדיפויות בתקציב, הוא צריך להרגיש כמי ששייך לשבט מיוחד במינו. המאפיין אותו הוא שיר של א. פ. הרברט —

חדשו נושאי השחוק הסב;
הנס, הנשק האדם.
עוד חיל רגלים מחזיק בקו
ובוץ, אבק כאו עודם.

שלומות חייל, בבוץ שוכב,
שלומות חייל, בגשם שך,
שלומות חייל, דוה סחי וכאב,
מראה מיתה דם נשפך.

מדיניות "הלוואה"

הסורית

ס"ל א.

צה"ל בתקיפה נוספת. לקראת ערב, נרגע" הגבול והקרבות מופסקים עד ל"יום הקרב" הבא.

ג. לא כל "ימי הקרב" התנהלו באותה צורה, אך הסורים שמרו על שני עקרונות:

● פעולה ישראלית צבאית בשטחם, אוירית או ארטילרית, לא תישאר ללא תגובה צבאית.

● נעשה על-ידם מאמץ להופיע כמי שאמר את ה"מלה האחר-רונה" בקרב. דבר זה הושג על-ידי המשך "טפטוף" ארטילרי בתום יום הקרב או ביום שאחריו, כאשר הסורים הניחו כי צה"ל לא יגיב.

גם מפרסומי הסורים עצמם עולה שנגרמו להם בימי הקרב אבידות חמורות למדי. עד כה הודו:

- א. בהפלת כ-7 מטוסים.
- ב. באבדן מספר טנקים וכלי ארטילריה.
- ג. בפגיעה במחנות, במוצבים ובתחנות מכ"מ.

מאז ספטמבר 1972 מתקיימת פעילות צבאית בגבול הסורי, בדרגות-עוצמה שונות, אך בהיקף שלא נודע כמותו מאז יוני 1970.

עד ספטמבר 1972 שקט הגבול הסורי, שנתיים תמימות; אם כי, מפעם לפעם נעשתה ממנו פעילות חבלנית עוינת. פעולות אלה גברו לפעמים, אך הקו חזר ורגע, לעתים אחר תגובה ישראלית.

לתקופה מאז ספטמבר 1972 מספר קוים אופייניים:

א. מאחר שישראל החליטה להביא לרגיעה מוחלטת בחזית הסורית, היא מגיבה כמעט על כל פעילות עוינת בגולן. על רקע זה פורצים קרבות עם הצבא הסורי.

ב. הקרבות ניטשים בצורת "ימי קרב", לפי המתכונת הבאה: לאחר תקיפה ישראלית בשטח סוריה, (בדרך-כלל אוירית), שבאה בתגובה על הפעילות החבלנית, משיבים הסורים בפעור-לה צבאית (בדרך-כלל ארטילרית). לתגובה הסורית עונה

בחדש שיא (ספטמבר 1972); מאז 8 בינואר 1973 ירד המספר ל-1 בחדש.

במשך ארבעה חודשים, מאז החלה ישראל להגיב בכוח רב על כל פעילות חבלנית עוינת, התמידו הסורים בקיום מתח לחימה, עד ל-8 בינואר 1973. ננסה, איפוא, להבהיר מדוע מתעקשים הסורים לקיים מצב פעיל של לוחמה עם ישראל; זאת שעה שביתר החזיתות שוררת רגיעה כללית; מהם מניעיהם של הסורים ומהי דרגת הסיכון שהם מוכנים ליטול כדי לקיים את מדיניותם.

מניעים היסטוריים

נכונותה של סוריה לקיים עמדה לאומנית-לוחמת, נובעת, בין השאר, מן העבר והמסורת הסוריים. ראויה לציון מיוחד העובד-דה שסוריה היתה מרכז ראשון להתערורות הלאומיות הערבית החדשה, עוד בשלהי התקופה העות'ומנית, בסוף המאה שעברה. החוגים הראשונים שהעלו על נס את התרבות הערבית ואת הלאומיות הערבית צמחו בסוריה. מאז ועד לעליית נאצר לשלטון במצרים המשיכה סוריה להיות המרכז לתסיסה הלאומית הערבית. אוירה זאת נמשכת למעשה עד היום, ואחד הביטויים החשובים שלה היא תפיסת העולם של מפלגת הבעת', השלטת בסוריה מאז 1963, בה הלאומיות הערבית והאחדות הערבית הפכו למיתוס.

אולם עוד לפני עליית מפלגת הבעת' לשלטון היה הגבול הסורי מקור מתמיד להתלקחויות (בשנות החמישים היתה הסיבה העיקרית לקרבות בעיית השטחים המפורזים). ככלל, מאז מלחמת הקוממיות ראו עצמם הסורים כעם וכצבא שלא הובסו. הם תפסו את הלוחמה בגבול כחלק מן המאבק הערבי וביטוי לאי ההשלמה עם קיומה של ישראל.

לאחר עליית הבעת' נמשך ביתר שאת הקו התוקפני במדיניות-הגבול הסורית. ראויים לציון מיוחד הנסיגות להטות את מקור-רות הירדן החל ב-1964 ועד 1966, ומתן הכשר לתחילת פעי-לות חבלנית של הארגונים הפלשתינאים בגבול סוריה-ישראל

ד. בפגיעות חמורות במתקנים אורחיים (אזור נמל לאדקיה) ובבתי אורחים.

ה. כ-10 חיילים הרוגים וכ-20 פצועים.

ו. במאות הרוגים ופצועים בקרב האזרחים.

ניתן להניח במידה רבה של ודאות כי בהודעותיהם ממעיטים הסורים בהרבה את האבידות והנזקים שנגרמו להם במהלך הקרבות; אם כי יתכן שיש נטיה להגזים מעט במספר הנפגעים האזרחים. מכל מקום ברור כי מדובר באבידות רבות, שגם הסורים לא יכלו להתעלם מהן.

הסורים למדו לדעת כי ישראל מוכנה גם להסלמה בתקיפותיה בסוריה. ההסלמה מתבטאת לא רק במספר היעדים שהותקפו אלא גם בעובדה כי החל ב-30 באוקטובר 1972 תוקפת ישראל ישירות יעדים צבאיים בסוריה. בעוד ש, ביום הקרב" הראשון (3 באוקטובר) הותקף רק מחנה תל-כלח, תקפנו ביום-הקרב הרביעי, ב-8 בינואר 1973, מפקדות ומוצבים בחזית, סוללות ארטילריה וסוללות נ"מ רבות, מחנה צבאי באזור לאדקיה ומוצבי מכ"מ בעומק סוריה; כל זאת מלבד תקיפת יעדים של ארגוני המחבלים. לאחר יום-קרב זה פתחו דווקא הסורים במסע מדיני, שתכליתו להדגיש עד כמה גדולות היו אבידותיהם. יצוין כי בכל הקרבות בחודשים האחרונים לא סייע לסורים שום גורם בעולם הערבי. למרות נסיונותיהם להציג את ההתפתחות בחזית הצפון כ,מלחמת התשה", ,שבירת הפסקת אש", ,חזית לוחמת" וכיוצא באלה תארים, לא עננו מדינות ערב, ובראשן מצרים, לקריאה לפתוח באש גם בגבול-ותיהן. גם הדגשתם כי לישראל עדיפות צבאית, וכי היא מתכננת לנצלה לשם הנחתת מהלומות קשות יותר בסוריה, לא הגיעה את העולם הערבי לנקוף אצבע למענה.

בחודשים האחרונים ניטש המאבק עם הסורים לכאורה על זכותם לאפשר לארגוני המחבלים לפעול בגולן, ולוא גם בצורה מצומצמת. הפעולות הן בעיקרן מן הסוג של ירי מרגמות והנחת מוקשים ובוזקות מאולתרות על דרך הפטרולים ברמה מספר התקריות נע בין ממוצע של 10 בחודש רגיל לבין 25

„ההמונים“; במסגרתה נעשות ההכנות בעורף, הפעילות המח-
תרתית, פעילות החבלה ומלחמת הגרילה; תפקידה של מלחמה
זו להתיש את ישראל ולשמור על גחלת המאבק.
חשיבותן של מטבעות-לשון אלה בהיותן חלק מעולם מחשבה
שיש לו תומכים רבים בסוריה. לכך נודעת השפעה הן על
עצם הרצון להלחם והן על כושר ההתמדה במערכת תקריות,
שתכליתה קיום גחלת הלוחמה.
העובדה שישראל מחזיקה ברמת הגולן משפיעה על תפיסת-
העולם הסורית. אבדן רמת הגולן אמנם אינו מכביד ביותר על
סוריה כמדינה (הרבה פחות משאבדן סיני משפיע על המצב-
רים). אך שום משטר בסוריה אינו יכול להימנע מלהכריז השכם
והערב שישחרר את הגולן ולצורך זה יש להתכונן למלחמה.

מערכת היחסים בין סוריה לפלשתינאים
ההשקפות הלאומיות המיליטנטיות השוררות בסוריה וההרגשה
שסוריה לא הובסה במלחמת 1948 השפיעו רבות על התפת-
חותה של מערכת היחסים בין הסורים לארגוני המחבלים ה-
פלשתינאים. מנהיגי הבעת' ראו בלוחמה הפלשתינאית ביטוי
ל„מלחמת השחרור העממית“ בה הם דוגלים. על שום כך קל
היה ליאסר ערפאת ליצור שפה משותפת עם הסורים כאשר
החל לארגן עם חבריו את הפתח. מסוריה החלו הפלשתינאים
לפעול לראשונה (בתחילת 1965) ומשם הם פועלים עד היום.
במשך הזמן נעשו היחסים מורכבים יותר: הוקמה הצאעיקה
(ארגון מחבלים בשליטה סורית מלאה) ונתכוננו יחסים עם
ארגוני מחבלים אחרים שקמו במשך הזמן.
סוריה סיפקה לארגוני המחבלים שטח להתארגנות ולהקמת
מחנות אימונים, אמצעים כספיים ונשק ותמיכה פוליטית.
אין להסיק מהאמור לעיל כי הארגונים הפלשתינאים חופשיים
לפעול בסוריה כרצונם. הסורים הקפידו תמיד שלא ייווצר
מצב בו הארגונים הפלשתינאים המזוינים יגיעו ליכולת השתת-
פות במאבק הפנימי בסוריה; הם גם לא התירו לפלשתינאים
לעצב את מדיניות הגבול הסורית. ככל שמערכת היחסים בין

בתחילת 1965. פעילות המחבלים מגבול סוריה נמשכה וגברה
עד מלחמת ששת-הימים, ומאז ועד היום.
לאחר מלחמת ששת-הימים השתתפה סוריה במלחמת ההתשה,
אם כי בעוצמה קטנה בהרבה מזו של מצרים. הצבא הסורי
השתלב בתקריות שהתפתחו ואשר חזרפו בהתמדה במחצית
הראשונה של שנת 1970. פעילות צבא סוריה נפסקה אמנם
ביוני 1970 (כאשר מטוסי צה"ל תקפו בעומק סוריה וכוחות
יבשה השתלטו על מספר מוצבים בקו הסורי); אך הקו לא
שקט לחלוטין גם בתקופה של הפסקת-האש הרשמית (מספ-
טמבר 1970).

מהאמור לעיל עולה כי מדיניות של „גבול חם“ עם ישראל
הפכה זה מכבר למסורת ששורשיה בתפיסה הלאומית הסורית.
תפיסה זו באה לידי ביטוי מפורש בקביעה, כי ישראל היא
גוף מלאכותי שיש לסלקו ממפת המזרח-התיכון. הסורים ערים
לקושי שבהמשך מדיניות לוחמת נוכח תקיפות ישראליות
חוזרות ונשנות; אך קשה להם לא פחות להפסיק כליל את
הפעילות בגבול ולהיות „המשטר הסורי הראשון“ שאינו ממשיך
את המאבק כקודמו.

מניעים אידיאולוגיים

המניעים האידיאולוגיים של הסורים התגבשו למטבעות-לשון,
שמתמצות האידיאולוגיה המלחמתית שלהם. כך, למשל,
התגבשה האידיאולוגיה של מפלגת הבעת' בדבר הצורך להביא
לחורבנה של ישראל (בהיותה נעוצה כקוץ בלבה של האומה
הערבית ומפלגת אותה), לשני מונחי-יסוד אופרטיביים:
„המאבק המזויני“, „מלחמת-השחרור העממית“.
„המאבק המזויני“ פירושו ניהול המלחמה הצפויה נגד ישראל
על-ידי הצבאות הסדירים של מדינות העימות. מאבק זה בלתי-
נמנע אך לא יפתח אלא כאשר יהיו הצבאות מוכנים לו. לשם
כך עליהם לעבור תקופה של התארגנות והתעצמות, שבה
ירוכזו כל משאבי העולם הערבי לקראת הלחימה.
„מלחמת-השחרור העממית“ ניטשת ברציפות ומחולליה הם

שני הצדדים הלכה והתפתחה, נוצרה מחויבות הדדית. מבחינת סוריה היה עיקרה של מחויבות זו מתן אפשרות לפלשתינאים להתארגן ולפעול נגד ישראל גם מהקו הסורי. התפתחותה של מערכת יחסים זו הגיעה לשיאה, לאחר שבספטמבר 1970 ובמשך שנת 1971 היכו הירדנים במחבלים. לא זו בלבד שהסורים נחלצו לעזרת הפלשתינאים באורח פעיל (הפלישה הכושלת לירדן ב־19 בספטמבר 1970) אלא גם קלטו בשטחם את רוב הפליטים הפלשתינאים שנמלטו מירדן. בצורה זו גדל במידה ניכרת סדר-הכוחות של הארגונים הפלשתינאים שבשטח סוריה. במקביל גדלה המחויבות הסורית לאפשר למחבלים לפעול משטחם, עקב סגירת החזית הירדנית בפני המחבלים. אמנם אין להגזים במשקלם של הפלשתינאים בסוריה. הסורים אינם מוכנים לסכן את משטרם למען הפלשתינאים. אך במסגרת תפיסת-העולם הסורית מהוה התרת פעילות חבלנית בגולן והתעקשות על קיומה המתמיד, ולוא גם בצורה מצומצמת ומבוקרת, גורם חשוב.

שיקולים פוליטיים

מערכת המניעים שצוינה עד עתה הבהירה את הדחפים העקרוניים שיש לסורים לקיים מדיניות של לוחמה בגבול. אך לעקרונות נודעת השפעה מוגבלת על המשטר הסורי ולא היתה להם משמעות מעשית כה רבה לולא נשתלבו יפה בשיקולים פוליטיים תועלתיים:

לפעילות חבלנית מבוקרת בגולן יתרונות מדיניים חשובים במסגרת יחסיה של סוריה עם העולם הערבי ועם ישראל. היא יוצרת מצב שבו נמשך מאבק פעיל בחזית, אך הצבא הסורי אינו מופעל ישירות ויכול להמשיך את הכנותיו למאבק המזוין. ניתן גם לווסת את עוצמת הפעילות החבלנית כך שישיראל לא תיאלץ להכות בסוריה מכות חזקות מדי. במקרה שהמצב הפוליטי יחייב ניתן להרחיב את פעילות המחבלים בגבול, לשלב את הצבא בתגובות כלפי ישראל ולשוות למתחולל שם אופי של „מלחמה זוטא“. בתקופת מלחמת ההתשה הופעלה שיטה זאת פעמים מספר וכן בחודשים האחרונים. סוריה ומנהיגיה מופיעים או בפני העולם הערבי כתובעים ולא כנתבעים.

כאמור, למדיניות של לוחמה תומכים רבים בסוריה. יצירת אורית לחימה יוצרת, על-כן, מתח פטריוטי. אמצעי זה יעיל מאוד כל אימת שמתעוררות בעיות פנימיות, או כאשר נערכת הפיכה חדשה בסוריה. כלי-התקשורת מלאים אז תיאורי קרב וקריאות להתייצב למען המדינה. „האויב הפנימי“ חייב אז בזהירות, כיוון שצחצוח החרבות יוצר הזדמנות נאותה לטפל בו ביעילות.

במסגרת השיקולים הפוליטיים — וביחוד בתקופה האחרונה — נודע מקום נכבד לשיקול הבא: סוריה חוששת כי קרב מועד תחילת ההידברות בין מדינות ערב לישראל. הסורים מעריכים כי הסיכויים לפתור את הסכסוך הישראלי בדרך צבאית זעומים ביותר. לכן הם חוששים כי מצרים וירדן ייאלצו לשאת-ולתת עם ישראל על הסדר, ולוא גם הסדר חלקי. התפתחות כזו עשויה להביא את מצרים או את מצרים וירדן לראשית הסדר עם ישראל, ואילו רמת הגולן לא תהיה אפילו נושא לדיון כל שהוא. במקרה כזה תישאר סוריה מבודדת — נוקטת מדיניות של לוחמה, מתנגדת לכל פתרון מדיני במזרח-התיכון

וללא רמת-הגולן. הואיל וברור לסורים כי ישראל אינה מתכננת להחזיר את רמת-הגולן, עשויה סוריה להידרדר למצב פוליטי מסוכן עבורה, אם לא ייבלם תהליך ההידברות בראשיתו. הסורים לא הסתירו את רצונם לסכל כל הידברות ובמשך החודשים האחרונים חזרו וקראו לארצות ערב — קרי מצרים — „להחמם“ את איזור התעלה ולפתוח בפעולות צבאיות כדי לסייע לסוריה הלוחמת לבדה. אי ההיענות של מצרים וכלל מדינות ערב לא גרעה מהרגשת הסורים כי יש חשיבות בקיום חזית ה„לחימה הערבית“; לתחושה זו נודע משקל בשיקולי הסורים להמשיך בגילויי תקיפות בניהול מדיניות הגבול שלהם. יש להניח כי הסורים צופים גם אפשרות של כישלון במניעת תחילת ההידברות. במקרה כזה הם שואפים כי במו”מ יידונו „כל האדמות הערביות“, דהיינו שבעיית רמת-הגולן תידון במסגרת כל הסדר.

הסיוע הסובייטי

אחד הגורמים החשובים, שעשוי להשפיע על תחושת הביטחון הסורית ועל גישתה בנטילת סיכונים בגבול עם ישראל, הוא הספקת הנשק מברה”מ. עוד בספטמבר 1972, עם הפעלת המדיניות הישראלית התקיפה בגבול הסורי, עשו הסובייטים כמה מחוות לעידוד המדיניות הצבאית הסורית.

אסד נתקבל במוסקבה בסבר פנים יפות, כאשר הגיע לשם בספטמבר לביקור-פתע. הביקור נערך עקב חששה של סוריה כי ישראל עומדת לתקוף אותה. נראה שהובטח לו אז נשק רב. באותה עת החלה רכבת אורית סובייטית להחיש נשק לסוריה; ומאז מספקת ברה”מ לסוריה נשק בכמויות גדולות. אם גם אין בנשק החדש כדי לשנות את מאזן הכוחות, יש בו כדי לעודד את סוריה ולפצות את צבאה על אבידותיו בציד. לגורם זה נודעת חשיבות, כיוון שהוא משפיע על הלכי-הרוח של הסורים ועל הערכת-המצב שלהם, ויוצר הרגשה כי האבידות הן „מחיר נסבל“ לקיום המדיניות הסורית.

סיכום

לשאלה מהן הסיבות למדיניותה התוקפנית של סוריה אין, איפוא, תשובה אחת. קיים מכלול של גורמים משפיעים הנובעים עים ממערכת שלמה של תפיסות ומסורות, מעורבות בשיקולים פוליטיים. כתוצאה מכך נוהגת סוריה — בתקופות מסוימות — בצורה שונה מיתר המדינות הערביות. יתכן אמנם כי מערכת הגורמים תביא בעתיד לשינויים בגישתה המדינית והצבאית של סוריה; עם זאת ניתן להניח, במידה סבירה של ודאות, כי בתקופה הנראית לעין תמשיך סוריה להיות גורם קיצוני בשאלת המלחמה בישראל. אמנם אין לערב קיצוניות סורית עם העדר שיקול ואי-רציונליות. עובדה היא שסוריה, אשר מגבולה התנהלה פעילות חבלנית רצופה מאז סוף שנת 1967, לא נתנה יד למלחמת-ההתשה המצרית, אלא לעתים רחוקות (כאשר להערכת המנהיגות הסורית אי אפשר היה להופיע יותר כגורם סביל). הוכחה נוספת לקיומם של שיקולים רציונליים במדיניות הסורית היא ויסות עוצמת הלחימה לגבול המותר.

עולה מכאן כי תמיד גובר השיקול של קיום המשטר הסורי ושלמותה וריבונותה של סוריה על שיקולים עקרוניים. לכן יש לצפות כי הסורים ינהגו מתינות כל אימת שתגבר הסכנה לקיום משטרם ולשלמותם הטריטוריאלית.

עמדות פוליטיות ביהודה ושומרון 1972-1973

אל"מ דוד פתחי

מ, צמוד" שלילי ל, צמוד" חיובי

לאינטרסים הציבוריים השוטפים שלנו ולא לקבל תכתיבים מבחוץ.

בהתייחסותה של האוכלוסיה לישראל ולישראלים חל תהליך של התפכחות כלשהי. לפני 1967 התאפיין היחס לישראל בדור ערכיות קוטבית: אמונה בכך שהישראלי הוא כלי-יכול מבחינה טכנולוגית, מדעית ומדינית מחד-גיסא וראיית החברה הישראליית כחברה מוכת סתירות פנימיות העומדת להתפורר ולהתמוטט בכל רגע, מאידך-גיסא; עתה החלה האוכלוסיה להתייחס לישראל כאל אויב בשר-ודם, יעיל, מוכשר ורב תחבולות, אך עם זאת הגון ואנושי למדי. שינוי זה נובע במידה רבה מהתרחבות החשיפה של תושבי האיזור למציאות הישראלית; חשיפה בתחומים הכלכלי, האנושי-חברתי והרעיוני. לכן, בעוד שבשנים הראשונות לאחר מלחמת ששת-הימים היו הפועלים, הסוחרים והמטיילים הערבים נרתעים מלחצות את ה"קור-הירוק" אחרי מקרים של פיגוע בשטח ישראל מחשש ל"נקמה", הרי אפילו מייד אחר מאורעות מזעזעים כטבח הספורטאים הישראלים במינכן, לא היסס הרוב המכריע של הפועלים הערבים לצאת לעבודה כרגיל. מעניין לציין, שלאחר תקרית המטוס הלובי היו התגובות ביהודה ושומרון מתונות למדי והושמעה אף הדעה כי אין להניח שישראל גרמה להפלת המטוס מתוך ידיעה שיש בו נוסעים אזרחיים ובכוונה להשמידם, מאחר שמנסיונם למדו התושבים לדעת שישראל אינה

במאמרנו, חברה ופוליטיקה ביהודה ושומרון" (מערכות" 215, יוני 1971), תיארנו את ההרכב החברתי-פוליטי של אוכלוסיית יהודה ושומרון ואת ההתפתחויות שחלו בעמדותיהן הפוליטיות של הקבוצות השונות המעצבות את דעת הקהל מאז 1967 ועד 1971.

בתקופה המשותפת מאז 1971 ועד ראשית 1973 נמשכו התהליכים שתוארו במאמרנו הקודם והאוכלוסיה הושפעה מהתפתחויות שחלו במדינות ערב, מיחס מדינות אלה אל ארגוני המחבלים ומהתמורות שחלו במעמדה הבינלאומי של ישראל. השיפור הכלכלי שחל במצבה של האוכלוסיה באיזור יהודה ושומרון והשיפור ביחסיה עם הישראלים אתם היא באה במגע, סייעו ליצירת אורה רגועה. אחד האישים הפוליטיים הבולטים באיזור הגדיר את השינוי שחל בעמדת האוכלוסיה בצורה הבאה: "ב-1967 אימצנו לעצמנו כססמה וכמדיניות את הצמוד* השלילי ובהתבסס על אותה ססמה דחינו מראש כל הצעה ישראלית. כיום ססמתנו היא צמוד חיובי, כלומר — אנו מוכנים לבחון לגופה כל הצעה לרפורמה או לפיתוח שבאה מצד הממשל הישראלי, אם לפי הבנתנו אין היא עומדת בסתירה לאינטרסים הלאומיים; יתרה מזו, אנו נוטים היום, יותר מאשר בעבר, לסמוך על שיקול דעתנו בכל הנוגע

* עמדה איתנה, החזקת מעמד.

נוהגת כך. היו התבטאויות פומביות שקראו לממשלות ערב בכלל, ולממשלת לוב בפרט, להמנע מתגובה אלימה אשר תזיק לעניין הערבי. היו, כמובן, אף גילויי צער וגינויים חריפים על הפלת המטוס.

התגברות תחושת המציאותיות בהתייחסותה של האוכלוסיה לישראל החלה לערער את העמדות הפוליטיות המסורתיות ונוצרה תחושה של ספקנות לגבי האפשרות להגיע לפתרונות צבאיים או מדיניים קלים ומהירים. גברה התחושה שהפתרון חייב להיות מדיני והוא יושג בתהליך של הדיברות. תהליך זה איננו קצר ויש להניח שיימשך זמן רב. הספקנות הגוברת לגבי הפתרונות המדיניים הקלים, בהם האמינו תושבי האיזור בעבר, הביאה למפוכחות של האוכלוסיה לגבי הידיעות המתפרסמות, חדשות-לבקרים, באמצעי התקשורת, או המודלפות במתכוון על-ידי ממשלת ירדן. מפוכחות זאת יצרה עמדה של ספקנות לגבי אמינותה של המנהיגות הערבית. במאמר ראשי בעתון „אל-קדס“ (21 פבר' 72) נאמר:

„...למרות תקופה ארוכה זו (מאז מלחמת ששת-הימים, ד. פ.) ולמרות העול המונח על צוארון (של מדינות ערב, ד. פ.) הרי כל דיבור על איחוד השורות הנו כוזב, כפי שכל דיבור על תיאום מדיני ותיאום בין העמדות הצבאיות הנו חסר בסיס... ואנו כאן, יום עולים ויום יורדים, לפעמים מתלהבים ולפעמים מצטערים. אנו מדברים על „הצלחה“ הרחוקה, למרות אמונתנו שלכל התחלה יש סוף וכי הבעיה המסובכת תמצא את פתרונה וקרוב לוודאי שבפתרון זה תשתתף האנושות כולה.

„חששנו הוא שלערכים לא יהיה חלק חשוב בדבר; דבר זה יהיה מצער. על כל הערכים והפולטינאים, בעיקר המוכשרים, להציב לנגד עיניהם את המטרה כי הגיעה השעה שלחם זה יתפה, שיבוא הקץ לקטנוניות, שהתיאום הכוזב יהפוך לאמיתי — להבנת המציאות ללא קיצוניות והשמעת ססמות... הגיע הזמן שאומה זו תחשוב ברצינות ותאמר מילה רצינית, הגיע הזמן שההמונים ישמעו מלה רצינית מפי המנהיגים... הגיע הזמן שהעם הפלשתינאי יקח את בעייתו בידיו ויחשוב עליה ברצינות; הגיעה העת שיצא משורותיו מי שימשוך את השטיח מתחת לרגלי הסייעות המוליכות אותו שולל.“

אשר לסיכויים להסדר פוליטי קרוב, ניתן אף לומר שמפוכחות זו מיתנה את עמדת האוכלוסיה בכמה נושאים הקשורים לתנאי השלום. מבקר זר, למשל, „הופתע“ לשמוע בעת ביקורו בשכם, כי בני שיחו אמרו שהם מוכנים לוותר על ריבונות ערבית בכותל וברובע היהודי, למרות שבתקופת המנדט הוגדר הכותל על-ידי ממשלת המנדט ועל-ידי הבר האומים כרכוש הווקף המוסלמי, אשר ליהודים זכות להתפלל בו בלבד. כאשר „נוף“ אותו מבקר בבני שיחו, אמר להם: „מדוע אתם מוותרים מראש על דבר שהוא שלכם בזכות ומדוע אתם מוכנים להצהיר על נכונותכם לוותר עוד בטרם נאלצתם לעשות זאת במסגרת המשא-ומתן?“ ענו לו בני שיחו בהיתול ואמרו כי אכן ניכר שהוא אינו מכיר את התנאים בארץ ובאיזור וכדאי שידע שהם השתנו מאז ימי המנדט...

במסגרת מדיניות ה„צמוד“ השלילי הטילו על עצמם תושבי האיזור, בעידוד אחיהם שמעבר לגבול, מערכת של איסורים לגבי התנהגותם הציבורית; הם יצרו לעצמם קוד של כללים נוקשים, אשר הגדירו בצורה מפורשת את הדברים שמותר או אסור לבצע מבחינה לאומית. מערכת זו של כללים כללה

איסור מוחלט על כל שינוי במערך המוסדי-ציבורי; על רענון היצוג הציבורי ברמותיו השונות בדרך של בחירות שנערכות תחת שלטון הכיבוש; על מגע רשמי-פורמלי של גופים ציבוריים עם הממשל, מלבד מה שמתחייב מצרכי החיים היומיומיים. הלגיטימציה הלאומית לכל פעילות ציבורית הוכתבה על-ידי ממשלת ירדן, על-ידי יתר ממשלות ערב והליגה הערבית, ועל-ידי אש"פ*.

כתוצאה מהשינויים שתוארו לעיל החלו להיווצר בקיעים בסכרי האיסורים שהטילו התושבים על פעילותם הציבורית. הבחירות לעיריות, שיתוארו להלן, פרצו פרצה בסכרים אלה ובלטה התופעה של פעילות מוסדית-ציבורית מתרחבת והולכת בתחומים שונים: בחירות ללשכת המסחר; חידוש פעילות הסתדרות בעלי המקצועות החופשיים; פעילות ציבורית להקמת אוניברסיטה; התארגנות להקמת איגוד מקצועי של עובדי ההוראה וכיוצא-באלה.

התפתחויות אלה איפיינו בעיקר את גורמי הממסד הירדני לשעבר וההנהגה המקומית (ראה מאמרנו ב„מערכות“ 215, ע' 14). בעוד שהממסד הירדני לשעבר יכול היה להשתלב בנוחיות יחסית במדיניות ההפשרה של ירדן כלפי ישראל ובחתימתה להסכם פוליטי, הרי שהאינטלגנציה הלאומנית נאלצה להתמודד עם המשבר הרעיוני, המדיני והצבאי של ארגוני המחבלים מזה, ועם אוכלוסיית יהודה ושומרון, אשר נהתה אחר דרך המתניות והפיכחון, מזה.

רבים מבני האינטלגנציה זו, מתוך סקרנות אינטלקטואלית טבעית, הרחיבו את התעניינותם בישראל ובזרמים הרעיוניים השונים הרווחים בה ונפגשו עם גורמים ישראליים ציבוריים שונים; דבר זה גרם לכך שאמונתם באפשרות ההצלחה של דרך המלחמה הערבית להשגת המטרה הנוספת של החזרת הריבונות הערבית כולה, תחת סממת הריפובליקה החילונית והדימוקרטית, נפגמה.

מגעה הבלתי-אמצעי של האינטלגנציה עם המציאות הישר-אלית גרם להומניזציה גוברת של דמות ישראל בעיני האוכ-לוסייה ולחידוד ההשוואה המתסכלת בין המציאות החברתית-מדינית הערבית לבין המציאות הישראלית.

בשיר בלתי חתום, שהופיע בעתון „אל-פג'ר“ ב-22 בספטמבר 1972, נערכה השוואה בין הקונסטרוקטיביות של החברה הישראלית לבין הדסטרוקטיביות של החברה הערבית:

„ראיתי חופר בקיבוץ
גומה עמוקה
נוטע בה עץ...
מכנס בצמרת עליו
את חלומותיו הרחוקים המפוררים...
אולם כאשר יחזור, בעלי הכופות האדומות'
(דהיינו חיילי הצע"י** , ד. פ.) לאיזור
הם: יסעירו את הארץ
יגעישו את הארץ...
וידיהם אוהזות בזריונות בקרדומות
כורתות עצים

* ארגון לשחרור פלשטין.
** צבא עבר-ירדני.

להקים קשתות ניצחון
לכבוד אבי הניצחון
לכבוד המנצח (רמו למלך חוסיין, ד. פ.)
שבקע את אויביו, בני הארץ..."
(התנגשות בין הצע"י לבין המחבלים
בספטמבר 1970, ד. פ.)

בשיר שהופיע בעיתון „אל-קדס“ ב-26 בפברואר 1973 מדברת
המשוררת פדוא טוקאן על התינוק הישראלי הגדל לתוך עולם
של מלחמה, בלי שנמל-המבטחים הישראלי יבטיח את עתידו.
אומרת המשוררת לאיתן (סטריאוטיפ של הילד הישראלי, ד. פ.):

„...מי יתן ותישאר התינוק האדם,
חוששת אני ויראה
שתגדל בוז השבכה,
בוה הזמן פשוט-השוקיים, עטוי החאקי,
כמוות האכזרי, באש ובעשן,
יראה אני ילדי שהאדם בכ ימות,
ירד לטמיון...
ישקע במצלוחות.“

העיתונות היוצאת באיזור יהודה ושומרון ובמזרח ירושלים
המשיכה, בדרך-כלל, לבטא את העמדות הפוליטיות המוצהרות
המקובלות, בין אם במישור הפרו-ירדני ובין אם במישור
הפרו-פלשטינאי. אולם, עם זאת, התגלו פה ושם, לעתים בין
השיטים ולעתים בצורה גלויה ומוצהרת, התבטאויות המעידות
על תהליך של התפכחות. לא אחת קרה שהפער הגדול הקיים,
בדרך כלל, בין ההתבטאות הפוליטית הפומבית לבין השיחות
ב„סלונים“ הפוליטיים של האיזור, החל להטשטש. מספרם
הגדל והולך של מבקרי הקיץ והגברת הדרישה ל„איחוד משפ-
חות“ (כאשר ברוב המקרים מדובר על משפחות שלמות שיצאו
מהאיזור לפני 1967) הבליטו את העובדה שהאוכלוסיה בוטחת
ביציבות השוררת באיזור ואף מצליחה להעביר את בטחונה
לפזורה הפלשטינאית בארצות ערב. התייחסות חיובית זו
מאכלת בהדרגתיות את הנוקשות של העמדות הפוליטיות
המוצהרות.

לעומת כל האמור לעיל יש לזכור כי קיים צד שני למטבע
המפוכחות והמציאותיות המאפיינת את עמדתם של תושבי
האיזור — היינו הגברת תחושת התסכול המדיני והלאומי,
הנובעת מחוסר אפשרות לחוות פתרון מדיני-לאומי
קרוב, מהעדר תכנית מדינית מציאותית, שאפשר להאמין
בהתגשמותה הקרובה ומחוסר אפשרות לפעול למען מימושה
— הלכה למעשה — של תכנית מדינית כלשהי. תחושת תסכול
זו כובלת את ידי מנהיגות האוכלוסיה בתחום של העשייה
המדינית ומגבירה את התלות בפתרונות כפויים מבחוץ, אשר
יותר ויותר נעשים בלתי-מציאותיים בעיניה של האוכלוסיה;
שכן קיימת אכזבה מסיכוי של פתרון כפוי על-ידי המעצמות.
במסגרת זו יש לראות את שינוי היחס לירדן מאז נקודת השפל
של ספטמבר 1970 ועד להתייצבות היחסים שחלה במרוצת
1972. כיום רואה מרבית האוכלוסיה בהמשכת קשריה עם ירדן
את התגלמות הסיכוי להסדר מדיני כל-שהוא, את הצינור
להבטחת המעמד הערבי המוכר של האוכלוסיה ולמניעת היש-
ראליזציה שלה ואת הערבות להמשכת קיום הקשר עם העולם
הערבי. אין פירושו של דבר שמנהיגות האוכלוסיה רואה עצמה

מנועה מלמלא תפקיד מדיני פעיל, אם וכאשר ייכנס הדיון
המדיני על עתיד השטחים להילוך מדיני גבוה יותר. לכן אין
פירושו של דבר אף שמנהיגות זו רואה במשטר הקיים היום
בירדן את המשטר הרצוי לה והמקובל עליה. אף הממסד היר-
דני לשעבר באיזור יהודה ושומרון מרבה לדבר היום על הצורך
לשנות את אופי המשטר בירדן ל„אחר השחרור“, ולהגביר את
משקלם של הפלשטינאים במדינה ואת חלקם בעוגת השלטון.

ב-14 במרס 1973 ביטא האמדי כנעאן, ראש עיריית שכם
לשעבר, בראיון לעיתון „אל-קדס“ את תמיכתו באיחוד שתי
הגדות. יש לזכור שכנעאן ידוע כתומך באופן פומבי ביוזמות
ציבוריות ומדיניות מקומיות המבליטות את חשיבותה של
האוכלוסיה הפלשטינאית בשטחים, ועל רקע זה יש עניין מיוחד
בדבריו. אומר כנעאן:

„...איחוד שתי הגדות הוא הקשר הטבעי בין שני העמים
(הפלשטינאים ובני הגדה המזרחית, ד. פ.). יסוד היסודות הוא
הצורך להשתחרר מן הכיבוש בכל אמצעי ובכל דרך. מנקודת
ראות בינלאומית כבשה ישראל טריטוריה ירדנית ועליה לסגת
ממנה לפי החלטת מועצת הביטחון (242). באופן זה תחזור
הגדה המערבית באופן אוטומטי למצב שבו היתה לפני הכיבוש
הישראלי... איני רואה כל מניעה שהמלך ירכיז ויבטיח מעתה
ומראש שישנה את החוקה ויכניס סעיף שיתן לפלשטינאים את
הזכות למשול בעצמם וקשרם עם הגדה המזרחית יהיה
פדראלי; כך נהוג במקומות אחרים בעולם וזו ערובה אמיתית
לאיחוד אמיתי בין צדדים שונים. כאשר אנו מקבלים את
התכנית, אין אנו עושים זאת מתוך אהבה למלך ולמשטרו
אולם מתוך אמונה ותקווה באיחוד האומה הערבית. אל נשכח
שינקנו את האהדה לאיחוד הערבי מילדותנו והיינו מאשימים
את המדינות האימפריאליסטיות בקריעת איחוד סוריה (כוונתו
להגדרת ארץ-ישראל כ„סוריה הדרומית“ בראשית תקופת המנ-
דט, ד. פ.). נוסף על כך קיימים קשרים גיאוגרפיים, היסטוריים
וקשרי אינטרסים גרמניים בין שתי הגדות, אשר התחזקו במשך
20 השנה שעברו. אל נשכח שסלט ושכם, היו חלק של גפה
אחת, אל-בלקא, בתקופה העת'מאנית וקשרים משפחתיים ומס-
חיים קשרו את שתי הערים; ולבסוף — אל נשכח שבגדה

המזרחית יושבים שלושת רבעי מיליון פלשטינאים...“
עם זאת לא נדם קולם של האנטי-האשמים באיזור. יומון
ושבועון פוליטיים היוצאים בירושלים, „אל-שעב“ ו„אל-פג'ר“,
ממשיכים, בצורה עקיבה, לתקוף את משטרו של המלך חוסיין
ולהציגו כרודפם של הפלשטינאים. עיתונים אלה קוראים
„להשבת הזכויות“ של העם הפלשטינאי ולפעולה תקיפה נגד
מדיניות ישראל. ב-15 באוקטובר 1972 כתב „אל-שעב“:

„...לא ידוע בהיסטוריה שזכות אשר נלקחה בכוח הוחזרה
באמצעות פיוסו של הגולן, אלא-אם-כן הצד שזכותו ואדמתו
נשדדו רוצה להכנע לרצון הכוח, ולהסכים להגיון של ויתור
אחר ויתור, שעל אחר שעל וארץ אחר ארץ עד אשר יבוא יום
והמתעלמים והנרדפים יגלו כי לא נותר דבר מאימת הכיבוש.
„אנו מצלצלים בפעמון, אולי יתעוררו הנמלים ואולי תגבר
תכונתם של אלה המתעלמים והמסיחים את דעתם. זהו יומם,
אם הם יודעים!“

קולות אלה מוצאים הדים באיזור, אולם אין בהם כדי לערער
את עמדת רוב המנהיגות המוכרת של הציבור התומכת בפתרון
מדיני, שיבטיח את הקשר בין שתי הגדות.

בצד ההתנגדות העקרונית המדינית לשלטון הישראלי התבלטו התחומים הבאים כמוקדי חיכוך בין האוכלוסיה ביהודה ושומרון לבין הממשל:

1. ענייני דת ומקומות קדושים (כגון זכויות היהודים במערת המכפלה).
2. ענייני קרקעות התיישבות (התנחלות בבקעת הירדן, שטחים סגורים וכו');.
3. איחוד משפחות;
4. הגברת הנוכחות היהודית בירושלים (פינוי ערבים מהרובע היהודי וכו').

התחום הראשון עורר תגובות בעיקר באיזור חברון ומזרח-ירושלים. התחום השני עורר תגובות בשומרון (שכם, טובאס, עקרבה) וביהודה (בית-לחם). התחום השלישי הפך לנושא מרכזי וקבוע, בדו-שיח שבין נציגי האוכלוסיה והממשל; בכל הזדמנות העלו נציגי האוכלוסיה את הצורך הדחוף בהרחבת מסגרת איחוד המשפחות. הלחץ בנושא זה גבר מאוד במשך עונת ביקורי הקיץ (1972) ולאחריה. שיפור המצב בשטחים אי-הנוחות שגברה בפזורה הפלשטינאית לאחר מאורעות ספטמבר 1970, השתקפות דמות חיובית יותר של המצב בשטחים ובישראל כתוצאה מעונות רצופות של ביקורי קיץ — כל אלה הגבירו את הלחץ לקבלת אישורי איחוד משפחות; לא תמיד דווקא מתוך כוונה להשתקע בגדה המערבית, אלא לעתים קרובות מתוך כוונה לרכוש באופן לגיטימי מעמד של תושבי הגדה המערבית, מעמד שעשוי לשמש הגנה בפני תהפוכות העולם הערבי, כפי שהתבטאה אישיות משפטית בכירה במרי-רות ובכאב: „במשך 20 שנה היו הפלשטינאים בטרואמה של העדר-הזהות המדינית ואילו עתה הם לוחמים ונאבקים לרכישת זהות זו מטעם שלטונות הכיבוש של אויבם ישראל. הפלשטינאי היום רואה בתעודת הזהות הגדנית וברישון הביקור של הממשל אותה ערובה ומפלט לזהותו הקיבוצית, שלא הצליח למצוא בדרכונים הערביים.“

התחום הרביעי עורר תגובות ומחאות בעיקר בירושלים, והדים מסוימים אף באיזור יהודה ושומרון.

מוקדי חיכוך אלה בולטים במיוחד בהשוואה למוקדים הקודמים שכמעט נעלמו:

1. תביעה לחופש תנועה בתוך האיזור ומחוצה לו: מערבה לישראל ומזרחה לירדן ולארצות ערב;
2. דרישה לשחרור העצירים המנהליים;
3. שחרור אסירים.

היעלמותם של מוקדים אלה נובעת מכך שהתנועה בתוך האיזור ומן האיזור לישראל הינה חופשית, ואילו בתנועה מהאיזור מזרחה הונהגו תקלות מרחיקות-לכת; המעצר המנהלי בוטל למעשה ומספר האסירים בבתי-הסוהר הצטמצם במידה ניכרת. בדו-שיח שבין נציגי הממשל והאוכלוסיה תופסת כיום מקום מרכזי דרישת האחרונה להעלות את רמת השירותים. הגורמים העיקריים להעלאת דרישה קונסטרוקטיבית זו הם:

- א. העלאת רמת הציפיות כתוצאה משיפור המצב הכלכלי;
  - ב. השלמה תוך כפיה עם הזמניות הקבועה שבמצב הכיבוש;
  - ג. התעמקות ההרגל לראות בישראל ממשלה לגיטימית, אליה יש לבוא בתביעות להעלאת רמת השירותים.
- ראוי לציין, שלפחות בתחום המנהל המוניציפאלי היתה תביעה

זו, בחלק מערי הגדה, משולבת בהכרה שיש להטיל מסים עירוניים נוספים כדי להעלות את רמת השירותים.

הבחירות לעיריות, משמעויותיהן ותוצאותיהן

בשליש הראשון של 1972 עמדה המציאות של המיקרופולי-טיקה הגדתית בסימן המאקרופוליטיקה הבין-ערבית. ב-15 במרס הכריז המלך חוסיין על תכנית הפדרציה ואילו ארגוני החבלה התכוננו לעריכת ועידת הארגונים לשחרור פלשטין בקהיר. לעומת זאת, עמד איזור יהודה ושומרון בסימן הבחירות לעיריות. הבחירות התנהלו בשני שלבים:

א. בחירות בשומרון וביריחו;

ב. בחירות ביתר נפות יהודה.

אם כי הבחירות התנהלו על-פי חוק הבחירות הירדני, הקובע צנזוס של מס (דינר לשנה) כתנאי להשתתפות באלקטורט — חוק אשר נתן יסוד להניח כי הבחירות לא תחוללנה תמורות מהותיות ביצוג של האוכלוסיה — בכל זאת חוללו הבחירות שינויים מפתיעים. שינויים אלה באו לביטוי ברענון היצוג במועצות העיריות, הן מבחינה כמותית והן מבחינה איכותית. משמעות הבחירות במכלול היחסים שבין הממשל לבין האוכלוסיה היתה נעוצה בעיקר בעובדה שהבחירות נערכו הרף הלחצים הכבדים שהופעלו על-ידי ממשלת ירדן (אם כי אחר-כך נסוגה ירדן מהתנגדותה הפעילה, למרות שלא שינתה את עמדתה המוצהרת), ועל-אף התנגדותם החריפה של ארגוני המחבלים, אשר עשו כל אשר ביכולתם לשבש את הבחירות, בעיקר בשכם, על-ידי תעמולה, איומים (כולל פיגועים קרים), פיתויים כספיים, איום בסנקציות על בני משפחה המצויים בחו"ל ועל אינטרסים של תושבי שכם בחו"ל.

עריכת הבחירות בתנאים אלה שימשה בידי האוכלוסיה הוכחה לכך שיש ביכולתה לעמוד על דעתה ולשרת בצורה הנראית לה את האינטרס הלאומי. מעניין לציין שמשבר הבחירות בשכם (כאשר התפטרה רשימתו של האמדי כנעאן והיה חשש שיתר המועמדים יחזרו בהם מכוונתם לרוץ לבחירות) לא הדביק את יתר ערי הגדה וכן לא הושמעה הטענה כי ההסכמה לעריכת בחירות באיזור יהודה ושומרון, בעוד שאין גערת בחירות במקביל במזרח-ירושלים, כמוה כהודאה בדיעבד בהבדל הקיים בין מעמדה של ירושלים לבין זה של איזור יהודה ושומרון. הבחירות הכניסו למעגל האחריות המוניציפאלית מספר גדול של אנשים שזו להם הופעתם הראשונה על במת החיים הציבוריים (למעלה ממחצית הנבחרים).

אישים אלה נבחרו בהקשר של מאבק בחירות שבו נדונו הבעיות הנובעות ממצאות החיים בשטחים וכאשר המועמדים מתחרים זה בזה בטענה שהם ייטיבו לייצג את האוכלוסיה בפני שלטונות הממשל. בין המועמדים החדשים הופיעו מספר צעירים משכילים, סוחרים ואנשי עסקים, שבנו את מעמדם הכלכלי אחר 1967 ונציגים של שכבות נמוכות יותר, אשר בתנאים המקובלים לפני 1967 לא נחשבו לבעלי רמה מתאימה לצורך הנשיאה באחריות מוניציפאלית. בערים הקרובות לקו הירוק ניכרה התמורה בייצוג המוניציפאלי בצורה בולטת יותר ואילו בערים העורפיות או המסורתיות (כגון חברון) נבחרה בדרך-כלל מחדש ההנהגה הקודמת.

למרות האמור לעיל, התבססה עדיין מערכת הבחירות ביהודה ושומרון על קבוצות אישים הנשענות בעיקר על תמיכה חמו-

לתית-עדתי. הספקות שהיו בקרב האוכלוסיה כי ירדן לא תכיר בראשי-הערים החדשים, דבר שיפגע בתפקידם של ראשי העיריות כמנהיגות מוכרת של האוכלוסיה גם בעיני שלטונות ירדן, לא עמדו במבחן המציאות. מלבד ראש עיריית רמאללה, הכירה ירדן בכל ראשי-הערים החדשים (אי ההכרה בראש עיריית רמאללה, נבעה מכך, שירדן ממשיכה לראות בראש העיר המגורש, נדים זרו, את ראש העיר החוקי של רמאללה, על-אף שבינתיים מונח לשר בממשלת ירדן). אין תימה, איפוא, שכמה מראשי-הערים החדשים הרשו לעצמם לנקוט צעדים לפיתוח עריהם תוך הסתייעות בממשל. מספר עיריות החליטו, למשל, להתחבר לחשמל הישראלי והרחיבו את נכונותן לקבל סיוע בתחום הפיתוח. חשש נוסף של האוכלוסיה היה כי הממשל הצבאי ינצל את חוק הבחירות הירדני, המקנה לשר הפנים סמכויות נרחבות למינוי חברי מועצה וראשי ערים, כדי להתערב בקביעת נציגי האוכלוסיה ולהעלות אישים הרצויים לממשל. חשש זה התבדה, לאחר הבחירות בשומרון, שכן הממשל נמנע מלהתערב במינוי ראשי הערים וכן נמנע מלמנות חברי מועצה נוספים. בבחירות ביהודה נעלם חשש זה לחלוטין. הבחירות עוררו ציפיות ציבוריות ומדיניות. ראש עיריית חברון אמר, בראיון שהתפרסם בעיתון „אל-קדס“ ב-30 באפריל 1972, כי הוא „מאמין בכך שחייבים לבחור בגוף חדש שייצג את העיריות בגדה המערבית במשא-ומתן של הערבים עם ישראל“. הוא אף ציין כי „מועצה מבצעת, שתורכב מהמועצות העירוניות, תוכל לבטא את העם הפלסטינאי, אשר יטפל בעצמו בבעיותיו“. הצהרה זו אמנם מותנה על-ידו לאחר מספר ימים, אולם אך טבעי היה, שכתוצאה מההתעניינות הרבה של מדינות ערב, של דעת הקהל העולמית ושל דעת הקהל הישרא-אלית בנושא הבחירות לעיריות, היו הציפיות והחששות מהת-פתחות זו מנת חלקם של חוגים נרחבים. במאמר ראשי, שהתפרסם בעיתון „אל-קדס“ ב-3 במאי 1972, מתאר העיתון את התפתחות הרעיון לעריכת בחירות לעיריות בגדה המערבית ואת תמיכתו בעריכתן. אולם, מעיר העיתון: „הבחירות העירוניות אינן נחשבות כמייצגות את רצון התושבים ככלל ולכן אסור למועצה עירונית כל-שהיא, בדרך כלל שהיא, ליטול חלק בפעולות מדיניות בהן ייצגו את התושבים; זאת כיוון שה-בחירות נערכו על סמך חוק שאיננו מבטא ייצוג פוליטי כללי ולכן אינו יכול להיות מוסכם על הכלל, אלא אם הוא כולל ומקיף“. העיתון מוסיף ואומר כי „למרות מגמה זו מצדנו ונוסף לשיקולים מסוימים בעניין ירושלים שגרמו לה להיות מנותקת באופן בלתי-טבעי מן הבחירות וחרף ההסתייגות המדינית שאנו מביעים ומדגישים בעניין זה ובעניין כל צעד אחר שיצרף את ירושלים לישראל — למרות כל זאת, אנו מבקשים מהמועצות העירוניות החדשות, על הפנים החדשות והוותיקות שבהן, שתהיינה מקור תקווה ואמון לתושבים ותת-מסרנה בכל לבן ומאודן לפעולה מאומצת ונושאת פירות. מותר לנו לבקש שתפעלנה למען הרחבת מסגרת הסמכויות שלהן. לפי דעתנו אין מנוס מכך שהעיריות תתפנינה לעסוק באופן מעשי ואחראי בעניין החינוך ולפקח על ניהול ענייני הסעד. העיריות חייבות לפעול בתחום האמנות, המוזיאונים והספורט וכן לפעול למען שיטת הבחירות והתחום השכבתי המצומצם לתחום הכולל והמקיף, אשר יפתח הזדמנו-יות שוות לאשה ולגבר, למשלם המסים ולשאינו משלם. על כל

פנים, איננו שוכחים לאמץ את ידי אלה שזכו לאמון התוש-בים.“

בעקבות הבחירות לעיריות הועלה נושא הבחירות ללשכות המסחר. בניגוד לבחירות לעיריות, לא נקבע מועד אחד לעריכת הבחירות ללשכות המסחר. הוחלט שהממשל יאשר עריכת בחירות בכל לשכת מסחר שתבקש זאת. הסוגיית הראשונה, בתחום זה, היתה לשכת המסחר בג'נין, שבה נערכו הבחירות ב-5 באוקטובר 1972.

בעוד שהלשכה היוצאת היתה מורכבת משישה סוחרים שמו-צאם מג'נין, ואחד מאום אל-פחם, הרי הלשכה החדשה מורכבת מארבעה סוחרים מכפרי הנפה, מפליט אחד, משניים מאום אל-פחם ורק מאחד מהעיר ג'נין. לעומת רוב מוחלט של סוחרים עירוניים בלשכה היוצאת, הורכבה הלשכה החדשה בעיקר מסוחרים שמוצאם מהעורף הכפרי של ג'נין ואין בה ייצוג למשפחות „המיוחסות“ של העיר. אחרי סוחרי ג'נין, ביקשו אף סוחרי שכם לערוך בחירות ללשכת המסחר בעירם. הבחירות נערכו ב-11 בינואר 1973 ותוך השתתפות ערה ביותר של הסוחרים. מתוך 12 חברי מועצת הלשכה שנבחרה — עשרה הינם „פנים חדשות“ בתחום זה של הפעילות הציבורית. בין הנבחרים ארבעה בעלי השכלה אקדמאית, אחד חבר מועצת העיר ואחד חבר פרלמנט ירדני לשעבר, דבר המעיד על התשי-בות שציבור הסוחרים בשכם מייחס ללשכה. מעניין לציין, שאף המנהיגות המשפחתית-כלכלית של שכם העמידה בראש רשימתה בחור צעיר (32) בעל השכלה אקדמאית בתחום הכלכלה.

בעקבות ג'נין ושכם הוגשה בקשה על-ידי סוחרי קלקיליה להקמת לשכת מסחר בעיר. עד כה לא היתה לשכת מסחר בקלקיליה, וסוחריה היו חברים בלשכת המסחר בטול-כרם. שיקומה של העיר והתפתחותה אחר 1967 הרחיבו וגיוונו את עיסוקיהם של תושבי קלקיליה ויצרו שכבה חדשה של סוחרים, אשר ביקשו להתארגן ולהקים גוף שידבר בשמם בפני שלטונות ישראל וירדן. הבחירות נערכו ב-15 בפברואר 1973. השתתפות הסוחרים בבחירות היתה ערה מאוד ושמונה המועמ-דים שנבחרו מייצגים את החוגים השונים של שכבת הסוחרים של העיר, אשר הרחיבה את פעולתה הכלכלית לאחר 1967 ונערכה לשרת את הגל הגואה של הביקוש למוצרי צריכה, המאפיין את שכבת הפועלים בעיר.

פניות לעריכת בחירות בלשכות המסחר הגיעו אף מרמאללה, כאשר קבוצה אחת של סוחרים תמכה בעריכתן וקבוצה אחרת — התנגדה. עד כה לא הכריעו סוחרי רמאללה בדבר עריכת בחירות ללשכת המסחר בעירם. הוגשה אף בקשה לעריכת בחירות ביריחו.* יש להניח שבדרך זו תיערכנה בחוד-שים הקרובים בחירות ביתר לשכות המסחר. הדבר המאפיין את הבחירות ללשכות המסחר הוא השינוי המעמיק בייצוג הסוחרים, כאשר אלמנטים לא-ממוסדים (כפריים בג'נין וצעירי רים בלשכת המסחר בשכם) תפסו את מקום ההנהגה הוותיקה. חשוב לציין כי לשכת המסחר ממלאת בהווי החיים הכלליים של איזור יהודה ושומרון לאחר 1967 תפקיד חיוני כגורם המייצג את האינטרסים הכלכליים של הערים השונות בפני שלטונות הממשל מחד-גיסא ושלטונות ירדן, מאידך-גיסא.

* בינתיים נערכו כבר הבחירות ביריחו. — המער.

לאחר הבחירות ניכרה התחדשות בפעולות של הסתדרויות בעלי המקצועות החופשיים, הסתדרות הרופאים, הסתדרות הרוקחים, הסתדרות המהנדסים וכו'. הסתדרויות אלה הקימו לעצמן גופים ייצוגיים גדתיים, שנועדו לדאוג לרמת המקצוע ולייצג את העוסקים בו בפני שלטונות הממשל ובפני הסתדרות יות מקבילות בירדן. ראוי לציין שאף עורכי-הדין החלו להת-ארגן להקמת לשכה באיזור יהודה ושומרון, כדי להקנות לגי-טמציה ציבורית ומשפטית לעבודתם באיזור; זאת בניגוד להחלטת עמיתיהם בגדה המזרחית, שקראו להמשכת שביתת עורכי-הדין. לאחר הבחירות, התחדשה הפעילות הציבורית בנושא הקמת אוניברסיטה באיזור יהודה ושומרון. פעילות זו באה לביטוי בהקמת ועדה מכינה, אשר הכינה הצעה לתקנון להקמת אוניברסיטה והעמידה את הצעתה לדיון ציבורי מעל דפי העיתונות ואף תיקנה את הצעתה המקורית לנכוח הביקור-רת הציבורית. הוועדה המכינה מאמינה ביכולתה להתגבר על התנגדות ירדן להקמת אוניברסיטה, ולזכות בהכרה ירדנית מזה ובהכרה של התאחדות האוניברסיטאות הערביות מזה. כמו-כן, התגברה פעילות אגודות הצדקה ואגודות הסעד, התאחדויות הנשים והמועדונים החברתיים והספורטיביים. באיזור נערכו ימי-סרט, בזארים של צדקה, סימפוזיונים בנושאי חברה ותרבות ואף הופיעו כמה להקות תיאטרוניות של חובבים ומקצוענים-למחצה.

לפי החוק הירדני הוטל איסור על עובדי המדינה להתארגן באיגוד מקצועי. במרס 1972 פנו עובדי החינוך בנפת חברון והגישו בקשה להקמת איגוד מקצועי של עובדי ההוראה בנפה. לאחר שניתנה להם הסכמה עקרונית, החלה פעילות ענפה ברחבי יהודה ושומרון בקרב עובדי ההוראה להקמת ארגון ארצי של עובדי ההוראה ואף הוגשה בקשה רשמית, מלווה בטייטת תקנון. רעיון זה נתקל בהתנגדות ממשלת ירדן וארגוני המחבלים, אולם לאחרונה רפתה התנגדות זו.

סיכום ביניים

ההתפתחות שתוארה לעיל באיזור יהודה ושומרון אינה מנותקת מההתפתחויות במישור הבינערכי והבינלאומי. השינויים שחלו ביחסה של ירדן כלפי ארגוני המחבלים, במעמדה של מצרים בעולם הערבי, וביחסה של מצרים לבעיית הסדר הסכסוך — כל אלה יצרו את הרקע למצב של „דריכה במקום” בתחום המדיני. איבוד התנופה לכאורה, בחדירתה של ברה"מ למזרח-התיכון, העדר נכונותה לתמוך באופן צבאי בניסיון לכפות על ישראל לסגת מן השטחים המוחזקים והתמיכה הגוברת של ארה"ב בישראל — כל אלה תרמו אף הם לתחושת האוכלוסיה כי אין לצפות לפתרון מדיני קרוב, שייכפה על הצדדים על-ידי גורמים מעצמתיים. האופי הקיצוני של פעולות המחבלים בחו"ל, לאחר הופעת „ספטמבר השחור” ולאחר ביטולן של האופציות האחרות לפעילות מחבלים שהיו קיימות עד למלחמת האזרחים בירדן, צימצמו אפילו את אמונתם של אותם הגורמים באוכלוסיה שתמכו במחבלים מבחינה רעיונית. התמעטה התקוה שהישועה לפלסטינאים תבוא על-ידי טרור של מחבלים.

אזירה כללית זו צימצמה באופן אובייקטיבי את מרחב התמרון המדיני של האוכלוסיה, שהיה בלא-הכי צר ביותר. מצרים והמדינות „המתקדמות” ממשיכות לתבוע מאוכלוסית השטחים להימנע מכל יוזמה מדינית ולתת יד לפעולות ההתנגדות לכיבוש. ירדן, לעומת זאת, הגם שהיא אוסרת על תושבי

איזור יהודה ושומרון לנקוט יוזמות מדיניות עקרוניות, אינה נרתעת מלגייס את תמיכתה של אוכלוסית האיזור בתכנית ובצעדים מדיניים של ממשלת ירדן; היא נוהגת להציג עצמה בפני יתר ארצות ערב כממשלה הפועלת בהסתמך על האינ-טרסים של תושבי האיזור ותוך התייעצות עם מנהיגיהם. כאשר הותקף המלך חוסיין על-ידי מצרים, לאחר פרסום תכנית הפדרציה, הבליטה ממשלת ירדן כי נועצו במנהיגי יהודה ושומרון על תכנית זו, והם תומכים בה למעשה. ירדן אף נזקקה, לא אחת, לעמדתם המוצהרת של תושבי האיזור בשאלות כגון מדיניות הגשרים הפתוחים.

נוצר מצב של מתאם שלילי בין צמצום מרווח התמרון המדיני של אוכלוסית יהודה ושומרון בתחום המאקרופוליטיקה (דהיינו, בשאלת הסכסוך הישראלי-ערבי) ובין מרווח התמרון המתרחב שהאוכלוסיה מעוזה ליטול לעצמה בתחום המיקרופולי-טיקה (דהיינו, בשאלות קיומה היומיומי ויחסה עם הממשל הצבאי, עם השוק והכלכלה הישראליים ועם הגדה המזרחית). בתחומים רבים הצליחו גורמים ציבוריים בקרב אוכלוסית האיזור לקבל החלטות שהן בניגוד לעמדות ירדניות, בינ-ערביות וחבלניות מוצהרות, לבצע את החלטותיהם אלה ואף לקבל עליהן בדיעבד הכשר ירדני. ציינו לעיל את הבחירות לעיריות, את הפעילות הציבורית להקמת האוניברסיטה, את נכונות כמה מראשי העיריות החדשים להיעזר בשירותים ישראלים (כגון חשמל) וכיוצא באלה.

בתחום זה יש לעמוד במיוחד על שאלת הגשרים הפתוחים. בלחץ כמה ממדינות ערב הועלה הנושא מספר פעמים לדיון במועצת הליגה הערבית ותושבי האיזור לא היססו להתכנס ברמה של ראשי עיריות ולשכות מסחר ולשלוח משלחת שתייצג את עמיתיהם בפני מועצת הליגה. ניתן לומר כי כיוון ההתפתחות מצביע על כך, שכל שמתארכת התקופה שבה נמשך המצב הקיים בשטחים, יעזו תושבי האיזור לנקוט יוזמות רבות בתחום ה„צמוד” החיובי ואף יגנו על האינטרסים שלהם בפני ירדן ומדינות ערב בתחומים הנוגעים לחיי היום-יום ולמעמדם הציבורי-מדיני.

כמה אישי ציבור באיזור מותחים ביקורת על מדיניותם של ארגוני המחבלים. הם אינם רואים ביעדים המדיניים של האר-גונים לשחרור פלשטיין יעדים בני-השגה והם אינם מאמינים שפעולות המחבלים, בדרך שבה הן מתבצעות עתה, יקדמו את ענייניהם של הפלשטינאים. הם אינם מהססים לבטא את עמדתם זאת בעל-פה ולעתים אף בכתב, אם כי בדרך-כלל בצורה עקיפה.

אשר לבעיית ההסדר עם ישראל, ניתן לומר כי משקלה של המנהיגות המוכרת של אוכלוסית יהודה ושומרון מונח על כף המאזניים הממתנת ולא המחמירה. בדברם על הסדר המ-דיני הם מתארים אותו כמצב של גבולות פתוחים ותנועה חופ-שית בין יהודה ושומרון לבין ישראל, אולם הם עומדים על כך שלא יהיו שום „ויתורים טריטוריאליים” לישראל. תהליכי-התמורה הכלכליים והחברתיים העוברים על אוכלוסית יהודה ושומרון עתידים להשפיע על המערך המנהיגותי, על הארגון החברתי ועל ההשקפות והדעות. מוקדם עדיין להתנבא לגבי מהותם של שינויים אלה, אולם יש לזכור שעד כה סיעה המגע עם המציאות החדשה ליצירת דמות מציאותית יותר של ישראל בעיני האוכלוסיה.

פיתוח ומחקר בארה"ב

ד"ר ג'. ס. פוסטר *

היחס לטכנולוגיה נתון בין שני קטבים — האחד רואה בטכנו-
לוגיה תכלית הכל והאחר רואה בה אך קללה. יחס שלילי למדע,
ימיו כימות עולם. היוונים מתארים את יחסו העויזן של זאוס
לפרומיתאוס, אשר נתן את מדע הבערת האש לאדם. ספר
בראשית מספר על זעמו של אלוהים לנוכח הקמת מגדל בבל.
והנביא מוחמד אמר: „כל המצאה היא משגה; כל משגה מוליך
לאשו של גהנום“.

היו כמובן כאלה שהאמינו יתר על המידה בטכנולוגיה חדשנית
ובדומה לאיקרוס האגדי ניסו להגביה טוס, יותר מכפי
יכולתם.

סיפורים עתיקים אלה הפכו למיתוסים ורבים הטוענים כי אין
בהם כל אמת. אינני סבור כך. לדעתי יש בכלום אמת נצחית
— על הברכה והקללה הטמונים בטכנולוגיה חדישה. הבה
נבחון את מידת האמת בכמה מוסכמות מודרניות הכרוכות
בתחום המחקר והפיתוח.

האגדה בדבר „הרג-יתר“

בתחום המחקר והפיתוח עלינו להפריך כל אגדה; בין אם
יוצריה נמנים עם הספקנים ובין אם שייכים הם למחנה המת-
להבים; כל אגדה בתחום זה, יהא מקורה אשר יהא, עשויה
להוליך את ארצנו לתחום הסכנה.

אגדה יכול שתהא מוצר מורכב. במקורה עשויה היא להיות
דבר אמת, הכללה נוחה. אולם ההכללה עשויה להיגרר להפ-
שטת-יתר ולהגזמה ובמקום כלי-עזר לחשיבה עלולה היא
להיעשות לכשל-חשיבה; וזה מוביל לפעולות מוטעות.

טול, למשל, את המושג הנפוץ „הרג יתר“ (Over Kill). מושג
זה, בהתייחסו לכלי-נשק, פירושו שימוש בכמות נשק נגד
מטרה, במידה העולה על זו הדרושה לשם השמדתה. תפיסה זו
כשלעצמה נכונה ואף שימושית, אך היא עלולה להוליך למס-
קנות מוטעות. כיום מייחסים למושג „הרג יתר“ משמעות,
שהיא גזירה מוטעית מן המושג. כך, לדוגמה, יש הטוענים,
בעזרת מושג זה, כי לארה"ב יש נשק גרעיני למעלה מן
הדרוש להשמדת כל יריביה בכוח; המרחיקים לכת לומדים
מן המושג כי יש לשנות את כל מדיניות ההגנה הגרעינית,
כיוון שדי לארה"ב בקומץ פצצות גרעיניות וממילא גם ניתן
לצמצם את המחקר והפיתוח במידה קיצונית.

אלה הבקאים בסוגיות הלוחמה הגרעינית יודעים כי אין
לפרש בהקשר זה את המושג „הרג-יתר“, פשוטו כמשמעו.
עובדה היא כי גם אם יפעילו שתי המעצמות את כל מאגרי
הנשק הגרעיני שלהן זו כנגד זו, עדיין ייוותרו מיליוני ניצולים
משני הצדדים.

בכל זאת, ישנו גרעין מטעה של אמת בסמטת ה„הרג-יתר“.
אמת שברשות ארה"ב מאגר עצום של נשק גרעיני; נכון
גם שעוצמת הנפץ הכללית של מאגר גרעיני זה מחרידה ואם
תופעל תמיט שואה על כל יושבי תבל; ולית מאן דפליג
שעלינו לעשות כל מאמץ כדי למנוע מלחמה גרעינית ולשלוט
בכלי-הנשק הללו באורח מבוקר וקפדני.

המונח „הרג-יתר“ עלול, אם לא נבדוק אותו בקפידה, להוליד
בקרבנו את כשל-החשיבה המסוכן של „הרתעה מינימלית“ —

* ד"ר פוסטר הוא הממונה על מחקר ופיתוח צבאי במשרד ההגנה
האמריקני.

אחד מדיוני "סאלט", הלסינקי 1969

לבעיה, עלינו להשיב על כמה שאלות קשות בתחום הטכנולוגי-גיה והעולם כיום ומצבם בעתיד. הנה, למשל, אחדות מאותן שאלות:

- איזה חלק מכלי-הנשק המרתיעים שברשותנו ישרוד לאחר התקפה גרעינית?
- כמה מהטילים והמטוסים שלנו יצליחו לחדור מבעד למערכי-ההגנה של האויב ולהשמיד את מטרותיהם?
- אילו שטחים ישמשו זירה למלחמות גרעיניות צפויות, לסוגיהן השונים?
- מהו אורח מחשבתם הצפוי של המנהיגים משני הצדדים, ובאיזו מידה של ודאות יכולים אנו לשער את מידת נכונותו של היריב לשאת בסיכון בלתי-מחושב?
- מהי הדרך היעילה ביותר להמתיק את נזקיה של שואה גרעינית?
- לססמת ה"הרג-יתר" יש כביכול תשובות לשאלות אלה; אולם כיוון שתשובות אלה אינן מבוססות על ניתוח מעמיק, אין בהן להועיל למעצבי המדיניות בממשל.
- מוסכם כי עלינו להבטיח עצמנו מפני מלחמה גרעינית; והרי התוצאה של משגה בתחום זה תהא אבדן המדינה כולה. גם בהכנות למלחמה מקובלת אנו נוקטים מידה רבה של זהירות, בשל התוצאות החמורות שייוודעו לכל משגה. קל וחומר במלחמה גרעינית. כאן עלינו לנקוט משנה זהירות. מספר דוגמות לכך:

אותה הנחה קלה ונוחה, שדי לה לארה"ב בפצצות גרעיניות אחדות לשם בטחונה, שאנו יכולים להתפרק מרוב כלי-הנשק שלנו, שאנו יכולים לחדול כמעט ממחקר-ופיתוח ובכך לשמור על חרותנו במחיר זול.

כדי להוכיח את האיוולת שבביסוס החלטות על-סמך שיקולים של "הרג-יתר", די אם נזכיר שעל-אף עוצמת ה"הרג-יתר" שבידי גרמניה הנאצית, היא נחלה תבוסה במלחמת-העולם השנייה; והרי היה ברשותה מלאי כדורים שמסוגל היה להרוג כל נפש חיה בקרב בעלות-הברית. כמובן, לא ניתן היה לכוון כל כדור לאדם נפרד; אך עוצמת ה"הרג-יתר" התקיימה להלכה.

המציאות שבהרתעה הגרעינית

שום מדינה לא תוכל להגיע להחלטות נכונות בדבר נשק גרעיני מרתיע, המבוססות על ניצוצות האמת שבמושג ה"הרג-יתר". עלינו להביט נכוחה אל המציאות אותה הפצים המיתר-סים להסתיר. הבה נבחון אחדות מההשלכות המעשיות של נשק גרעיני.

אנו זקוקים לנשק גרעיני כדי להרתיע אויב-כוח מלתקוף אותנו או מלהביאנו אל סף משבר. עם זאת אנו רוצים להימנע מבזבוז משאבים על נשק מיותר. הבעיה היא, איפוא, לקבוע מהי הכמות הראויה של נשק; בכמה די לנו? לא נוכל לפתור בעיה זו על-ידי ססמות או הפשטות-יתר. כדי למצוא פתרון

● ככל שאמצעי התקיפה של הסובייטים הולכים ומשתכללים, עלינו להגן על הנשק המרתיע שברשותנו במגוון רחב יותר של דרכים.

● עלינו להצטייד בכמויות נוספות של נשק ובסוגים נוספים שיפצו על אותם כלי-נשק שיהרסו או שלא יגיעו לידיהם.

● אנו חייבים גם להתמיד בשיפור הנשק הקיים, שכן הניסיון לימדנו שמערכות-ההרתעה, משך חייהן קצוב ויש להחליפן או לשפרן.

פעולותינו חייבות להבהיר באורח חד-משמעי כי אנו נחושים בדעתנו לקיים כוח-תגובה רב-עוצמה. אין די בכך שאנו נאמין שברשותנו כוח-תגובה נאות. יריבנו בכוח חייבים להיות משוכנעים מעל לכל שפק שאנו מסוגלים להשיב מהלומה בכל הג-סיבות הצפויות.

אני מאמין כי אנו מקיימים — ומסוגלים להמשיך לקיים — עוצמת נשק שתשמש מרתיע יעיל. אני מאמין גם כי לטווח ארוך, באמצעות המודרניזציה ומשא-ומתן, נוכל לגרוע ממספר כלי הנשק בשני המחנות. יתכן אף כי נוכל לצמצם באורח הדדי פיתוחים טכנולוגיים — להבדיל מכמותיים — במזרח ובמערב.

„סאלט“ — מציאות דמיון

דרך קשה וארוכה עברנו עד שהושגה התקדמות ברו-שיח „סאלט“; וזה לא מכבר הושגו הישגים ניכרים. אולם ישנם הרוצים לנתן את הישגי השיחות בהטיפם לקיצוצים בתקציב ההגנה עד כדי פירוק-נשק חד-צדדי. אלה ישללו כל שיפור בכלי-נשק, בטענה שגם הסובייטים יודרו לשפר את נשקם בתגובה לכל שיפור אמריקני. הם יבלמו כל שינוי טכנולוגי בגרסם כי הטכנולוגיה מאיצה את מירוץ הזיון. הם יקצצו באכזריות במחקר-ופיתוח בהסתמכם על הסכמי „סאלט“.

ושוב, מידה של אמת יש בדבריהם — אך אמת זו מנופחת, מוגזמת ומעוותת. אמנם טכנולוגיה עשויה להביא קללה בצד הברכה ועלינו להיות זהירים בשימוש במכשיר רב-עוצמה זה. הסכמי „סאלט“ איפשרו לנו להימנע מפיתוח נשק שאלמלא ההסכמים היינו מפתחים.

דא-עקא שהססמות, הדמיון והאגדות מערפלים את המוח ומונעים חשיבה הגיונית וצלולה על מגבלותיהן של „סאלט“ ועל השימוש המושכל שיש לעשות בטכנולוגיה. הבה נבחון בזהירות את „סאלט“: מטרתן היא לפקח על מירוץ החימוש בצורה שתגדיל את בטחונם של שני הצדדים, בלא שיוקנה יתרון חד-צדדי לאחד מהם. אשר-על-כן, כל הגבלה חייבת שתהא בת-פיקוח על-ידי שני הצדדים. לא ניתן, לפי שעה, לפקח על הגבלות טכנולוגיות; אך ניתן בהחלט לפקח על כמות הנשק: מספר הטילים, הצוללות, מתקני המכ”מ וכיוצא באלה. לכן הוסכם בסיבוב הראשון של „סאלט“ כי תיקבע תקרה לכמות כלי-הנשק; ובמספר מקרים גם הגבלות על גודלם ומקום פרי-סתם. אשר לתחום השיפורים האיכותיים וההגבלה עליהם — הדבר הושאר, לפי שעה, לסיבוב השני של „סאלט“.

ההסכם הנוכחי קובע, למעשה, כי שכלול הנשק — במסגרת המספרים שנקבעו והגודל שנקבע — מותר. הסובייטים אף אינם מסתירים את כוונתם לשכלל את נשקם האסטרטגי.

* SALT — Strategic Arms Limitation Talks. שיחות להגבלת הנשק האסטרטגי.

קיצורו של דבר: מוסכם על הכל כי שינויים איכותיים חיוניים להבטחת ההרתעה האמינה והם אף מותרים בהתאם להסכמים הקיימים.

„סאלט“ והאיוון העריון

עוצמתם הכוללת של כלי-הנשק שברשות הסובייטים עולה כיום על העוצמה האמריקנית. לסובייטים יתרון כמותי, אך לאמריקנים — יתרון איכותי. אולם המאמץ שמשקיעים הסובייטים — בכספים ובהכשרת מדענים — במחקר-ופיתוח עולה על המאמץ האמריקני. אם יצליחו הסובייטים לחולל מספר שיפורים איכותיים — והדבר נתון בהישג-ידם — תחול הידרדרות מסוכנת ביכולת התגובה של האמריקנים. לכן נתבקש הקונגרס האמריקני להקציב משאבים נוספים למחקר-ופיתוח, שבעקבותיו ישוכנעו הסובייטים כי נוכל להמיט עליהם נזק שאין לשאתו, בכל מצב ובכל הנסיבות.

ואולם הקונגרס אישר רק חלק מן התקציבים שהנשיא ביקש ממנו. אם יימשך הקיצוץ בתקציבי המחקר-ופיתוח עשוי סף-הבטיחות של ארה”ב להידרדר במידה שתערער את יכולתה לפתוח בסיבוב השני של „סאלט“. עם זאת סנאט ארה”ב ער לקשר שבין „סאלט“ וצרכי המחקר-ופיתוח. לכן אישר הסנאט החלטה (פרי יוזמתו של הסנטור ג’קסון) הקובעת את התלות שבין הצלחת הסכמי „סאלט“ לצורך במחקר-ופיתוח מתמיד ומזורז.

תופעת הפעולה והתגובה

תפיסה מוטעית רווחת כיום גורסת כי הוצאות ההגנה בולעות נתח שמן מהתוצר הלאומי שלנו; כי כולנו עמלים יותר, מייצרים יותר ומרוויחים יותר — הכל כדי שה „פנטגון“ יוכל לייצר ולפרוס כלי-נשק גדולים ומשוכללים יותר. האמת שונה לחלוטין. מאז 1950 הופנה כל הגידול הכלכלי שלנו לתחום האזרחי. כל תוספת בתל”ג של ארה”ב זרמה למקורות אזרחיים ולא למקורות בטחוניים.

לאלה הטוענים כי בעקבות „סאלט“ והסכמי „סאלט“ יש לצמצם את תקציב המחקר-ופיתוח אזכיר כי להסכמי „סאלט“ מספר מגבלות — הם מכוונים רק לנשק אסטרטגי, וגם זאת באורח מוגבל. וזאת לדעת: כשלושה רבעים מתקציב המחקר-ופיתוח מופנים לטכנולוגיות חדשות ולכלי-נשק רב-תכליתיים מקוב-לים. יתכן כי בעתיד נדון עם יריבנו על הגבלת הנשק המקובל, אולם אם לא נתמיד בפיתוחו של נשק כזה — לא נוכל להגיע להסכם הדדי על הגבלתו.

רבים סבורים כי אם נקצץ בפיתוח נשק אסטרטגי וטקטי ילכו הסובייטים בעקבותינו. אין טעות גדולה מזו. טענה זו מתעלמת מהמאמצים שנעשו מאז מלחמת-העולם השניה למצוא תחומים משותפים, לאמריקנים ולסובייטים, של הגבלת-נשק. התופעה של פיתוח ופיתוח-נגדי או הימנעות מפיתוח והימנעות-נגדית — אינה קיימת ככזו.

טעות היא לחשוב כי אם נפתח נשק מסוים, יודרו הסובייטים לפתח נשק דומה, ואם נימנע מפיתוח — יימנעו גם הסובייטים מפיתוח. לרוסים מערך שונה של יסודות לבניית העוצמה שלהם. ובתחום האסטרטגי — ההפשטה הגורפת של דוקטרינת „ההרתעה המינימלית“ אך מביכה אותם. ההיסטוריה של הגב-

המשך בעמ' 22

ד"ר מ. יזהר

ארה"ב והמזרח התיכון:

תקופת המשא ומתן
(יוני 1967 ואילך)

מאמר זה הוא פרק מתוך מחקר הדן ביחסי ארה"ב והמזרח התיכון. המחבר, ד"ר מכאל יזהר מאוניברסיטת חיפה סיפר לנו כי הונע לחינוך המחקר בשל מיעוט החומר העדכני בנושא חשוב זה. בחוברת קרובה נביא פרק נוסף מהעבודה העומדת להופיע בהוצאת „עם הספר“.

משבר מאי-יוני 1967 הפתיע את ארה"ב. האמריקנים לא היו ערוכים לקראתו לא מבחינה נפשית, לא מבחינה מדינית ולא מבחינה צבאית. אף-על-פי-כן מוטלים היו על כפות-המאזניים דברים מכריעים הרבה יותר מאשר בויאט-נאם. אף שב-ויאט-נאם היתה ארה"ב מעורבת במלחמה בכוח שעלה על חצי מיליון חייל, הרי בזירת הקרבות לא היתה נוכחות של מעצמת-על שניה. לא כן במזרח התיכון, שהיה איזור הסכסוך הפעיל היחיד בעולם בו ניצבו שתי מעצמות-העל חמושות זו מול זו. האפשרות של עימות בין מעצמות-העל היתה גדולה במזרח התיכון לאין-ערוך יותר מאשר בדרום-מזרח אסיה. כן גם היתה ישראל חשובה בתודעה הלאומית האמריקנית, הרבה יותר מאשר דרום ויאט-נאם.¹

בשלביו הראשונים היה המשבר בעל אופי מקומי מוגבל, אך משעה שהודיע נאצר על סגירת מצרי-טיראן החל המשבר ללבוש גם מימד של משבר בינלאומי, ומבחינה מסוימת אף של התגרות גלויה באמריקנים. שליט זוטרי של מדינה קטנה הרשה לעצמו, אולי בעידודם של הסובייטים, לקרוא תגר על הבטחות אמריקניות מפורשות, שניתנו ב-1957 בדבר חופש השיט במצרי-טיראן, ובמידה מסוימת העמיד במבחן את אמינותה של מעצמת-על. לדעתו, לא העריכו בישראל — אולי בגלל הסרבול בטיפול של ארה"ב במשבר — היבט זה של פגיעה אפשרית באמינות האמריקנים.

ככל שהמשבר במזרח התיכון הלך והתעצם, נמצא שהמסגרות השונות בוויינג-טון המטפלות במשברים בינלאומיים אינן ערוכות כל צרכן לנושא שעלה במפתיע. כרגיל בבירוקרטיה האמריקנית העצומה והמסורבלת המטפלת במשברים מסוג זה, היו גישות שונות.² בדרגים הגבוהים של מחלקת-המדינה רצו לסיים את המשבר בדרכי-שלום, אך ללא ניצחון מדיני לנאצר העלול להעלות את קרנו ולהביא

תנופה חדשה לפעילותו בנוסח השנים 1957—1958. הדרג הנמוך יותר של העריכאים המקצועיים, וכן נציגי ארה"ב במדינות הערביות, התייחסו בפסימיות לאפשרות של פתרון כזה והתבוננו בחרדה ובאפס מעשה — כמקבלי-דין כמעט — בהתפתחותו של משבר, שלדעתם עלול היה לאיים על האינטרסים האמריקניים בכל האיזור כולו.³

הדרגים הגבוהים של מחלקת-ההגנה היו מרוכזים כל-כך במלחמת ויאט-נאם ולא ראו אפשרות מתקבלת על הדעת להתערבות אמריקנית ישירה במזרח התיכון, אך גם לא האמינו בפעילות המדינית של מחלקת המדינה.⁴ קונט, שבמסגרת מחקר-ריו מטעם „תאגיד ראנד“ היתה לו גישה לחומר מסווג, מגלה כי לראש שירות-הביון הישראלי, שיצא בשליחות סודית לארה"ב וניהל שיחות עם אנשי ה„פנטגון“, נמסר כי אין הם מאמינים באפשרות של הפעלת כוח ימי משולב לפתיחת המצרים ברוח דיבוריהם של המדינאים.⁵ כנראה גם רמזו לו — או שכך הסיק מדבריהם — שארה"ב לא תעמוד לשטן לישראל, אם תנקוט דרך עצמאית לפריצת ההסגר ולפתיחת המצרים.

הנשיא וחבר יועציו לביטחון לאומי נקטו עמדה אוהדת לישראל יותר מאשר מחלקת המדינה וההגנה.⁶ הנשיא ג'ונסון היה אחד הנשיאים האמריקנים הידידותיים ביותר לישראל, ואהדה זו נבעה הן מן היחס החיובי שגילה להישגי ישראל ולעוצמתה הצבאית והן מן הידידות והכבוד

שרחש ליהודי ארה"ב. אף שבא ממדינות הדרום של ארה"ב, היה ג'ונסון מקורב — עוד בתקופה מוקדמת בחייו הפוליטיים — בצורה אינטימית ביותר ליהודים. כאיש צעיר בא לוויינגטון של שנות ה-30 בימי הממשל הראשון של הנשיא פרנקלין רוזוולט. בוויינגטון של ה„ניו-דיל“ הכיר ג'ונסון הצעיר לראשונה מקרוב את האינטלקטואלים היהודים הנלהבים, שהתרכזו סביב תכניותיו השונות של הנשיא לתיקונים חברתיים וכלכליים. הפוליטיקאי הדרומי מטקסאס הוקסם והתפעל מכושר חשיבתם ועבודתם של יהודים אלה, ומאז עמד בקשרים עמוקים עם יהודים משך תקופה של יותר משלושים שנה, הן על רקע אישי והן מכוח תפקידו הבכיריים במפלגה הדמוקרטית, שליהודים היה בה חלק חשוב. בעלותו לכס הנשיאות היה ריכוז גדול של יהודים גם בממשל שלו. חלקם נשארו כ„ירושה“ מממשל קנדי, אשר שאב את בכירי יועציו מבין האקדמאים, וחלקם התווספו בתקופתו אגב הריפורמות השונות שהנהיג בענייני פנים. ג'ונסון, שפעלו כנשיא קשור כל-כך בהחלפת המלחמה בויאט-נאם, גם הצליח כידוע יותר מכל נשיא אמריקני אחר — לרבות פרנקלין רוזוולט — להעביר בבתי-הקונגרס תחיקה הקשורה בתיקונים פנימיים, חברתיים וכלכליים.⁷

כאשר התגלגל ובא משבר מאי-יוני 1967 למזרח התיכון, היו רבים מיועציו האישיים של הנשיא ג'ונסון, הן בתחום מדיניות-הפנים והן בתחום הביטחון הלאומי, אוהדי ישראל. היה זה שינוי גדול ובלוט לעומת מערכת-סיני (אוקטובר 1956), כשלא היתה לישראל גישה ל„בית הלבן“ והאווירה בו לא היתה אוהדת לה. דעת-הקהל בארה"ב נטתה בשעת המשבר אף היא במידה מכרעת לצדה של ישראל, והנשיא היה צריך להתחשב גם בזאת.⁸ הקו האמריקני התגבש, כנראה, בעקבות פגישתו של שר-החוץ הישראלי אבא אבן עם הנשיא ג'ונסון וחבר יועציו הבכירים ביום 26.5.67. אבן הביא לפניו את הלכיה-המחשבה של ממשלת ישראל וג'ונסון קיבל את הרושם שמנוי-וגמור עם ישראל לפעול בצורה עצמאית אם לא תממש ארה"ב בהקדם האפשרי את הבטחתיה משנת 1957.⁹ במובן-מה רווח בכך לנשיא, אף כי לא אמר זאת לאבן: אם תפעל ישראל לבדה הרי ישוב המשבר לצביונו הנכון, לאמור משבר מצרי-

מות הן בין היריבים המקומיים, וזאת כדי למנוע סיכון של עימות אפשרי וכדי להקל על המדינות הערביות מול ה„סטא-טוס קוו“ שהתהווה באיזור.¹⁸ המצב, שנוצר אחרי המלחמה, הניח למעשה את דעתם של כל הצדדים השותפים למאבק בוירת המזרח התיכון, להוציא את המדינות הערביות. ישראל, שנחלה ניצחון צבאי מוחץ, ודאי השיגה דא־פקטו גבולות בטוחים ביותר. תוצאות המלחמה סילקו, למעשה, את האיום הצבאי המתמיד שהיה נשקף לישראל והפכו לכוח מכריע במשקלו במזרח התיכון כולו.

חרף המפלה המוחצת שנחלו ידידיהם, לא נראו תוצאות המלחמה לסובייטים גרועות ביותר. המלחמה הסתיימה בלי עימות עם ארה"ב, ישראל לא כבשה את דמשק או את קהיר (דבר שהיה מעמיד במבחן רציני גם את האמינות הסובייטית), מעל לכל — בהקשר המזרח-תיכוני שוב תלויות עתה רקע תלות זו הרחיבה ברית-המועצות והעמיקה במידה ידועה את חדירתה לאיזור.¹⁹

לאמריקנים המצב שהתהווה אחרי המלחמה הוא הטוב ביותר שבגדר האפשר במזרח התיכון. המלחמה הסתיימה בלי עימות עם ברית-המועצות. הנפט המזרח-תיכוני מוסיף לזרום למערב וליפאן וחברות-הנפט האמריקניות לא הולאמו. ידידתה של ארה"ב, ישראל, נחלה ניצחון מזהיר והתבססה על אם הדרכים האסטרטגיות של האיזור. הניצחון הישראלי המהיר שבה בשעת המעשה את דמיון הכל בארה"ב ואיזון — ולו לשעה קלה — את רגשי הכשל, האכזבה וההשפלה, שהנחילה לאמריקנים מלחמת-ויאט-נאם.²⁰ והממושכה.

אך קשות ביותר היו המלחמה ותוצאותיה

על הדברים הבאים, המנויים בזה לפי סדר חשיבותם:

1. מניעת עימות צבאי עם ברית-המועצות על המזרח התיכון. כדי להבטיח אינטרס עליון זה, יש לקיים משא-ומתן מתמיד הן בין מעצמות-העל והן בין הצדדים המקומיים היריבים. זוהי ראשיתו של „עידן המשא-ומתן“, שנולד על רקע משבר קובה ואשר בא עתה להחליף את „עידן העימות“ של המלחמה הקרה.¹⁴

2. מניעת נפילתו של האיזור כולו כמקשה אחת תחת הגמוניה של מעצמה יריבה לארה"ב, וזאת בניגוד למדינות האמריקניות של שנות ה-50, שבעיקרה ביקשה למנוע אף את נפילתן של מדינות בודדות תחת ההגמוניה של „הקומוניזם הבינלאומי“. שלא כבימי איזונהאור—דאלס, שוב אין ארה"ב נחרדת מכל שינוי שלטון במדינה מזרח-תיכונית, אף שיש לה עדיין אינטרס עליון במאוזנים הן בצד הערבי והן בצד הישראלי, נוסף על מאחזיה בנדבך הצפוני.¹⁵

3. שמירה על עצם קיומה ובטחונה של ישראל — ללא הגדרה מדויקת של גבולותיה — וזאת על-ידי הספקת נשק מתוחכם ועזרה כלכלית ומדינית. מובן שישראל חזקה מרחיקה את הסיכון של התערבות אמריקנית להגנה על עצם קיומה בשעת-משבר על-יונה, התערבות הטומנת בחובה אפשרות של עימות עם ברית-המועצות.¹⁶

4. המשך זרימתו של הנפט המזרח-תיכוני לשוקי המערב ויפאן.¹⁷ המדיניות, שנקטה ארה"ב מאז תום המלחמה כדי להגן על האינטרסים הללו, מבוססת על משא-ומתן — הן בין המעצ-

ישראל ולא משבר שארה"ב מעורבת בו במישרין. אף שארה"ב נזהרה מאוד בסוגיה זו, כדי שלא יחשדו בה כשותפה ל„קנוניה“ עם ישראל נוסח „קשר-סואץ“ (הצרפתי—בריטי—ישראלי) בשנת 1956, הרי מבחינתה היתה פעולה ישראלי-עצמאית בגדר הרע במיעוטו.¹⁰ מתוך הערכות שמסרו שירותי-המודיעין האמריקניים לנשיא הסתבר כי לישראל יתרון צבאי מכריע וכי במקרה מלחמה יהא נצחונה ודאי ומהיר.¹¹ מאז אותה פגישה עם שר-החוץ אבן יעצו האמריקנים לישראל פעמים רבות, ולעתים בצורה חריפה למדי, שלא לפתוח מייד בפעולות צבאיות, אך ישראל לא נדרשה בצורה חד-משמעית שלא לפתוח במהלכים צבאיים עצמאיים.¹² בלי להיכנס למשמעויות פוליטיות פנים-ישראליות של השליחות בה יצא ראש שירות-הביון הישראלי לווינגטון אחרי פגישת ג'ונסון-אבן, הרי בעצם ברוח זאת נרמזו לו — או נאמרו לו — ב„פנטגון“ הדברים שצוינו לעיל.

ברגעים הראשונים של המלחמה הופעל לראשונה הקו ה„חם“ המקשר את ראשיהן של שתי מעצמות-העל. ושתייהן הודרנו — בבהילות כמעט — לאותן זו לזו שאין הן מתערבות במלחמה.¹³ גם אם לא היה חשש רציני שאמנם תתערבנה, מכל-מקום בהילותן מעידה שלא רצו להניח אף צל של ספק בדבר. אינטרס עליון זה של שתי מעצמות-העל, שלא לבוא לידי עימות ביניהן, התגבש לאחר משבר קובה (1962), הועמד לראשונה במבחן אופרטיבי במלחמת-יוני (1967) והסכם כתוב עליו הושג, ככל הידוע, בוועידת-הפסגה בין ניקסון לברזנייב במוסקבה (1972).

אחר מלחמת-יוני נוסחו האינטרסים האמריקניים במזרח התיכון מחדש והועמדו

למדינות הערביות: צבאותיהן הובסו, חלק משטחן נכבש, הפילוג בתוכן וביניהן הע-מיק, והסיכוי להכריע את ישראל נמוג כליל, ככל הנראה לעין. לכך התלוו בעיות כלכליות חמורות במצרים ובירדן וכן גל פליטים חדש. חרף התבוסה לא יכלו המדינות הערביות בתקופה הקצרה שלא-חר מלחמת-יוני לקבל את הלגיטימיות של קוי הפסקת-האש, כמו שלא יכלו ל-קבל בזמנו את הלגיטימיות של קוי שביית-הנשק של מלחמת-1948.²¹

מנקודת-ראות של שתי מעצמות-העל נוצרה במדינות הערביות — וביחוד ב-מצרים — סכנה שהקפאתם של קוי הפס-קת-האש תעמיד את השליטים הערבים במצב מביך ותקעקע את שלטונם, ודבר זה יחפן למלחמה העלולה לסבך גם את המעצמות.²² על רקע זה התפתח משא-ומתן בין שתי מעצמות-העל — אם בוועידת-הפסגה בגלסבורו (1967) וב-מוסקבה (1972) ואם במסגרת האו"מ — במגמה להביא לידי הסדר בין הצדדים היריבים, או לפחות לקבוע מסגרות של משא-ומתן להסדר.²³

בכיוון זה פעלה ביחוד ארה"ב, שגיבשה שני עקרונות ראשיים להסדר: שלום שיושג בדרך משא-ומתן בין הצדדים היריבים, ונסיגה ישראלית מכל השטחים הכבושים, להוציא תיקונים קלים שעליהם יוסכם במשא-ומתן. שני עקרונות אלה כלולים בכל תכנית אמריקנית מאז תום המלחמה — מחמש הנקודות של הנשיא ג'ונסון ועד לתכנית רוג'רס.²⁴ מובן, כדי להוכיח איוון בין הצדדים, וכדי להציג את הצד החיובי שבתכניות אלו, מדגישים בפני הערבים יותר את עקרון הנסיגה ובפני ישראל את עקרון השלום במשא-ומתן בין הצדדים.

הבדלי גוון ונוסח בין מדינאים אמריקנים שונים מתבטאים לפעמים בהדגשה יתירה של אחד משני העקרונות הללו.

אף שעקרון הנסיגה הוא לכאורה יסוד-מוסד בכל התכניות האמריקניות להסדר שלאחר המלחמה, דומה כי אין ארה"ב מתכוונת לנסיגה ישראלית בעלת-משמ-עות דווקא, אם בכלל. נוסחה זו של נסי-גה שלמה ושלום שיושג במשא-ומתן, אשר קשה לראות כיצד תוכל להתקבל על דעת ישראל והמדינות הערביות כא-חת, באה יותר לשרת את האינטרסים האמריקניים שמנינו מאשר להביא לנסיגה ישראלית ממשית. נוסחה זו מרחיקה את

ה"סטאטוס קוו" המתהווה באיזור. כל-אימת שמד-הלהט המלחמתי בעולם הער-בי עולה, נולדת תכנית חדשה המעידה שוב על "תנועה" שוקקת על-פני השטח. התמיכה הכלכלית והצבאית המאסיבית של ארה"ב לישראל מאזנת בצד הישראלי את הביקורת החריפה, שמעוררים מדי-פעם האזכורים על הנסיגה.

האין המנהיגות הישראלית ערה ל"תרגי-לים" אלה, או "מתואמת" עם ארה"ב? לדעתי התשובה שלילית בהחלט. לא פעם נזעקה ישראל נגד התכניות האמריקניות להסדר שלאחר המלחמה — ביחוד נגד תכנית-רוג'רס — וזעקתה היתה גדולה וכנה. הצלחתה של מדיניות ארה"ב מות-נית במידה רבה גם בכך, שהיא מעוררת מחאה חריפה וכנה מן הצד הישראלי. מידת הצלחתה בצד הערבי תלויה, לפע-מים, במידת הכנות של הצעקה הישרא-לית כנגדה, וזו באה מפני שבשביל יש-ראל אין הדבר בבחינת תרגיל דיפלומטי. טבעי ביותר, שעל רקע התכניות המוצ-רות של ארה"ב ועל רקע מדיניותה בעבר מתעוררים ספקות בלב המנהיגות הישראלית — והאמריקנים עושים כמיטב יכולתם כדי לעורר ספקות אלה — שב-סופו של דבר אכן תאלץ ארה"ב את ישראל לסגת. הואיל ובנפשה של ישראל הדבר, הרי זעקתה היא כנה.

לאמריקנים נראה, שתכניותיהם להסדר במזרח התיכון, בד-בבד עם שקידה על חימושה של ישראל ושמירה על עליונותה הצבאית באיזור, משרתות את האינטרסים שלהם, בצורה הטובה ביותר:

1. סכנת העימות עם ברית-המועצות על האיזור פוחתת והולכת (השוה אינ-טרס ראשון לעיל).
2. קשה להעלות כיום על הדעת שהאי-זור כולו יפול תחת הגמוניה של מעצמה עוינת לארה"ב, במצב בו

סכנת המלחמה המיידית, מאפשרת מגע הן עם המדינות הערביות והן עם ישראל, ומחזקת את המשטרים הערביים הפרו-אמריקניים.

עקרון הנסיגה השלמה הכלול בתכניות האמריקניות מניח לארה"ב כושר-תמרון רב במישור הבינעברי, מחליש את המש-טרים הפרו-סובייטיים, מחזק את המשט-רים הפרו-מערביים ומצנן את הלהט המלחמתי. כך, למשל, התפוצצו על רקע התכניות האמריקניות שתי ועידות-פסגה ערביות, שהתכנסו כדי לגבש עמדה ער-בית מלחמתית אחידה. התכנית הנקראת על שם מזכיר-המדינה ויליאם פ. רוג'רס הוכרזה ערב ועידת-הפסגה הערבית בר-באט (דצמבר 1969), וזו הקרויה תכנית-רוג'רס ב' הוכרזה ערב ועידת-הפסגה הערבית בטריפולי (יוני 1970).²⁵ ידדי ארה"ב בעולם הערבי — סעודיה, מארוקו, תוניסיה, ירדן, לבנון, כוויית וכו' — טענו בוועידות-הפסגה באוני המדינות הערביות ה"מהפכניות", שהנה האמריקנים מדברים בפירוש על נסיגה ישראלית שלמה מן השטחים. הן התריעו בפני המדינות הער-ביות הפרו-סובייטיות, שרק ארה"ב מסו-גלת להביא לנסיגה ישראלית שכזאת; וועידות-הפסגה, שנפתחו בקול-ענות-גבורה, התפוצצו איפוא על רקע המהלכים האמריקניים. יש לזכור גם שהפסקת-האש המחודשת בתעלה, שהוסדרה ביוזמת ארה"ב בעקבות מלחמת-ההתשה, עודה מחזיקה מעמד, ודבר זה לכשעצמו הוא הישג משכנע ביותר.

עיקרה של הטקטיקה האמריקנית הוא, איפוא, לא להביא לנסיגה ישראלית דווקא, אלא להראות שקיימת "תנועה" מתמדת על-פני השטח ויש משא-ומתן דיפלומטי על נסיגה ישראלית. כך ניתן לשליטים הערבים להרויח זמן ופוחת מעליהם הלחץ לצאת למלחמה נגד

Johnson, *op. cit.*, pp. 287, 298, 303. 14
President Nixon's Foreign Policy Report to Congress, February 18, 1970; השווה זאת לתפיסה האמריקנית בשנות ה־50. *House Hearings on H. J. Res. 117*, p. 18.
 15. Johnson, *op. cit.*, p. 288. כן ראה דברי הנשיא ניקסון בדו"ח הנ"ל לקונגרס והשווה זאת לתפיסה האמריקנית בשנות ה־50. *Senate Hearings on S. J. Res. 19*, pp. 30—41.
 16. Quandt, *op. cit.*, p. 54; cp. John C. Campbell, "The Arab—Israeli Conflict: An American Policy." *Foreign Affairs*, Vol. 49 (1970), pp. 51—69.
 17. Quandt, *op. cit.*, p. 53; *Senate Hearings on S. J. Res. 19*, pp. 31—32, 766.
 18. *Department of State Bulletin*, Vol. 57, pp. 37—38; ניקסון לקונגרס בשנים 1971, 1972.
 19. *The New York Times*, 9.7.1967. השווה למאמרו של גיימס רסטון ב־
 20. *Idem*; cp. Johnson, *op. cit.*, p. 300.
 21. השווה לדברי המלך חוסיין במסיבת־עיתונאים בווישינגטון ביום 10.4.1969. *New York Times*, 11.4.1969.
 22. Cp. Campbell, *op. cit.*, p. 82.
 23. השווה עדותו של עוזר־מזכיר־המדינה לענייני המזרח־התיכון ודרום־אסיה ג'וזף סיסקי לפני ועדת־החוק של בית הנבחרים האמריקני מיום 20.3.1972. *Statement Before House Foreign Affairs Committee by Joseph J. Sisco, Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs, March 20, 1970* (U.S. Information Service, American Foreign Policy Series No. III, 1972), pp. 1—6.
 24. *Department of State Bulletin*, Vol. 59 (1968), pp. 347—349.
 25. עקרונותיה של תכנית־רוג'רס הועלו על־ידי מזכיר־המדינה בהרצאה בווישינגטון ביום 9.12.1969. ראה *Middle East Information Series*, No. 17 (February, 1972), p. 10.
 עקרונותיה זו, הקרויה תכנית־רוג'רס ב־, הועלו במכתב מיום 19.6.1970 מאת מזכיר־המדינה אל שר־החוק המצרי מחמוד ריאד.
 26. Cp. J. C. Hurewitz, *Changing Military Perspectives in the Middle East* (The Rand Corporation, Memorandum No. RM—6355—FF, September, 1970).

גדים מאשר בעבר. דבר זה התאפשר על־ידי מיתון נוסף של ניהודים בין הגורמים שהביאו מלכתחילה את כניסתה של ארה"ב לזירת המזרח התיכון: הנפט, הב־עיה הארצישראלית והמלחמה הקרה. מי־תון זה בניגודים בא במידה רבה על רקע ההפשרה במלחמה הקרה והמעבר מ"עידן העימות" ל"עידן המשא־והמתן".

הערות:

1. השווה דברי הנשיא ג'ונסון, Lyndon Baines Johnson, *The Vantage Point: Perspectives of the Presidency 1963—1969* (New York, Holt, 1971), pp. 287—288.
2. ניסוח זה הוא על דרך ההמעטה; ראה דברי קוונט על הבלבול המוחלט ששרר בין המחלוקת השונות בווישינגטון שטיפלו במשבר מאי־יוני 1967, William B. Quandt, *United States Policy in the Middle East: Constraints and Choices* (Rand Corporation RM—5980—FF, February, 1970), p. 44.
3. *Ibid.*, p. 41.
4. *Ibid.*, p. 42.
5. Cp. *ibid.*, p. 44.
6. *Ibid.*, pp. 40, 42, 46, Johnson, *op. cit.*, pp. 287—304; ראה גם את הצהרתו של הנשיא ג'ונסון מיום 23.5.67, כפי שהיא מובאת ב־*Weekly Compilation of Presidential Documents*, May 29, 1967, pp. 776—777.
7. על אישיותו המורכבת של ג'ונסון, ראה Eric F. Goldman, *The Tragedy of Lyndon Johnson* (London, Macdonald, 1969).
8. C. P. G. E. Gruen, "United States—Israel Relations in the Regional and Global Context", *Middle East Information Series*, No. 20 (September, 1972), pp. 2—15.
9. Quandt, *op. cit.*, p. 44.
10. בייחוד לנוכח ההתנגדות בקונגרס וב־דעת־הקהל למעורבות אמריקנית ישירה על רקע ההסתבכות בויאט־נאם. ראה, למשל, תזכירם המשותף של מזכיר־המדינה דין ראסק ומזכיר־ההגנה רוברט מקנאמרה לנשיא, Johnson, *op. cit.*, p. 295.
11. *Ibid.*, p. 293.
12. Cp. Quandt, *op. cit.*, pp. 41, 44—45; Johnson, *op. cit.*, p. 296.

ישראל היא הכוח המכריע במשקלו במזרח התיכון ולאמריקנים גם ידידים לא מעטים בעולם הערבי (השוה אינטרס שני).
 3. בטחונה של ישראל איתן משהיה אי־פעם, ולמעשה אין עוד סיכון צבאי נשקף לה בטווח הנראה לעין. אדרבה, כל הסקרים מלמדים על פער־עוצמה גדל והולך לרעת המדינות הערביות (השוה אינטרס שלישי).
 4. הנפט המזרח־תיכוני זורם למערב וליפאן וחברות־הנפט האמריקניות לא נפגעו. הדבר הושג הן בזכות מאחזיה הידידותיים של ארה"ב באיזור והן בזכות הפילוג העמוק בעולם הערבי (השוה אינטרס רביעי לעיל).
 במרכזת של המדיניות האמריקנית באיזור אחר מלחמת־יוני עומדת, איפוא, השאיפה שלא לבוא לידי מעורבות ישירה נוסח השנים 1957—1958, הנושאת בחובה אפ־שרויות של עימות עם ברית־המועצות. פועל־יוצא לשאיפה זו — אם כי לא ממנה בלבד — הוא התקרבות גדולה יותר לישראל. מאז 1947 הפכה התמיכה בישראל בהדרגה מדבר המבוסס על רג־שות הומאניים ועל לחצם של יהודי ארה"ב לשיקול אסטרטגי גלובאלי. בעיני האמריקנים ישראל היא כיום אחד המאח־זים האסטרטגיים החשובים, והיזוקה מש־תלב יפה בתפיסות של דוקטרינת ניקסון, המבקשת לנתק את ארה"ב ממעורבות־ישירה ולהתבסס על מאחזים ידידותיים בעלי כושר וחיות משלהם.
 לתקופה זו, שראשיתה לאחר מלחמת־יוני, אופיינית מדיניות אמריקנית מוצל־חת הבאה להגן על אינטרסים פחות־מנו־

(המשך מועמ' 17)

בשדה־הקרב ואך גוררים להוצאות כספיות מיותרות. הכל ערים למגמה, שככל שכלי־הנשק משתכללים ומחירם עולה, ניתן לספק כמות פחותה מהם לצבא. לכן יש לשמור על איזון נאות בין איכות לכמות, וכדי להגשים מגמה זו חייבים להפ־עיל את הטכנולוגיה דווקא כדי לפשט את המערכות ולהוזילן; בכך יתאפשר לספק לכוחות הלוחמים כמויות ראויות של מער־כות נשק. על כן, חייבים המתכננים להיות מוגבלים בתקרת עלות, בתכנונם מערכות־נשק חדישות. זוהי כיום הבעיה העיק־רית של המחקר־הפיתוח.

בטחון המדינה מחייב מחשבה מעמיקה ואובייקטיבית, איזון עדין בין כמות הנשק ואיכותו, ומשא־ומתן נוקשה להגבלה הדדית או רב־צדדית (אך לעולם לא חד־צדדית) של החימוש.

לות הנשק האסטרטגי מלמדת כי הסובייטים תמיד נהגו בניגוד לתחזית המנבאים המערביים. אולם דווקא הסכמי "סאלט", בסיבוב הראשון, מוכיחים כי כאשר אנו נושאים־ונותנים מעמדת כוח ובצורה נחושה — נכונים הסובייטים לבוא לידי הסכם. לכן עלינו לשאת־ולתת מגקודת מוצא ריאליסטית ולא מתוך ויתורים מלכתחילה.

איכות מול כמות

לדעתי יש להתמיד בפיתוח טכנולוגי, אולם יש לעשות זאת בצורה מושכלת. מטרתו של המחקר־ופיתוח לספק כלי־נשק מתוחכמים יותר. אולם לעתים ישנם, "שיפורים" שנכשלים

ההשלכות הפוליטיות
והחברתיות של המעבר
ללוחמת הופליטים
ביוון ובמוקדון

איור מס' 1

הלוחם השמאלי הקיצוני — במגיני רגליים. כפי שנראה להלן זהו ציוד הופליטי חלקי, אך טרם קיים המבנה הסגור של לוחמת הופליטים.

עיטורי הכדים מאשרים בדרך-כלל את התמונה הכללית של האפוס, לפיו משמש הסוס בעיקר אמצעי תובלה עד לשדה-הקרב. בעוד שלבעלי המעמד הגבוה יש שריון משוכלל יחסית (הדמות השלישית משמאל באיור 2), מצוידים החיילים הפשוט-ים טים במגן, בחרב או בכידון.

בסוף המאה השמינית לפנה"ס רבו הקשתים, היורים מטר חצים וגמלטים לאחר מכן משדה-הקרב. אולם עיטורי הכדים מדגישים במיוחד סוג של לוחמה, המופיע במידה פחותה באפוס; אלה הן הפשיטות האמפיביות (ר' איור 3). פשיטות אלו בוצעו על-ידי קבוצות קטנות של אצילים, אשר סמכו בעיקר על גורם ההפתעה, כדי להשתלט על ערים, ששכנו על החוף ולבנו אותן. מרבית האוכלוסיה לא נטלה חלק בפשיטות הללו, או בדומות להן אשר בוצעו ביבשה. הלוחמה בת-קופה זו היתה עדיין עיסוקם של מעטים, הלוחמים ללא מבנה קבוע.

הבסיס של לוחמה הופליטית הוא המבנה הסגור של קבוצות מגובשות, גדולות יחסית, בעלות חימוש כבד. בלוחמה זו היה תפקידו העיקרי של הלוחם הבודד לשמור על המבנה הכללי. אסור היה לשרו על-ידי התקדמות לפני השורה, או על-ידי פיגור, או בשל בריחה ממנה. ברור שסוג זה של לוחמה מפתח ומדגיש את רגשי האחווה והשוויון בין הלוחמים החייבים לעמוד בקרב זה לצד זה. במבנה ההופליטי מוציא הפרט, המתבלט על חשבון חבריו, את עצמו מן הכלל, ואין לו מקום בחברה של הופליטים.

המונח הופליט נגזר מהמגן העגול בעל שתי הרצועות בצדו הפנימי, המכונה „הופלון” (Hoplion, ר' באיור 1 הלוחם השמאלי הקיצוני). בעבר היתה מקובלת על החוקרים המודרניים

כבר בימי תוקידידס (במחצית השניה של המאה החמישית לפנה"ס) היו היוונים מודעים לכך, שהמלחמה „מזרה אלים היא, הגזולת מהם את הנאות היום-יום שלהם”. עם זאת לא השלו את עצמם כי החברה האנושית יכולה להתקיים ללא מלחמות. המלחמה לא היתה ערך בפני עצמו, אולם למרות זאת היתה תופעה רגילה של החיים, וככזו ראויה היתה לחקר ולהבנה. בארץ, אשר בה לא מנה רובן המכריע של המדינות יותר ממאות אחדות של תושבים, היו למלחמה השלכות ישירות ומיידיות על כל אחד מהתושבים. ביוון לא יכלה להתנהל מלחמה כמו זו שניהלה ארה"ב בויאט-נאם, למשל, מלחמה אשר לא תשפיע במישרין על אחד הצדדים המעורבים. המלחמות היו בדרך כלל מלחמות קצרות, לחיים או למוות. המפסיד במלחמה היה נתון לשבט או לחסד בידי המנצח. לכן יוחס ערך עליון ליכולת להשתתף באורח פעיל במלחמה גם בחשיבה של הגורמים הדמוקרטיים ביותר ביוון. מי שאינו תורם למאמץ המלחמתי, אינו ראוי לזכויות אזרחיות בחברה היוונית. משורר יווני בן המאה השישית לפנה"ס נתן לכך ביטוי תמציתי בהגדירו את הפוליס בתור: „האנשים הם מבצר העיר במלחמה” (אלקאיוס, פרמגנט XLI). מכאן ברור, שכל שינוי בשיטות הלוחמה, בעיקר ככל שהוא קשור בהגדלת מספר האנשים הנוטלים חלק פעיל בלוחמה, הביא ממילא לשינוי במבנה החברתי.

כדי להבין את משמעותה של הרפורמה ההופליטית נבדל קודם כל את טיבה. ידיעותינו על יוון במאות התשיעית והשמינית לפנה"ס שאובות בעיקר מתוך עדות האפוס ההומרי, מתוך הממצאים הארכיאולוגיים ומתוך האמנות של עיטורי הכדים. עדות האפוס ההומרי, שהוא בעיקרו יצירה פיוטית-אמנותית, אינה חד-משמעית. אולם ניתן לקבוע במידה רבה של ודאות שהלוחמה באפוס ההומרי היתה לוחמה בין לוחמים בודדים. לוחמים אלו נעים על פני שדה-הקרב ללא תכנית בחפשמטרף, הוי אומר, אויב שיהיה ראוי להם מבחינת מעמדו. סימן היכר חיצוני מובהק למעמדו של הלוחם היה ציודו, כי רק בעל מעמד חברתי גבוה יכול להרשות לעצמו רכישת הציוד היקר של לוחם. יתר החיילים, המתוארים (אולי מתוך הגומה פיוטית) כמונחים אלפי אלפים, לא נטלו, למעשה, חלק פעיל במערכה, הם שימשו כצופים, המעודדים את מנהיגם, מחזיקים את סוסיו, או נהרגים בהמוניהם למען תהילתו של אחד הגיבורים (ר' איור 1).

במלחמה מסוג זה זכה האיש הנושא בעיקר המעמסה בשעת הקרב — המשמש מגן ונקודת משען לחבריו — במעמד מיוחד גם לאחר הקרב. צורת לוחמה זו תאמה, איפוא, את הלוחמה האריסטוקרטית. כך, לדוגמה, באיור 1 נראים לוחמים, המצוידים בחלקם במגן ההופליטי, בכובע מגן בעל ציצית, ולפחות

איור מס' 2

איור מס' 4

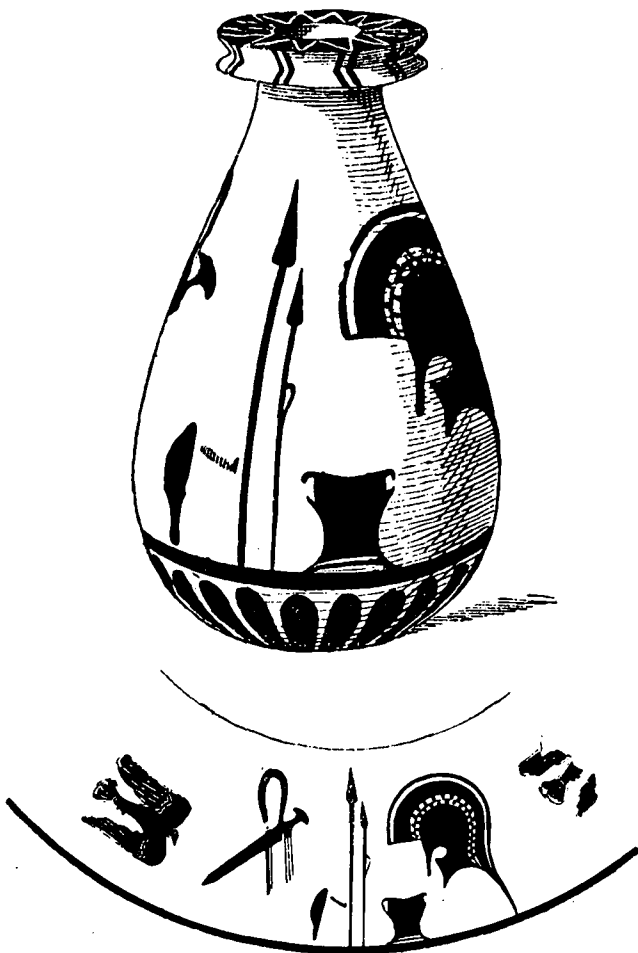

איור מס' 3

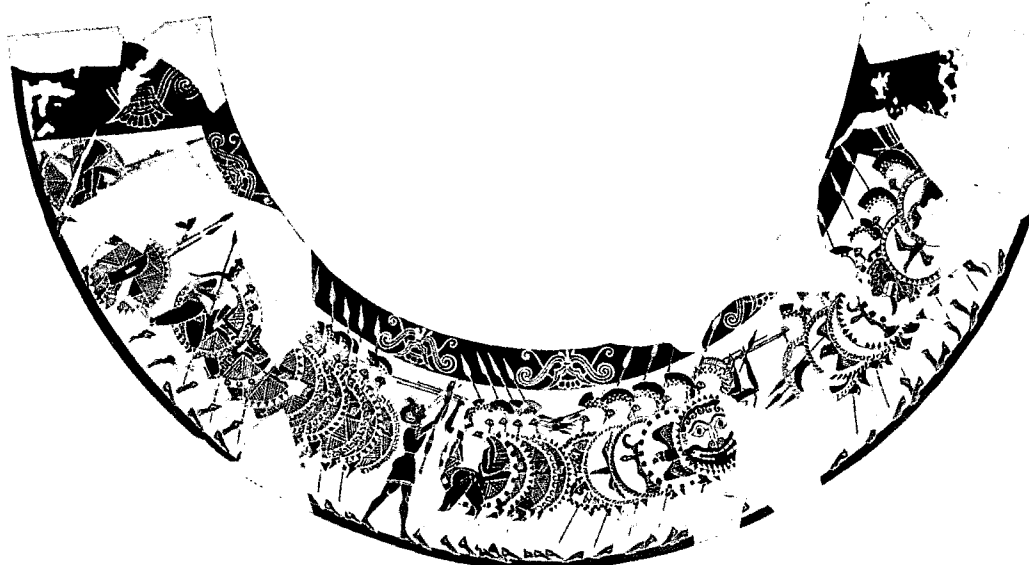
הדעה, שהמצאת הרצועה הפנימית והמאחו הקטן בצד הפנימי של המגן הולידה את צורת הלוחמה של לוחמים במבנה סגור שחימושם כבד; זאת כיוון שהמגן הנישא ביד שמאל חושף את צדו הימני של הלוחם ומחייב לוחמה במבנה סגור, כדי שמגיניו של השכן יוכלו לחפות על הצד החשוף. אולם סברה זו מוטעית מיסודה. ראשית — ידוע בהיסטוריה שימוש במגיני-נים מסוג זה בלי שהדבר הביא להיווצרות לוחמה במבנה סגור. שנית — מגן הנישא ביד שמאל (פרט למגן העצום של התקופה המיקנית, כשהלוחמים לחמו מכרכרות) חושף את צדו של הלוחם. שלישית — המגן העגול הוא רק חלק מצידו ההופליטי, הלוחם בעל הציוד הכבד, ולפחות בתקופה הראשונה היו המגן ומגן-הגוף בבחינת תחליף זה לזה ולא חלקים המשי-לימים זה את זה.

מוצאו של המגן ההופליטי, שכונה „ארגיבי“ בפי היוונים, מן המזרח. המסורת היוונית (הרודוטוס א', 71; סטרבון, י"ד 27) ייחסה את המצאת המאחו של המגן (ה„פורפס“, „porpax“) וכובע המגן בעל הציצית לקריים. יתכן אמנם שהקריים פיתחו את מאחו המגן. קובע מגן מתכתי מברונזה נעלם בסוף תקופת הברונזה (סביב 1.100 לפנה"ס) ובמשך למעלה משלוש מאות שנה לחם היווני כשראשו חשוף. רק במחצית הראשונה של המאה השמינית הופיע כובע מתכתי פרימיטיבי ביותר עם מגיני אוזניים (ה-„Kegelhelm“, ר' איור 4), שדווקא צורתו הפרימיטיבית מצביעה על היותו המצאה לצורך השעה. רק בשנת 700 לערך הופיעו שכלולים (מגיני לחיים ועורף), שמהקורם כנראה במזרח, באוררטו (Urertu). ממחצית המאה השביעית נכנס לשימוש נרחב קובע המגן המכונה „קורינתי“, אשר הוא הקובע הרגיל שבשימוש ההופליטים.

חלקי הציוד של ההופליט (ר' איור 5) לא נכנסו, אפוא, לשימוש בעת ובעונה אחת, והנהגתם לא גרמה לשינוי חד בטקטיקת הלוחמה. ובכל זאת בין סוף המאה השמינית ומחצית המאה השביעית משתקף באמנות המעבר לשיטת לוחמה חדשה במבנה סגור (ר' איור 6). למרות שהעדויות האמנותיות מת-ייחסות לקורינתוס ולאתונה, נראה שהאיש שביצע את השינוי היה פיידון, הטירן של ארגוס. כדי להבין לשם מה נזקק פיידון לטקטיקה חדשה, שנשתמע ממנה שינוי במבנה החברתי-

איור מס' 5

איור מס' 6

בריתה — או אולי בת חסותה של ארגוס — מגרה, השתלטה בתקופה זו על מסחר הצמר הרווחי עם איזור הים השחור. ויסדה תוך כדי כך את הערים חלקידון וביזנטיון.

מאמציו של פיידון נשאו פרי. בקרב היזיא (Hysiae) הביסו ההופליטים של ארגוס את הצבא הספרטני. בכך נפתחה הדרך להתפשטות ארגיבית מחודשת בפלופונסוס בשנת 668 לפנה"ס. מותו של פיידון בשעת התערבותו במלחמת אורחים בקורינתוס סתם אמנם את הגולל על עלייתה המחודשת של ארגוס, אך תיקוניו הכלכליים, שהיו כרוכים בפעלו הצבאי, המשיכו להתקיים גם זמן רב לאחר מותו.

אריסטו ציין באופן כללי בפוליטיקה (V, 4, 4) ש, בימי קדם, שעה שאדם נעשה הן מנהיג העם והן מפקד צבאי, חל מעבר לטיריניה". אמנם לא בכל המקרים ברור יחס הגומלין בין הפיקוד הצבאי והנהגת העם מחד גיסא לבין המעבר לטיריניה (דהיינו שלטון יחיד שאינו נובע מסמכות חוקית) מאידך גיסא, כמו במקרה של פיידון מארגוס; בכל זאת אי אפשר להתעלם מכך שהעליה החדה בפעילות הכלכלית, הקמת טיריניות ורפורמה צבאית התרחשו תוך פרק זמן קצר יחסית, בעיקר בערי האיסטמוס הקורינתית. ככל שידוע, המדינה החשובה היחידה אשר הצליחה לבצע רפורמה צבאית בסיסית בלי שתוקם בה בעקבות זאת טיריניה, היתה ספרטה; ספרטה מנעה את ההפיכה במבנה המדיני על-ידי שילוב כלל ההופליטים במסגרת הפוליטית הרגילה. בתום המלחמה המסנית הראשונה סיפחה ספרטה שטחים נרחבים למדי מערבה מהרי טייגוס, באיזור מסניה. האוכלוסיה של מסניה הפכה ברובה לצמיתית קרקע הלוחיים. כדי למנוע כל אפשרות של התקוממות נוקקו הספרטנים למשטר יציב מבית, אולם המלחמה הממושכת (כעשרים שנה) יצרה פערים כלכליים וחברתיים שסיכנו את הישגי המלחמה. ידוע כי חלק מן הלוחמים חשו עצמם מקופחים ודרשו, „חלוקה מחדש" של הרכוש הקרקעי. כמו כן דרשה זכויות אורח קבועה שלמה של מהוסרי אורחות ספרטניות, שכונו בשם פרתניאי. היו אלו בנים שנולדו מחוץ לנישואים חוקיים לאמהות בנות ספרטה ולאבות ספק ספרטנים ספק הלוחיים. מטרת ההתקשרות בין בנות ספרטה לבין הספרטנים — למחצה היתה למנוע דלדול חמור במספר האזרחים, לו צפויה

כלכלי של ארגוס, עלינו לחזור אל השלבים הראשונים של ההתיישבות הדורית בפלופונסוס.

בעת הכיבוש הדורי (בסביבות שנת 1,000 לפנה"ס) מילאה ארגוס תפקיד של נקודת היאחזות דורית ראשונה בחצי האי. סיקיאון ופליאוס, ספרטה, מגרה וקורינתוס נכבשו או נוסדו על-ידי מתיישבים מארגוס. אפילו בקרטינ נוסדו הערים קנוסוס וטיליסוס כערים דוריות על-ידי ארגיבים ואף ביסודה של סירקוזאי שבסיציליה היה חלק לארגיבים. בתי המלוכה של מוקדון, אפירוס ותספרותיה טענו למוצא דורי-ארגיבי. היו זמנים שארגוס שלטה לפחות על רצועת החוף שממזרח להרי פרנון וורקס עד לכף מליאה בדרום. אולם במחצית השניה של המאה השמינית החלו רגליה של ארגוס להידחק על-ידי כוחה העולה של ספרטה (שנוסדה סביב 820 לפנה"ס).

עליית כוחה של ספרטה, בעקבות המלחמה המסנית הראשונה (בשליש האחרון של המאה השמינית), עשתה את ההתנגשות בין שתי המדינות לכמעט בלתי-נמנעת. הספרטנים הפכו את תושבי האזורים הכבושים החדשים לצמיתים קרקע, ובכך שיח-ררו כוח אדם נוסף — מעבר למקובל ביוון עד אותה עת — לעסוק בענייני מלחמה. בתגובה הושמעה בארגוס הססמה „החזרת חלק טמנוס לתפארתו הישנה" („חלקו של טמנוס" שימש כינוי לחלק המסורתי של ארגוס בפלופונסוס). בעזרת תעמולה זו הצליח פיידון, נצר למשפחת המלכים העתיקה של ארגוס, להדיח את המלך החוקי ולתפוס את השלטון. להגשמת תכניותיו, דהיינו העלאת ארגוס למקומה „הראוי לה", נזקק פיידון לצבא חזק ויעיל. נראה שפיידון הצליח לשכנע את תושבי ארגוס שניתן להגשים את התכנית על-ידי מאמץ משותף. דווקא מאמץ משותף זה, בניגוד למעשי גבורה של בודדים, הוא היסוד של לוחמת ההופליטים. אולם כדי שמספר רב של ארגיבים יוכלו לרכוש את הציוד היקר של ההופליט, חייב היה פיידון לדאוג גם לביסוס הכלכלי של ארגוס. על-פי המסורת היוונית ביצע פיידון רפורמה במידות ובמשקלות והנהיג את הסטנדרד הפיידוני. קבלתו של הסטנדרד הזה על-ידי מדינות לא מעטות ביוון (כולל אתונה) מעידה על מעמדה של ארגוס בחיים הכלכליים של יוון בתקופה זו. גם בעלת-

היתה ספרטה עקב שבועתם של היוצאים למלחמה המסנית לא לחזור לעיר לפני הניצחון. מאחר שהניצחון, כאמור, התממה היתה הסכנה הדמוגרפית ממשית ביותר. אולם עם הניצחון וחלוקת האדמות בשטחי הכיבוש הלך ופחת רצון הממסד הספרטני להרבות במספר הזכאים לפני הניצחון. אמנם הוכשל קשר נגד המשטר, שתוכנן על-ידי הפרתניאי, עקב בגידה, אך ממדי הקשר היו כאלו, שהממסד לא העז למצות את הדין, ונאלץ לסמוך את ידיו על הסכם פשרה. הפרתניאי עזבו את ספרטה ובעצת המרכז הנבואי של דלפוי יסדו את טרס (טורנטו של היום). התוצאה הישירה של קשר הפרתניאי היתה הרפורמה הפוליטית שמצאה את ביטויה ברטרה (החלטת אסיפת העם) הקשורה במסורת בשמו של ליקורגוס האגדי.

הרטרה הספרטנית הינה התעודה הפוליטית הקדומה ביותר שהשתמרה לנו ביוון העתיקה (בערך 700 לפנה"ס). ביסוד הרטרה מונח המעבר מצבא המבוסס על מוצא לצבא המבוסס על חמישה אזורים מגורים (קומאי — Komai). כל איזור כזה חולק לארבעה רבעים (אובאי — Obai), כשכל רובע חייב להעמיד כוח של חמישים לוחמים. כך הוקם כוח של חמישה גדודים (לוחאי — Lochoi) של הופליטים ספרטנים. נראה שכל אזרח אשר היה מסוגל לרכוש לעצמו את הציוד של הופליט, נכלל עתה במסגרת הצבאית החדשה. במקביל דאגה הרטרה להבטיח את הזכויות של גוף הופליטים זה במבנה הפוליטי של המדינה, בקבעה „כוח ההכרעה יהא בידי העם“. כל אזרח ספרטני עד גיל מסוים חייב היה בשירות צבאי ובכוננות מתמדת. כדי להבטיח את קיומו של הלחם הספרטני הקציבה לו המדינה „קלרוס“ (Kleros — חלק). שהספיק להבטיח צרכי-קיום מינימליים. ההקצבה החדשה כללה כמות מסוימת של קמח שעורים, גבינה, תאנים, יין ומעט כסף לקניית בשר. נאסר על כל אזרח ספרטני לעסוק במלאכה או במסחר. עד גיל ששים הוקדשו חייו לאימון ולשירות צבאי.

חינוכו של הילד הספרטני היה עסקה של המדינה. בגיל שבע הועבר הילד לרשות המדינה. מלכתחילה הושם הדגש על פיתוח רוח צבאית, משמעת ואומץ לב, שהם היסודות של לוחמת הופליטים. לדברי פלוטארך, „הדאגה העיקרית היתה לעשותם אזרחים טובים וללמדם לשאת כאבים ולנצח בקרב“. הולכי הרכיל בעולם העתיק טענו שמרבית הספרטנים לא ידעו קרוא וכתוב, אם כי פלוטארך טוען שלמדו זאת „במדיה מספקת“. מן האמנויות הושם הדגש רק על „גנאלוגיות של גיבורים; ייסוד ערים בימי קדם ומוסיקה. הדגש שהושם על מקצועות אלו לא היה מקרי. מעשי גבורה מן העבר נועדו לטפח את תודעת העבר המפואר, ולחנך את הנער לחיקוי מורשת זו ואף להאדירה. מטרת החינוך המוסיקלי היתה משורשת: ראשית, קוימו תחרויות מוסיקליות שמטרתן — כשל כל התחרויות — הגברת המאמץ והרצון להתבלט. שנית — הספרטנים שרו שירי מלחמה בשעת התקפה. שלישית — נגינת החלילים שימשה לא רק למתן קצב, בשעת הצעדה לקראת הקרב, אלא גם למסירת פקודות בשעת הקרב (ר' איור 6). האימון הממושך והמתמיד של החייל הספרטני הפך אותו להופליט הטוב ביותר בעולם העתיק למשך כשלוש מאות שנה; הוא שינה באופן יסודי גם את כל אורח חייו. עד גיל שלושים לא חי הגבר הספרטני בביתו, אפילו בהיותו נשוי. גם לאחר מכן לא סעד בביתו אלא בסעודות המשותפות; הסעודות

המשותפות לא נועדו לפתור בעיות סוציאליות או דתיות, אלא, כפי שאומר אחד ממקורותינו: „כדי להפיח בעתות מלחמה רגש בושה ודאגה בכל איש ואיש, לבל יפקיר בשדה הקרב את חבריו, אשר אתם הקריב קרבנות, נסך נסכים והשתתף בפולחנות משותפים“.

אנקדוטה מפורסמת על המלך הספרטני אגסילאוס (ר' פלוט-ארך, חיי אגסילאוס, פרק כ"ו), אשר באה להראות כי הספרטנים הם היוונים היחידים המקדישים את כל זמנם ומרצם למלחמה, מצביעה על ההשלכה החברתית של מצב זה. בכל העמים היו בעלי מקצועות שונים, דהיינו היתה חברה אנושית רגילה, ואילו בספרטה היה קיים רק מקצוע אחד — הופליט. אריסטו (ש', 1271, II, 9) הצביע על כך כנקודת התורפה של החברה הספרטנית בכתבו: „כל מבנה חוקיהם מכוון להיבט אחד של ה-Arete, להיבט הצבאי; לכן שיגשגו בעתות מלחמה והחלו לשקוע כשהגיעו לעליונות, מפני שלא השכילו לחיות בשלום ולא ייחסו חשיבות לשום אמנות פרט לצבאית“. באתונה היה המעבר ללוחמת הופליטים אטי יותר. נשק הופליטי אמנם הופיע גם באתונה במחצית הראשונה של המאה השביעית לפנה"ס. אולם עד תקופתו של סולון לא היה צבא הופליטים אתונאי של ממש. במרידתו של קילון (632 או 628 לפנה"ס) בא העם מן האזורים החקלאיים לעזרת הממשל נגד נסיון הפיכה, שנתמך על-ידי הופליטים שכירים ממגרה. גם בימי סולון יכלו רק בעלי רכוש קרקעי מגודל מסוים לשרת כהופליטים וזכו, בעקבות זאת, במעמד פוליטי מופר במדינה. בתקופת הטיריניה החלה צמיחה הדרגתית של כוח הופליטי; אם כי בימי הטירינים — מסיבות של מדיניות פנים — ניתנה הלוחמה בעיקר בידי שכירי חרב, פרשים, קשתים וכיוצא באלה. רק עם הדחת הטירינים והרפורמה הפוליטית של קלייסתנס, התחדשה חשיבותו של כוח הופליטים באתונה. במערכות נגד הבויאוטים ואנשי ארטריה הפגינו ההופליטים האתונאים שביב של אותה גדולה, שעוררה את פליאת העולם היווני כולו שעה שבלמו את הפלישה הפרסית בחוף מרתון פחות מעשרים שנים אחר-כך. סביר להניח שבתקופת הטיריניה — בה חולקו אדמות לאיכרים וחל שג-שוג כלכלי בקרב שכבה רחבה למדי של בעלי מלאכה וסוחרים — חלה עליה ניכרת במספר האתונאים שיכלו לאפשר לעצמם רכישת ציוד הופליטי. יהיה זה תואם את מדיניותם הכלכלית של הטירינים, אם נניח, כי בתקופתם הומר הבסיס לשירות הופליטי, מבעלות על נכסי דלא ניידים לבעלות על רכוש באופן כללי.

על כל פנים, אותה „אריסטוקרטיה“ (פלוטארך, קימון, ט"ו 3), שהיתה למעשה דמוקרטיה שמרנית, המבוססת על כוח הופליטי של כעשרת אלפים איש, התקיימה באתונה כמעט חמישים שנה, שבמהלכן עלתה אתונה לדרגת מעצמה. אולם באתונה הופרעה ההתפתחות ההופליטית על-ידי עלייתו של הצי. כפי שציין אריסטו (Pol. VI, 7,132a), „המשרתים בצי הם דמוקרטים“, והזיקה בין התפתחות של דמוקרטיה קיצונית ושימת הדגש על לוחמה ימית באתונה במחצית השנייה של המאה החמישית ידועה היטב. עובדה היא שבקרבות טנגרה ואויגופיטאי (457 לפנה"ס) נפלו הופליטים רבים יחסית (ידועה מצבת קבר עם שמותיהם של 147 הופליטים בני אחד מעשרת השבטים האתונאים, שנפלו בשנה אחת), עד כי נידלדלו

שורות המתונים הן מקרב העם והן מקרב העשירים" (אריסטו, מדינת האתונאים, כ"ו); תופעה זו גרמה לשקיעת כוח ההופליטים בפוליטיקה האתונאית. שימת הדגש על הכוח הימי הביאה לכך, שבימי המלחמה הפלופונסית הגדולה, היה הכוח ההופליטי טי האתונאי הגרוע והבלתי-מושמע שבכל הכוחות הצבאיים האתונאים.

אין זה מקרה שהתיאור המלא והברור ביותר שמצוי על השלכותיה של רפורמה הופליטית מתייחס דווקא לממלכת מוקדון. הדבר נובע מכך שהגשמת הרפורמה ההופליטית הושהתה כאן עד למחצית המאה הרביעית לפנה"ס, הוי אומר עד לתקופה, אשר לגביה יש בידנו ידיעות ברורות ומפורטות יחסית. כך, למשל, כאשר התמרדו חיילי אלכסנדר הגדול באביב שנת 324 באופיס, פנה אליהם אלכסנדר בנאום בראשית דבריו אמר (אריאן, אנבאסיס, ז', 9), "אזכיר תחילה את אבי פיליפוס, כי הוא מצאכם נודדים חסרי אמצעים, לבושים ברובכם פרוות כשאתם רועים כבשים מעטים על מורדות ההרים. כדי להגן על אלו היה עליכם להלחם, בהצלחה מועטה, נגד איליריים, טריבלים ותרקים השוכנים על הגבולות. הוא נתן לכם גלימות במקום עורות, הוביל אתכם למטה מן ההרים למישורים והכשיר אתכם ללוחמים נגד הברברים השכנים, כך שלא נאלצתם עוד לבטוח בהעדר הגישה אל מעוזיכם יותר מאשר באומץ לבבותיכם..." דבריו אלו של אלכסנדר מצביעים על הקשר ההדוק בין הרפורמה הצבאית שבוצעה במוקדון ובין אורח החיים והמבנה החברתי של המדינה המוקדונית.

ארץ מוקדון מורכבת משני חלקים גיאוגרפיים נבדלים. החלק שעליו התבססו מלכי מוקדון הוא מוקדון התחתית, כלומר האיזור המישורי שבין הנהרות הליאקנון ואקסיוס (ורדר של היום), הים ואיזור ההר. החלק ההררי, המכונה גם מוקדון העליונה, מתחלק לשלושה אזורים: לינקסטיס מצפון, אורסטיס במרכז ואלימיוטיס בדרום. המשותף לכל חלקי מוקדון הוא העוני הכללי, כמו כן עתה. מוקדון התחתית היא ארץ חקלאית, בעוד שמוקדון העליונה היא ארץ מרעה. המשטר החברתי, לפני עלייתו של פיליפוס לשלטון, היה, "פיאודלי" מובהק. הארץ כולה היתה מחולקת בין כ-800 בעלי אחוזות. זיקתה של אריסטוקרטיה זו לכס המלוכה המוקדונית היתה רופפת למדי. שעה שפיליפוס עלה לשלטון עמדו אויבים מבית ומחוץ למוטט את המדינה המוקדונית ולפוררה לחלוטין. אולם פיליפוס לא אמר נואש. לאחר שעודד את רוח המוקדונים בנאומיו, הוא שיפר את ארגון כוחותיו, צייד את אנשיו בכלי-זין מתאימים, ערך אימונים מתמידים ותחרויות, ולאמיתו של דבר, המציא את המערך הצפוף והציוד של הפלנקס... והיה הראשון שאיגן את הפלנקס המוקדוני."

המצאתו החשובה ביותר בתחום הנשק היתה הסריסה (Sarissa), החנית הארוכה (כ-6.5 מטר) והקלה (כשישה ק"ג), בה צייד הן את החי"ר והן את חיל הפרשים. חנית ארוכה זו הקנתה לחייל המוקדוני יתרון חשוב של "המכה הראשונה" בכל התנגשות עם צבאות יוון, שצוידו בחנית קצרה יותר. חשוב עוד יותר היה חידושו הטקטי. פיליפוס שהה בנעוריו שלוש שנים בתבאי. שם למד את הטקטיקה התבאנית החדשה של הפלנקס, "האלכסוני", שהומצאה על-ידי פלופידס ואפמינוגוס. עד ימיהם נערכו הפלנגות של ההופליטים זו מול זו בקוים

מקבילים, כשנקודת הכובד באגף הימני. הפלנגות היריבות ניסו לשבור את קוי האויב בנקודה החלשה ביותר, דהיינו באגף השמאלי שנערך מול האגף הימני החזק. אפמינוגוס שינה את הטקטיקה מן הקצה אל הקצה. מטרתו (אשר הוגשמה במספר קרבות: טגירה ב-375 לפנה"ס, טגירה ב-374 לפנה"ס, תספיאי ופלטאיה ב-373 לפנה"ס, לאוקטרה — 371 לפנה"ס, ומנטיניה — 362 לפנה"ס) היתה לשבור את האויב בנקודה החזקה ביותר שבמערכו. דבר זה הושג על-ידי הצבת כוח מובחר בן שלוש מאות לוחמים, "הלוחם הקדוש", מול האגף הימני של האויב. בצבא התבאני מילאו הפרשים תפקיד של הבטחת האגפים בלבד. פיליפוס אימץ את המבנה החדש של החי"ר הכבד, אשר נוצר במיוחד למטרה זו, אולם העביר את נקודת הכובד בהתאם למבנה החברתי של הצבא המוקדוני עד ימיו, להתקפת פרשים. הפרשים המוקדונים, כשאר פרשי העולם העתיק, היו מחוסרי אוכף וארכוף, דבר שהקשה על התקפה חזיתית. עד ימי פיליפוס תקפו ללא מבנה וסדר מיוחד; ואילו פיליפוס איגן אותם בשמונה יחידות (Ilai) טקטיות, בנות מאה וחמישים פרשים בכל אחת. פרשים אלו כונו, "ידידי המלך", תואר כבוד המציינן גם את זיקתם ההולכת וגוברת של האצילים לבית המלוכה. בצבא פיליפוס הפכו פרשים אלו, כאמור, לכוח התוקף, בעוד שהפלנקס של החי"ר נועד לספוג את ההתקפה של האויב ולהחזיק מעמד עד אשר הפרשים, שתקפו באחד האגפים, הכריעו את הקרב.

עד ימי פיליפוס היה המון העם, גם כאשר גויס, חסר ערך בקרב. החקלאים המוקדונים, כשלושים אלף במספר (אם לשפוט על-פי המספרים שעמדו לרשות פיליפוס ואלכסנדר) אורגנו ביחידות צבאיות וזכו לתואר המכובד של "ידידים רגלים של המלך" (פוזטהאיראו). מאחורי תואר זה חבויה הכרה חברתית ופוליטית בשכבות הרחבות של האוכלוסיה המוקדונית. לכך היו מספר תוצאות. על מוקדון עבר תהליך של "דמוקרטיזציה", במובן זה שהמלך לא נאלץ עוד להישען על האצולה ולפייסה. מעתה נשען המלך על העם המוקדוני, דהיינו על הצבא. שינוי זה איפשר את התחזקות המלוכה, שהחלה לגלות מגמות ריכוזיות ברורות. נשבר כוחה של האצולה הבדלנית. ביטוי חיצוני לכך היתה העברת הבירה מאיגאי מזרחה אל תוך המישור קרוב יותר אל הים — לפלה. אולם פלה היתה רק עיר חדשה אחת מני רבות שיסד פיליפוס. הפיכת המוקדונים מחקלאים לחיילי קבע, כמעט לכל דבר, היתה כרוכה בשינוי אורח החיים. אי-אפשר לנהל משקים חקלאיים או לעסוק בגידול צאן בהעדרו של הגבר מן המשק לתקופות ארוכות. על מוקדון עבר, על-כן, גל של ייסוד ערים וקולוניות צבאיות, גם באזורים שנכבשו זה מכבר. חלקים גדלים והולכים של האוכלוסיה המוקדונית ראו את עיקר פרנסתם בשירות הצבאי. עולה מכאן, שאחת התוצאות של העיור היתה שינוי ההרכב החברתי של האוכלוסיה המוקדונית. נוסף על כך יצר פיליפוס, לראשונה בהיסטוריה של יוון, צבא לאומי בגודל כה רב. הפוזטהאיראו נתמלאו תחושה של השתייכות. העובדה שהמלך פיליפוס עצמו השתתף בכל אימוניהם ותמרוניהם, בלי לבקש לעצמו יתרונות כלשהם, עודדה את החיילים לשאוף להישגים חדשים וגיבשה אותם מבחינה חברתית. עם צבא כזה ניתן היה, לכבוש את העולם, ואלכסנדר אמנם הגשים זאת בעזרת הצבא שיצר עבורו פיליפוס.

צבא ומפלגה בברית-המועצות

סרן אלרון

באשר הוא מהווה את אחת הזרועות החשובות של ברית-המועצות כמעצמת-על.

ואכן, תלות זו של הצמרת המדינית הסובייטית בממסד הבטחוני, יצרה את המעמד המיוחד של הצבא במערכת השלטונית הסובייטית; הגם שבברית-המועצות, כבמדינות מערביות-דמוקרטיות, קיימת הקפדה מירבית למנוע את השתלטות הצבא וקציניו הבכירים על המנגנון האזרחי. מגמה זו יונקת שורשיה מזהלכה המרכסיסטית, אשר ראתה בצבא המסורתי גורם כפיה בידי המעמד השליט מחד-גיסא, ומתפיסותיהם היסודיות של האבות המייסדים של המדינה הסובייטית, אשר שאפו לבנות „צבא חדש“ בעל „אופי מעמדי“, שישירת נאמנה את המפלגה ואת מעמד הפועלים, מאידך-גיסא.

אולם חלומותיהם הראשוניים של לנין וטרוצקי נתקלו עד מהרה בסלעי המציאות האכזרית. שאיפותיהם התיאורטיות להקים צבא יצוגי, אשר קציניו ייבחרו על-ידי החיילים מן השורה, נתגלו עד מהרה כבלתי-מעשיות. מייד לאחר המהפכה הבולשביקית הוצבו למשטר החדש אתגרים חמורים, שהעמידו

זה לא מכבר ראה אור, בהוצאת „מערכות“, ספרו של הסוביי-טולוג הבריטי הנודע ג'והן אריקסון „עוצמה צבאית סובייטית“. ספר זה, שהוא מדריך מקיף ללימוד זרועותיו ועוצמתו של הצבא הסובייטי, מצטיין בהתעמקות יתרה בבחינת מקומו של הממסד הצבאי במסגרת תהליך קבלת ההחלטות בברית-המועצות. בהקשר זה בולטת תפיסתו של אריקסון את המכניזם המדיני הסובייטי ככזה, אשר גם אם הינו בעל צורה חיצונית יחודית, הרי הוא פועל במתכונת המקובלת במשטרים אחרים; דהיינו היענות ותגובה ללחצים חיצוניים ופנימיים, הפועלים במשולב בתהליך המורכב של קבלת החלטות בתחומי החוץ והביטחון. במסגרת תפיסה זו רואה אריקסון את הממסד הבטחוני הסובייטי כאחת מקבוצות הלחץ המשפיעות על הקרמלין לגבי החלטותיו בסוגיות מרכזיות, כגון הקצאת משאבים או אופיה וכיווניה של מדיניות החוץ של ברה"מ; זאת, למרות העובדה שהצבא ככזה, אינו מיוצג בגוף העליון של המפלגה — בפוליט-בורו. שכן ההנהגה המדינית מוצאת עצמה נאלצת להתייעץ מבחינה מקצועית ולהישען מבחינה פוליטית על ראשי הצבא,

הצבאים", שהפך מאוחר יותר ל"מחלקה הפוליטית של המועצה הצבאית המהפכנית". בשלב הבא עוצבה יחידה זו כמחלקה נפרדת במסגרת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית.

אחת מתוצאות פעולתם של הקומיסרים הצבאיים בתקופה הראשונה לאחר המהפכה היתה הרחבה ניכרת של מספר חברי המפלגה בקרב הצבא. תהליך זה הגיע לשיאו ב-1928, כאשר כל מפקדי העוצבות בצבא האדום היו חברים במפלגה, ואילו מקרב סגל הקצונה בכללו היו כ-55 אחוזים חברי מפלגה.

תקופת השלום של אמצע שנות העשרים ויצוב שליטת הקומוניסטים במדינה הביאו לתמורה בתפקידיהם של הקומיסרים הפוליטיים. ב-1924 הועמד הקומיסר כשני בדרגת פיקוד לאחר המפקד הצבאי מקצועי והתקנות לא חייבו עוד את אישורו לפקודותיו של המפקד. בו בזמן החלו הקומיסרים להצטמצם בתפקידי הדרכה ואינדוקטרינציה פוליטית. עם זאת נשארו הקומיסרים כפופים מבחינה מנהלית לוועד המרכזי של המפלגה, ולמפקדת הצבא ולמיניסטרויון המלחמה לא היתה שליטה פיקודית עליהם.

לקראת אמצע שנות השלושים האמינו רבים כי הובטחה נאמנות הצבא להנהגה האזרחית-מפלגתית. אולם מסע הטיהורים שערך סטאלין באותה תקופה — במטרה לחזק את שלטונו הדיקטטורי ולנתק עצמו מנאמניה המהפכנים של התקופה הלניניסטית — לא פסח אף על הצבא. ב-1937 הועמד סגן מפקד הצבא האדום, המרשל טוחצ'בסקי, ושבעה מעמיתיו למשפט בעוון בגידה. במקביל פורסם דבר התאבדותו של ראש הקומיסרים הפוליטיים. האשמה המפורטת נגד קצינים אלה היתה שיתוף פעולה עם הגרמנים. רק לאחר מותו של סטאלין הוגדרו משפטים אלה כסילוף והגנרלים שיצאו חייבים והוצאו להורג טוהרו.

בין אם סטאלין אכן האמין כי טוחצ'בסקי וחבריו קשרו קשר נגדו אם לאו, הביאו חששו המטורף מפני חוסר נאמנותם של הכפופים לו להשיב לקומיסרים הפוליטיים בצבא את תפקידיהם המלאים, כפי שהוגדרו בתקופת מלחמת האזרחים בראשית שנות העשרים של המאה. שוב הפך הקומיסר הפוליטי שוה במעמד ובמסמכויות פיקוד למפקד היחידה, ושוב צריך

בספק את הישגיהם במיגור השלטון הצארי ובסילוק הממשלה התחוקתית הזמנית של קרנסקי: אויבים מבית — נאמני הצאר ומתנגדי הבולשביזם ומעצמות המערב, שהחליטו לפעול באורח צבאי באמצעות שיגור כוחות התערבות מחוץ. כל אלה איימו על לגיון וחבריו והייבו אותם לפעול בדחיפות להקמת צבא אשר המרכיב המקצועי שלו עדיף על מהות אידיאולוגית-מעמדית מפורקת.

בתנאים אלה נאלצו הבולשביקים לקבל לשורות צבאם אותם קצינים מקצועיים (כ-48,000 במספר, שהיוו באותה תקופה כ-76 אחוזים מהקצונה הרוסית) אשר נאותו לשרתם מתוך נימוקים לאומיים או אנוכיים, גם אם לא תמכו במהפכה וב-רעיונותיה. ברור כי השלטון החדש לא יכול היה לבטוח בקצינים אלה. כך נוצר, מלכתחילה, פער של אָמון בין ההנהגה האזרחית לרוב רובה של הקצונה הבכירה. פער זה אך גבר והתעמק כאשר אימצו הבולשביקים — וטרוצקי בראשם — את המוסד של קומיסרים פוליטיים (אותו כוננה ההנהגה שמוגרה על-ידם בשבעה בנובמבר 1917). קומיסרים אלה הופקדו בעת ובעונה אחת על שמירת נאמנותו של הצבא למערכת הסובייטית ועל גילוי קשרים נגד ההנהגה האזרחית ודיכויים. ההסדר החדש נתן בידי הקומיסרים הפוליטיים סמכות של "וטו" על כל הפקודות הצבאיות והמנהליות של המפקדים המקצועיים.

שיטה זו ייסדה באורח פורמאלי את הפיקוד הכפול, שהביא להפחתת היעילות הצבאית בשנים הבאות. ברור היה כי החל-טות בשעת קרב היו חייבות להתגבש במהירות מירבית, וכי מהירות כזו לא הושגה כאשר היה צורך לשכנע את הקומיסר הפוליטי כי ההחלטה נכונה הן מבחינה צבאית והן מבחינה מדינית. אולם הבולשביקים גטלו על עצמם את הסיכון של דחיה ומבוכה, הטמון בשיטה של הפיקוד הדואלי, משום שגרסו כי הסיכון של איבוד נאמנותם של הגייסות עקב בגידת המפקדים גדול יותר.

למעשה, תפקידם של הקומיסרים הפוליטיים בשלב זה לא הצטמצם בפיקוח מפני בגידה אפשרית, אלא כלל אף משימות של הפצת הרעיון הבולשביקי בקרב הגייסות. פעולה, "חינוכית" זו תואמה על-ידי "המשרד הכל-רוסי של הקומיסרים

הצבאית שמעליו, ואחראי בפניו; אולם הוא כפוף גם למפקד הצבאי של היחידה שבה הוא פועל. כך, באופן תיאורטי, כפוף פים הקצינים הפוליטיים לשני מפקדים. אך למעשה, מצפים מהם למידה של עצמאות בתחום פעילותם, ולעתים אף לפקוח עין בחשאי על מפקדיהם הצבאיים. לצורך זה מקפידים הסובייטים להכשיר את קציניהם הפוליטיים גם מבחינה צבאית, כדי שיוכלו לעקוב מקרוב אחרי החלטותיו ודרך פעולתו של מפקדם ולבחון באיזו מידה ממלא הוא בנאמנות אחר הוראות ההנהגה הבכירה.

אפיק אחר, שבאמצעותו מקיימת המפלגה פיקוח על הנעשה בכוחות המזוינים הוא באמצעות חברי המפלגה הקומוניסטית המשרתים בצבא. בכל יחידה צבאית, שמשרתים בה חברי מפלגה, קיימת התארגנות באמצעות תאים — כפי שנעשה הדבר במקומות העבודה האזרחיים בבריית-המועצות. תא זה בוחר את נציגיו, אשר מצדם, „בוחרים“ בקומיסר הפוליטי של הרמה הצבאית שלהם למוזכרים. החשיבות המיוחדת של תאים אלה נעוצה בכך, שהם משמשים למעשה ככלי אמין להשפעה על החיילים ביחידה, אשר אינם נמנים עם חברי המפלגה. נציגי התאים — בתאום הקומיסר הפוליטי ובפיקוחו — מארגנים אירועים חברתיים וחינוכיים, בהם מושם הדגש על פעילויות אשר לדעת המפלגה מקרבות את אנשי השורה לאוירת המפלגה ולרעיונותיה.

במקביל לתאי המפלגה פועלים תאים של הקומסומול —

היה האחרון לקבל את אישורו של איש המפלגה לפני שיכול היה לבצע את פקודותיו. יתר-על-כן, סמכויות הקומיסר הפוליטי הורחבו והוא הפך שותף בכיר להכרעות בדבר אותות הצטיינות, העלאות בדרגה ואף קיבל סמכות לדווח לממונים עליו במפלגה על מידת אמינותו ונאמנותו הפוליטית של המפקד הצבאי.

חוסר היעילות של השיטה הדואלית בצבא הופגנה שוב במבצעים עם הצבאיים הראשונים בהם השתתף הצבא האדום לאחר שנים רבות — במלחמה נגד פינלנד ב-1940. כתוצאה ממספר מפלות בשלב המוקדם של המערכה הופחתו שוב סמכויותיו ועוצמתו של הקומיסר הפוליטי, והוא הורד בשנית למשנה למפקד היחידה. באותה תקופה הוסב תוארו ל„סגן מפקד לעניינים פוליטיים“ ובכך ניתן ביטוי למדיניות החדשה. תפקידיו הצטמצמו שוב בהפצת הרעיונות הקומוניסטיים ובהדרכת הגייסות ברוח תורת המפלגה והמנהיג.

אולם לא לאורך זמן. ההתקפה הגרמנית על ברית-המועצות ב-22 ביוני 1941 הגבירה שוב את פחדיו של סטאלין מפני בגידת קציניו. תוך חודש הושב על כנו מעמדם הבכיר של הקומיסרים הפוליטיים. אך אליה וקוץ בה. שוב הוכח כי בתנאי קרב מהווה השיטה הדואלית מכשול חמור להצלחת מבצעים צבאיים, בעיקר בתנאים של חזית רחבה, המקשה על שליטת הקומיסר הן על מפקד היחידה וקציניו והן על היחידות בשדה. זאת ועוד; במהרה הובהר כי כוונת הגרמנים אינה מצטמצמת בשאיפה לחסל את שלטונו של סטאלין, אלא מתמקדת במגמה לכבוש שטחים נרחבים מברית-המועצות. הפיכת המלחמה למערכה לאומית הגבירה את נאמנות הצבא ואת התלכדותו בשעת משבר מאחורי ההנהגה האזרחית, וסטאלין בראשה. בנסיבות אלה הורה הקרמלין, באוקטובר 1942, כי המפקד הצבאי יהיה אחראי באורח בלעדי על הנעשה בגזרתו וכי הקומיסר הפוליטי יהיה תחת פיקודו הישיר. שיטה זו, שאומצה ב-1942, נשארה בתוקפה עד היום הזה.

הריאורגניזציה ביחסי המפקד הצבאי עם הקומיסר הפוליטי לא כוונה, מאידך גיסא, להפחית את הפיקוח המפלגתי על הצבא. לצורך שמירת הפיקוח הורחב גיוס קצינים וחיילים למפלגה הקומוניסטית. בשנות המלחמה הצטרפו למפלגה עד 100,000 חיילים בחודש, וב-1942 בלבד גויסו לשורות המפלגה למעלה ממיליון אנשי צבא. אלה חבו נאמנות יתרה למפלגה ולמשטר, אשר העלו אותם למעמד מועדף, המוענק בבריית-המועצות לחברי המפלגה. במקביל הרחיבו אנשי המפלגה את פעולות החינוך וההדרכה בקרב הגייסות.

לצורך זה הורחבו סמכויות המנהל הפוליטי הראשי בכוחות המזוינים. לגוף זה, אשר כפוף בעת ובעונה אחת לוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית ולמיניסטרויון ההגנה, מספר מחלקות משנה: תפקידן לספק חומר „חינוכי“, לערוך כתבי-עת צבאיים, להכין קאדרים של מדריכים בבתי-ספר צבאיים, ולארגן פעולה בין חברי הקומסומול (ארגון הנוער המפלגתי) השייכים לצבא, על זרועותיו השונות. המנהל הפוליטי הראשי פועל באמצעות שלוחות המוקמות בכל אחד מהאזורים הצבאיים של המדינה הסובייטית. שלוחות אלה מתאמות את הקצינים הפוליטיים ביחידות הצבאיות השונות מרמת הארמיה ועד המחלקות בשדה.

הקומיסר הפוליטי ממונה על-ידי הקומיסר הפוליטי ברמה

החדש — רומאן מלינובסקי — לא שימש בתפקיד מפלגתי בכיר כמו ז'וקוב, ומאז ועד עתה לא מונה איש צבא לכהן בגוף המפלגתי העליון — בפוליטבירו.

קיצוץ נוסף במעמדו ובעוצמתו של הצבא נעשה על-ידי חרושצ'וב ב-1959, כאשר החליט על צמצום ניכר בהיקף הכוחות המזוינים במישור הקונבנציונאלי. החלטה זו לא מומשה למעשה, בעיקר משום שהמתיחות הבין-גושית גברה באותה תקופה ובעיקר בראשית שנות הששים — בתחילה סביב בעיית ברלין, ומאוחר יותר על רקע משבר הטילים בקובה. אולם הגזק מבחינת נאמנותו של הממסד הצבאי לחרושצ'וב כבר נעשה, ונחשף הפער בין שאיפותיה של הקצונה מחד-גיסא לבין מגמותיו המדיניות של השליט האזרחי. לאחר הדחתו של חרושצ'וב ב-1964 — ועלייתה לשלטון של ה"הנהגה הקולקטיבית" הנוכחית, בראשות ברוז'נייב, קוסיגין ופודגורני — נוצר, "מודוס-ויוונדי" ביחסים שבין הצבא וה"שלטון האזרחי. הובהר כי השליטים החדשים אינם מתכוונים להרפות משליטתה המוחלטת של המפלגה על הכוחות המזוינים; אך הומחש כי בתנאים של התמודדות-הידברות בין-גושית גברה ההיזקקות של ההנהגה המדינית לצבא בכלל ולקצונה הבכירה בפרט. דבר זה נכון במיוחד על רקע עליית משקלם של הנושאים האסטרטגיים במערכת העולמית, אשר מחייבים הישענות בלתי-מבוטלת של הקרמלין על עצותיהם של הקצינים המקצועיים.

זאת ועוד; התנופה שאיפיינה את המשטר הסובייטי הנוכחי במדיניות החוץ האקטיביסטית שלו בזירות-עולם שונות, הצריכה שימוש אמין בזרועות הצבא בנושאי המעמסה העיקרית. הפעילות הסובייטית במרחב הים-התיכון והמזרח-התיכון מאז 1964 ממחישה בעליל את התלות ההדדית שהתפתחה בין הממסד האזרחי והצבאי.

בתנאים אלה נוצרה זהות אינטרסים בין הצבא להנהגה המדינית, כאשר שניהם כאחד דוגלים, ככל הנראה, במתן קדימה לשאלות של ביטחון לאומי ומדיניות-חוץ תקיפה ויוזמתית על פני פיתוח מזורו של החברה והכלכלה. יחסי הגומלין האישיים בין שר ההגנה הסובייטי הנוכחי — המרשל אנדרי גרצ'קו, המכהן בתפקידו מאז 1967 — לבין מוכ"ל המפלגה, ליאוניד ברוז'נייב, מעידים על הבנה ונאמנות אישית.

בסיכום ניתן לקבוע כי במערכת הסבוכה של יחסי מפלגה-צבא בבריה"מ השכילה המפלגה בשנות קיומו של המשטר הסובייטי לאכוף את מרותה ושליטתה על הממסד הבטחוני, בין אם היה זה באמצעים מניפולטיביים — כבימי לנין וטרז'קו; באמצעי טרור וכפייה — כבימי סטאלין; באמצעי פיתוי והגברת היוקרה האישית — כבימי חרושצ'וב; או באמצעות התאמת האינטרסים הלאומיים-בטחוניים לתפיסת העולם של הצבא המקצועי — כבימי ברוז'נייב וחבריו. העובדה שפרט לחריג אחד בודד — בתקופת כהונתו של ז'וקוב כשר ההגנה — לא ידוע על חתירת הצבא לתפיסת מעמד פוליטי עצמאי בממסד האזרחי הסובייטי, מעידה כי חרף עוצמתו וממדיו של הצבא הסובייטי לא חרג ממעמד של קבוצת לחץ, לכל היותר, ולא העמיד בסכנה את ההגמוניה של המפלגה על המערכת השלטונית בברית-המועצות.

ארגון הנוער המפלגתי. למעשה קיימת מחלקה מיוחדת במנהל הפוליטי הראשי של הצבא, שאחראית למינוי נציגים מיוחדים ביחידות השונות; נציגים אלה כפופים מבחינה מנהלית לקר-מיסר הפוליטי. שוב, להלכה, נבחרים נציגי הקומסומוול על-ידי חברי הארגון המשרתים ביחידה הצבאית; אולם למעשה אלה ממונים על-ידי הקצין הפוליטי. עיקר פעילותם של אלה מתרכזת בקרב מגויסי החובה, (מספרם של חברי הקומסומוול בקרב מגויסי החובה מוערך בכ-50 אחוזים מכלל החיילים). אולם נראה כי ההנהגה האזרחית בברית-המועצות השכילה להבין כי אין די בהצבת קומיסרים פוליטיים ביחידות כדי להבטיח את נאמנות הקצונה המקצועית. לשם כך היה צורך לטפח את הקצונה וליצור מערכת אמינה של פיתויים, אשר ימחישו את תלותה של הקצונה ואת קידומם ומעמדם של הקצינים בהנהגה המדינית.

במסגרת החיזור אחר הקצונה פעל הקרמלין רבות עוד בתקופתו של סטלין. ב-1935, בד-בבד עם תחילת מסע הטיהורים, כוננו הסובייטים שוב את דרגות הקצונה המקובלות בצבאות העולם, אשר השימוש בהן הופסק לאחר המהפכה הבולשביקית. לאחר פרוץ מלחמת-העולם השנייה הוכנסו שוב לצבא הסובייטי גיוני טקס אשר בוטלו ב-1918, ובהם הצדעות לקצינים ופניה בלשון פורמלית לבכירים בדרגה. ב-1946 הוסב שמו המהפכני של "הצבא האדום" ל"צבא הסובייטי". שינויים אלה נועדו, ללא ספק, להעלות את יוקרת הקצונה. עתה יכלו הקצינים לחוש כי הם נמצאים במעמד מיוחד של עלייה, מה גם שמשכורתיהם הגבוהות הציבו אותם בראש הסולם של משרתי הציבור. כך, למשל, מקבל סמל המשרת בצבא הקבע שכר הגבוה פי 4.3 מזה של טוראי; סרן מקבל שכר הגבוה פי 24.3 מטוראי, וגנרל — פי 114.3. נוסף לכך מקבלים הקצינים הטבות שונות, כגון האפשרות לקנות מוצרי-צריכה יקרים ונדירים ועזרה בדירור.

יוקרת הצבא הסובייטי גברה באורח ניכר לאחר מותו של סטאלין ב-1953. המרשל גיאורגי ז'וקוב, קצין מקצועי, מונה לשר ההגנה — הפעם הראשונה בהיסטוריה הסובייטית שקצין זכה להכרה מדינית כה רמה. בפברואר 1956 הועלה ז'וקוב גם בהיררכיה המפלגתית, המקבילה לזו הממלכתית, ומונה לחבר מועמד (דהיינו כחבר ללא זכות הצבעה) בפוליטבירו — המוסד העליון של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית. ב-1957 פרע ז'וקוב את חובו למפלגה, כאשר העניק תמיכה משמעותית לחרושצ'וב במאבקו בצמרת המפלגתית נגד יריבו שזממו לסלקו. בכך הגיעו הכוחות המזוינים של ברית-המועצות לראשונה למעמד שאיפשר להם לפעול באורח עצמאי כמעט במסגרת המערכת המדינית-אזרחית.

אולם דווקא בשל כך לא האריך הצבא ימים בעמדת הכוח המדינית שלו. בקיץ 1957 ניצל חרושצ'וב את שהותו של ז'וקוב ביוגוסלביה כדי לסלקו מתפקידו בצבא ובמפלגה. מייד לאחר מכן נקט חרושצ'וב שורה של צעדים במטרה לצמצם את כוחו הפוליטי של הצבא ולהכפיף אותו, פעם נוספת, למרותה של המפלגה. במסגרת זו מונה קצין בכיר, גיבור מלחמת-העולם השנייה לראש המנהל הפוליטי הצבאי, ואילו קצין ללא עבר קרבי מפואר נבחר למשרת שר ההגנה. זאת ועוד, שר ההגנה

עיבוד
נתונים
אוטומטי

אל"מ עמיקם רייכמן

מערכת לחישוב ולעיבוד נתונים במרכז נאסא ביוסטון, טקסאס.

המחשב האלקטרוני הראשון, המכונה „אניאק“, נבנה בשלהי מלחמת-העולם השנייה, על-ידי אוניברסיטת פנסילבניה, עבור מעבדות המחקר הבליסטיות של חיל-החימוש בצבא ארה"ב. מחשב זה, בעל 18,000 מגורות רדיו, הופעל לראשונה בשנת 1946. הוא היה מסוגל לבצע 5,000 פעולות חיבור בשניה ונועד לחישוב לוחות טווחים ומסלולים בליסטיים.

בישראל הופעל מחשב אלקטרוני ראשון („וויצק“) במכון וייצמן למדע בשנת 1955. צה"ל הפעיל את המחשב האלקטרוני השני בישראל („פילקו" 2000/211) בשנת 1961.

כיום מותקנים בעולם כולו כ-15,000 מחשבים ובישראל — כ-300. במשך שנת 1971 הוציא המשק הישראלי סכום של 272 מיליון ל"י בקירוב לעיבוד נתונים אוטומטי ולשימוש במחשבים למטרות מחקר.

נידול מדהים זה מעיד, ללא ספק, על שינוי לוב נמרץ ביותר של המחשב בכל תחומי המנהל, המחקר והמשק. אין לתאר כיום כמעט אף אחד מתחומי חיינו ללא המחשב; אך יש לזכור תמיד כי מידת התורעלת שניתן להפיק מהמחשב עומדת ביחס ישר לשיעור הידע והתבונה של המפעילים.

האדם נופל מן המחשב בשתי תכונות — דייקנות ומהירות; אך המחשב מסוגל לענות רק על שאלות הניתנות לפורמליזציה, בעוד שתפקידי ההערכה וההכרעה נשארו בידי האדם. המחשב אינו פוטר את האדם מההכרח לקבל החלטה. הוא משמש כלי-עזר בלבד, הוא מסייע לאדם בהספקת מידע ובעריכת-נתונים מושכלת; אך ההכרעה עצמה דורשת כושר שיפוט, שאינו ניתן לפורמליזציה. המחשב פוטר, על-כן, את האדם מהחישוב ולא מהחשיבה ובכך תרומתו לריבוי החלטות נבונות יותר. בשילוב מושכל של אדם-מחשב טמון הסיכוי להשיג החלטות טובות יותר.

לשם קבלת החלטה נכונה, בזמן הנכון, יש להביא בחשבון את כל הגורמים המשפיעים במערכת הנדונה והמשפיעים עליה, לנתחם במהירות ולהסיק מהם את המסקנות הדרושות.

עם הגידול העצום בכמות הגורמים קשה יותר לעכל את כמות הנתונים, לעבדם ולנתחם כדי לקבל את המידע הדרוש לשם מתן החלטות.

המחשב האלקטרוני הביא לתמורה המיוחלת, קידם את הגיהול המדעי והטכני ועזר להשיג יותר יעילות, תכנון, פיקוח ובקרה בשטחים רבים ומגוונים, כגון:

ניהול מערכות הספקה ופיקוח על המלאי, רישום כוח-אדם ותשלומים, ניהול חשבונות כספיים, הכנת מערכות תחזוקה, פיקוח על תהליכים תעשייתיים ועיבוד נתונים סטטיסטיים שונים. מערכות המחשב בים תופשות בהדרגה מקום מרכזי במגוון רחב של תחומים: מחקרים מדעיים, חקר ביצועים, חיזוי מזג-אוויר, משחקי מלחמה והערכת טקטיות, מעקב אחר לוויינים וכיוצא באלה.

מפנה המחשב

מחשב הוא מכשיר המסוגל לעבד נתונים לפי תכנית מוכתבת מראש ולספק תוצאות, לאחר שנמסר לו המידע הדרוש.

המחשב האלקטרוני בנוי מחמש יחידות: א. קלט (INPUT) — יחידת המחשב המאפשרת הכנסת נתונים ומתן הוראות למחשב.

ב. זיכרון (MEMORY) — יחידת המחשב שבה מאוחסנים הנתונים וההוראות הדרושים לצורך ביצוע עבודת המחשב. קיימות גם יחידות אחסנה חיצוניות — סרטים מגנטיים וכדומה — המשמשות לאחסון מאגרי נתונים הדרושים בעת העיבוד.

ג. יחידת עיבוד מרכזית (CENTRAL PROCESSING UNIT)

— יחידת המחשב שבה נעשות פעולות אריתמטיות ולוגיות לפי הוראות. ד. פלט (OUTPUT) — יחידת המחר שב לפליטת תוצאות החישובים, לאחר עיבוד נתונים וההוראות שהוכנסו למחר שב. הפלט מתקבל בשתי צורות עיקריות: פלט לשימוש של הצרכן — מתקבל בהדפסה, במיקרופילם, בכרטיסים מנוק-בים וכדומה; פלט לשימוש חוזר במחשב כקלט — מתקבל על-ידי סרטים מגנטיים, תקליטים מגנטיים, כרטיסים מנוקבים וכיוצא באלה.

ה. בקרה (CONTROL UNIT) — יחידת המחשב המקבלת באמצעות הקלט את ההוראות, מעבירה אותן ליחידות האחרות של המחשב ומוסרת אותן. המחשב הרווח בשימוש מנהלי ומסחרי, ולשימושים מדעיים רבים, הוא המחשב הספרתי. בעת הגשת הבעיה ובעת הטי-פול בה על-ידי המחשב הספרתי מובעים כל הגדלים המשתתפים בספרות, בדומה למכונת-סכימס משרדית. יתרונו הגדול של מחשב כזה בכך, שמידת הדיוק שלו כמעט אינה מוגבלת, ותלויה רק במספר הספרות, שאנו מוכנים להקצות לכל אחד ממרכיבי הבעיה.

במחשב הספרתי יש להציג מראש הן את הבעיה והן את הדרך לפתרונה. בראשונה „מזינים“ את דרך הפתרון, הנקראת „תכנית“, אותה הוא שומר ב„זכרונו“; לאחר מכן מקבל המחשב את נתוני הבעיה. בתום ההזנה מתחיל המחשב בפעולה, הנעשית על-ידי ספרות (שהן בדרך-כלל הספרות הבינאריות 0 ו-1).

המחשב הרווח בשימוש טקטי, כשהוא צמוד לכלי כלשהו ומשרת אותו בלבד, הוא המחשב האנאלוגי. במחשב האנאלוגי נפתרת הבעיה על-ידי יצירת מצב, הוזה מבחינה מתימטית למצב הנחקר. כאן משולבים מתחים חשמליים, שהיחסים המתימטיים ביניהם זהים ליחסים המתמטיים שבין גורמי הבעיה. נמחיש זאת בדוגמה הבאה:

טיל משוגר בכיוון מסוים. הטיל מצויד במחשב, שתפקידו למנוע סטיות בכיוון, כדי לחוש בסטיות כלשהן מן המסלול, נעזר המחשב בגירוסקופים הקבועים ב-טיל, וכדי לתקן אותן הוא מפעיל מנועי-הדף הפועלים לצדדים ומשנים את כיוון הטיל. כאשר הטיל סוטה ממסלולו, נוצרת זווית בין כיוונו של גוף הטיל ובין כיוון הציר של הגירוסקופ. זווית זו מתורגמת

למתח חשמלי הנמסר למחשב. כתוצאה מכך מפיק המחשב מתחים חשמליים אחרים, הנמסרים למנועי ההדף המתאימים ומפעילים אותם. הודות לפעולתם קטנה זווית-הסטיה של הטיל עד לאפס, ואז מפ-סיק המחשב את פעולת המנועים.

לעתים טס הטיל, זמן מסוים, בכיוון בל-תי-נכון ולא ניתן לאפס את זווית הסטייה, אלא יש צורך לתת לטיל כיוון-סטייה חדש. במקרה כזה על המחשב לפתור משוואה דיפרנציאלית מסובכת למדי, שבה מופיעים גורמים כגון זווית הסטייה, המרחק שעבר הטיל, מהירותו, התאוצה שתמסר לו על-ידי סילוני הצידוד ועוד. הגורמים הללו הם ברובם פונקציות של הזמן. במחשב מתורגמים כל הגדלים למ-תחים חשמליים, שהקשר המתימטי ביניהם הוא כקשר בין אותם הגדלים במש-וואה עצמה. תוך כדי הפעלת סילוני הציר-דוד משתנים הגדלים במשוואה, וכאשר היא מראה על תיקון תוצאת הסטייה, נפ-סקת הפעלת הסילונים. מחשב אנאלוגי אינו צריך לאכסן בתוכו „תכנית“, ולכן אינו זקוק ל„זיכרון“.

מערכת הנחיה לטיל HARPON של הצי האמריקני. המערכת מסוגלת להנחות טיל זה בשוגר אורק, ימי או תתי-ימי כלפי מטרות שטח ימיות.

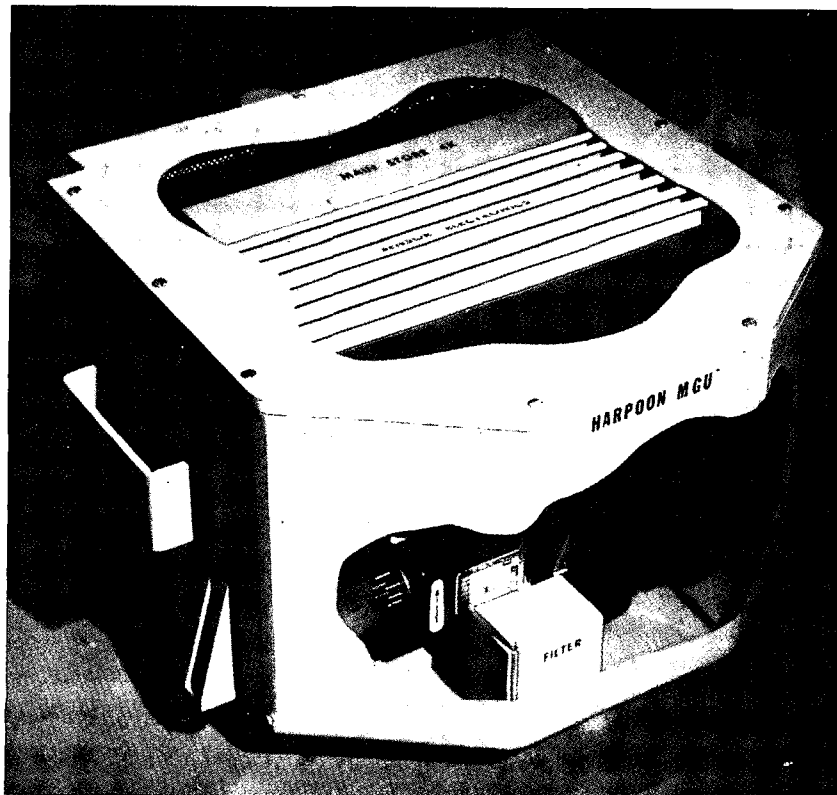
שימושי המחשב

יש להבחין בין עיבוד נתונים מנהלי לבין עיבוד נתונים מדעי. בעיבוד נתונים מדעי, מנוצל המחשב לחישובים מתימטיים מסובכים. מאפיין את אופן העיבוד המדעי — מיעוט נתונים כחומר גלם למחשב, עבודה רבה בתוך הזיכרון ומיעוט החומר היוצא במו-צר סופי.

עיבוד הנתונים המנהלי מצטיין בעבודה רבה בקליטת נתונים כחומר גלם לעבודה במחשב, במיעוט עבודה בזיכרון ובריבוי עבודה בפליטת דוחות שונים כמוצר סופי. עיבוד הנתונים המנהלי במחשב מאפשר למפקד להחליט על-סמך נתונים מהימ-נים ועדכניים. אם הנתונים אינם מעוד-כנים או שאינם מדויקים, ההחלטה שתי-פול תהא תלושה מן המציאות. אחת המ-טרות הראשיות בעיבוד הנתונים המנהלי היא להציג בפני המנהל המחליט אותם הנתונים, שיעזרו לו בתיאור המצב הקיים. כן מנוצל המחשב לביצוע שגרות מנה-ליות, כגון: הכנת משכורות לעובדים ותמחיר עבודות.

נמחיש את שימושי המחשב בשתי דוג-מות:

סימו ל ציה. נניח שמדובר בטיל העו-

קב אחר מטרה נעה כדי להשמידה; חשוב לדעת מראש מה יהיו סיכויי הפגיעה שלו בנסיבות שונות, ומהם התנאים הגבוליים (מרחק המטרה, כיוון תנועתה, מהירותה) שבהם עדיין יש סיכוי סביר לפגוע בה. כדי לענות על שאלה זו יש צורך, לכאורה, לערוך מספר גדול מאוד של ניסויים, תוך שיגור טילים למטרות נעות בכל צי-רופי-הנסיבות האפשריים. במקום זה מוזי-נים למחשב נתונים, המתאימים לצירופים השונים של מהירויות, מרחקים וכיוונים. במילים אחרות: יוצרים במחשב סימולציה (דימוי) של צירוף נסיבות מסוים.

בתגובה על-כך משנה המחשב, כביכול, את מהירות הטיל או את כיוונו, ויוצר צירוף חדש של נסיבות. החוקרים, העוק-בים אחר הנתונים שהמחשב פולט ברצי-פות, יכולים לקבוע אם באותם תנאים מקוריים יפגע הטיל, בסופו של דבר, במטרה אם לאו. פעולה כזו יכולה להיע-שות לגבי מספר רב של תנאים התחלתיים ואת המסקנות הנובעות מכך ניתן לבקר על-ידי דגימה, תוך ביצוע כמה ניסויים בטיל ובמטרה ממשיים.

ניהול מלאי. ניתן להבחין בסוגי-מלאי שונים, כגון: מלאי חומר-גלם של מפעל יצרני, מלאי חומר-גלם בתהליך, מלאי של מוצרי ביניים, מלאי של מוצ-רים מוגמרים למכירה, מלאי חומר-עזר ומלאי בטחוני.

קיימת תמיד מגבלה של אמצעים, שמ-אלצת להחזיק כמות מלאי פחות ככל שניתן. נוצרת, איפוא, התנגשות אינטר-סים: הארגון רוצה להחזיק מלאי גדול, כדי למנוע הפתעות בלתי-צפויות; אולם, אחזקת מלאי עולה כסף. ההוצאות על המלאי הן עלות הזמנה, ריבית על ההון המושקע, ביטוח המלאי, עלות אחסנה, התבלות פריטים, התיישנות ועוד. המטרה העיקרית בניהול מערכת מלאי היא הספ-קת הצרכים של הארגון במינימום הוצ-אות.

נתאר שלבים בפתרון בעיית המלאי בעז-רת המחשב:

● בשלב ראשון — המחשב קולט את רישומי התנועות של המלאי, פועל לניפוי שגיאות ומוציא דוחות לתיאור מצב המלאי של כל הפריטים בכל המחסנים.

● בשלב שני — המחשב משתמש בנתו-נים שהצטברו אצלו מתקופה קודמת, עורך חישובים סטטיסטיים וממליץ על תקנים לרמת ההזמנה, כמות ההזמנה,

מלאי מינימום, מלאי מקסימום, מועדי הזמנה וכדומה. התשובות לשאלות הללו מונחות בפתרון מודלים מתימטיים, שנבנו לצרכים אלה. המחשב מאפשר את השי-מוש באותם מודלים מתימטיים, שמביאים את המלאי למצב אופטימלי.

● בשלב שלישי — המחשב פולט באורח אוטומטי שוברי ניפוק ליחידות השונות; וכל זאת על-ידי מערכת מסובכת של חו-קים ושיקולים סטטיסטיים. המחשב מוציא גם הוראות רכישה של מלאי מחוץ לאר-גון הנדון.

שלישייה פהפפה נחשף למחש

הגדרת הנושא וניסוח מטרותיו. כל נושא הכולל עיבוד נתונים, ידני או ממוכן, משרת מטרה מסוימת. בדרך-כלל ישנם צרכנים רבים הנהנים מעיבודים הכלולים בנושא. הסבתו של הנושא מעי-בוד ידני לעיבוד ממוכן משמשת הזדמנות לנסח מחדש את מטרותיו לאור המציאות המשתנה, לבחון את אופן גיהולו ולהת-רשם מהתועלת שמפיקים ממנו צרכניו.

ניסוח המטרה יכול את כל מרכיביה, תוך אבחנה בין המטרות העיקריות שעבורן מנוהל הנושא, לבין אלה המושגות כ-תוצר-לוואי.

לימוד המצב הקיים. יש ללמוד ביסודיות את כל הנהלים המגדירים את אופן פעולת הנושא בהווה, ואת דרך בי-צועו השוטף של הנושא. שלב זה יכול גם פגישות עם צרכני הנושא וקבלת סקי-רות על כל ההיבטים שלו.

ביצוע הנושא כולל לרוב מערכת של דיווחים מסוגים רבים. יש לבדוק אם אמנם קיים צורך בכלם, או שישנם כאלה אשר אינם נחוצים כלל והפקתם נעשית רק בדרך שגרה.

הנושא נחלק בדרך כלל למספר מהלכים, שכל אחד מהם מהווה שלמות נפרדת. לעתים ניתן לאחד מספר מהלכים בעת מיכון הנושא. יש לאסוף גם נתונים כמו-תיים על כל הפעולות המתבצעות בנושא, על ה"תנועות" המטופלות בו ועל הרישו-מים הנעשים בהן.

הצעת שיטות ראשוניות. קיימות מספר חלופות יסודיות ל"תקיפת" הנושא, הן מבחינת ארגון כלל המערכת והן מב-חינת סוגי הציוד והתוכנה למיכון הנושא. בשלב זה יש להתחשב בכל ההשלכות שתהיינה למיכון הנושא ובכל הבעיות שהן תעוררנה: בעיות של הנדסת-אנוש,

שלבי המעבר מעיבוד ידני לעיבוד ממוכן, האמצעים הדרושים למיכון הנושא (כוח-אדם לסוגיו השונים, אמצעי מחשב, הקמת מאגרי הנתונים הבסיסיים וכדומה).

בכל חלופה יש לפרט את השלבים במיכון הנושא. קיימת אפשרות להעמיק את המי-כון ככל האפשר כבר בשלב ראשוני; לעומת זאת יש הדוגלים במיכון הדרגתי תוך הצבת מטרות ביניים. בדרך האחרונה ייתכנו משימות הדרושות לשלבי הביניים, שאינן דרושות למיכון בצורתו הסופית. יש בכך חסרון, הואיל וחלק מהעבודה שתיעשה יהיה מיותר. מאידך-גיסא מאפ-שרת שיטה זו להרגיל את המערכת למיכון ללא זעזועים ולהפיק ממנו תועלת בשל-בים מוקדמים למדי. בשיטה הראשונה — של מיכון מושלם ללא יעדי ביניים — לא נעשית עבודה מיותרת, אולם לח-הזמנים יהיה ארוך מאוד וכן יתארך הש-לב של לימוד המערכת על-ידי הצרכנים. עדיף, לפיכך, לבצע מיכון בשלבים.

כל הצעה לאופן מיכון הנושא תכלול גם הערכות לעלות ביצועה.

בחירת השיטה. בחירת השיטה לא תיעשה על-ידי הדרג העוסק ישירות במי-כון. בכך תובטח ראייה כוללת של המע-רכת בעת ההחלטה. הדבר גם ימנע את החשש, שהשיקולים לבחירת השיטה יוש-פעו על-ידי הקשיים המקצועיים-תכנו-תיים ולא מטובת הנושא עצמו. מטבע הדברים יש להניח, שאנשי המיכון יהיו "משוחזדים" ויעדיפו, אפילו באופן בלתי-מודע, שיטה שתהיה נוחה מבחינת המח-שב, הגם שתערים קשיים על כלל המ-ערכת.

בבחירת השיטה יש גם מקום לקביעת אותן מטרות ביניים המתחייבות ממנה, כולל לוח-זמנים משוער להשגתן.

בחירה מפורטת. מטרת שלב זה היא הוצאת תיק בחינה, שיתוארו בו כל הפר-טים המרכיבים את הנושא: מאגרי הנתו-נים הדרושים, מבני הרשומות, מהלכי ה-עדכון. בדיקות הסבירות והתקינות שתת-בצענה לגבי כל נתון, מהלכי הפקת ה-דוחות, התפוצה של כל דוח, תחומי אח-ריות, קשרי-הגומלין בין אנשי המיכון לצרכנים וכיוצא באלה. תיק הבחינה יכ-לול דוגמות לכל הטפסים שישולבו בנושא ויפרט את תהליך זרימתם. כן יכלול דוג-מות הדוחות שיופקו בו ופירוט המידע שייכלל בכל אחד מהם.

תיק הבחינה חייב לכלול את הפרטים ה-

באים לכל מהלך: הקלט של המהלך, הפלט שלו והאופן בו יתקבל הפלט מה-קלט (הפלט אינו רק דוחות מודפסים אלא גם קבצים הנוצרים על-ידי המהלך). תיק הבחינה ישמש מסמך מנחה לתכנית-נים וחייב לענות לכל השאלות שתתעוררנה בעת התכנות.

תכנות וניפוי. בשלב זה נעשית כבר עבודה מעשית במיכון הנושא. יתכן, כמובן, שמהלכים שונים ייתכבו בשפות-תכנות שונות. יש להרכיב מספר קבוצות-תכנות שתפעלנה בעת ובעונה אחת, ויש להבטיח את התיאום ביניהן. שלב זה מעסיק בדרך-כלל מספר רב של אנשים, והעבודה נעשית במקביל.

אין הבדל ברור בין שלב התכנות לשלב הניפוי. רצוי מאוד לנפות כל קטע תכנית בנפרד ולמוג את הקטעים לתכנית רק לאחר שברור שכל קטע פועל כהלכה. לשיטת עבודה זו יתרון נוסף: טבעי הוא, שב-עת הניפוי יהיו מרווחי זמן רבים, שבהם מחכה התכניתן לסיום הריצה וקבלת הד-פסות. זמנים אלה ינוצלו להתקדמות ב-כתיבת אותם קטעי תכנית שטרם נכתבו. התחלת הניפוי רק בתום כתיבת התכנית תמנע עבודה במקביל, ותביא לאבטלה מאונס של כוח-אדם מעולה ויקר.

ניסוי. לאחר שנסתיים ניפוי של כל התכניות, יש לאחד אותן למערך הכולל ולעבור לשלב הניסוי.

כל תכנית מיועדת לפעול במגוון רב של נתונים. יש לבדוק אם התכנית הולמת כל הרכב של נתונים. לשם כך יש להרכיב „נתוני-ניסיון“, שתוצאותיהם ידועות מראש, ולהריץ את התכנית עבורם. הרכ-בת „נתוני הניסיון“ מהוה מרכיב חשוב ביותר. אם לא ייכללו בהם כל המקרים האפשריים, יתכן שלא ייבדקו מעברים מסוימים בתכנית, ושגיאות יתגלו רק בעת הפעלתה המעשית של התכנית.

במערכים מורכבים נהוג לקבוע פרק זמן (של מספר חודשים), שבו יופעל המערך הממוכן במקביל להפעלת המערך הידני. בתקופה זו תתבצע השוואה מלאה בין שני המערכים, ויש להניח שתתגלינה שגיאות, שלא נמצאו בריצות הניסוי.

אין כל ביטחון שבשלב הניסוי, ויהיו יסודיים ככל שיהיו, תתגלינה כל השגי-אות במערך. יש, לפיכך, לצפות לגילוי שגיאות בעת הפעלת המערך, באותם ה-מקרים שמסיבה כלשהי לא נבדקו בעת הניסוי.

הפעלת המערך ואחזקתו. כתום הניסוי וההפעלה-במקביל, יוחל בהפעלתו הסדירה של המערך הממוכן. לקראת שלב זה יש לבצע הכנות ארגוניות הכוללות, בין היתר, את הדרכת הצרכנים.

אין המערך הממוכן „נחתם“ עם השלמתו. מסיבות רבות יש צורך בהכנסת שינויים מתמידים אף במערך המושלם ביותר. דבר זה נובע, בין השאר, מההיזון החוזר ה-מתקבל מהצרכנים. לכן, יש להקים לכל מערך צוות, שיהיה אחראי לאחזקתו ה-שוטפת ולהכנסת השינויים המתבקשים. קיים מחזור-חיים בכל מערך, ולאחר מס-פר שנות הפעלה מתברר שיש צורך לבנות אותו מחדש. מובן, שבעת הבניה החוזרת בא לידי ביטוי כל הניסיון שהצ-טבר הן בבניית המערך הקודם, הן בהפ-עלתו והן במידת התאמתו לדרישות ה-צרכנים.

פעילות פיישוס מערפי מחשב

תגובת הסביבה הארגונית. לכל מערכת נטיה לשמרנות, וכל רצון להכניס בה שינוי נתקל בהתנגדות. תכונה זו באה לידי ביטוי מובהק בהסבת מערכת ידנית למערכת ממוכנת. לגבי העוסקים בנושא זוהי מהפכה של ממש; לכן יש צורך בפעולות ממושכות של הכשרת הקרקע לביצועה.

אחת הבעיות המרכזיות במיכון נושא הוא הזמן הממושך הנחוץ להשלמת הפרויקט. במשך זמן זה חייבים אנשי המחשב להט-ריד באופן ניכר את העוסקים בנושא ול-קבל תשובות מדויקות לשאלות מפורטות; כל זאת, בלי שאנשי המחשב יוכלו להצ-ביע על הישגים מיידיים בבניית המערכת. בניגוד לפרויקטים מסוגים אחרים (כגון בינוי), אין אפשרות לעקוב באורח חזותי אחר ההתקדמות בעת הביצוע, והאפשרות היחידה היא לקבל את דיווחיהם של אנשי המחשב. לעתים קרובות יקרה, שהאנשים שעסקו בנושא בעת מיכוננו וטרחו בכך רבות (מרצונם או בעל-כורחם), לא יהנו מפרותיו בעת הפעלת המערכת הממוכנת. קשה לאנשים, שאינם מעורים בתחום ה-מחשבים, להשלים עם כל הבעיות שנמנו לעיל, והדבר מהוה גורם נכבד בהימנעות ממיכון נושאים, אשר מטבעם מתאימים לכך.

הפעלת מערך ממוכן מנטרלת דרגי-בני-ניים, הואיל והדרג המחליט יכול לשאוב מידע ישירות ממאגרי הנתונים. יש למצוא

פתרון גם לבעיה זו, המהוה אחת הבעיות שבתחום הנדסת-אנוש המתעוררות בעת הבאת נושא למחשב.

קיים יחס דו-משמעי כלפי המחשב. מחד-גיסא, קיים חשש מפני „השתלטות“ המחשב, ומאידך-גיסא — קיים אי-אמון מסוים בנתונים המאוחסנים בו; רבים מעוניינים, לכן, להחזיק ברשותם אותם נתונים בשלמות, ואינם מסתפקים בדוחות נבחרים שיכילו חריגים בלבד. לקראת הפעלת המיכון יש לבצע פעילות הדרכה והסברה ענפה, שבה יובהר לצרכ-נים כי גם במערך הממוכן מהוה הגורם האנושי את המרכיב העיקרי. רק הזנתו המדויקת של המחשב בנתונים, תוך בקרה מתמדת על איכותם וביקורת מתמדת על הדוחות המופקים במערך, תבטיח את יצי-לותו. עם זאת יש להתייחס לנתונים ב-מחשב כאילו היו ברשותו של כל אחד מהצרכנים, הואיל וניתן להוציא בעת ה-צורך כל נתון בפני עצמו וכן להפיק דו-חות סטטיסטיים מגוונים.

עלות ההפעלה. אין מקום לדעה כי מיכון נושא יחסוך כוח-אדם או כספים. נהפוך הוא, לנושא יידרש כוח-אדם מעו-לה ויקר יותר, וגם אמצעי המחשב אינם זולים כלל ועיקר. המעלות העיקריות עליהן ניתן להצביע הן האמינות שבה ינוהל הנושא, וזמן התגובה הקצר לקבלת המידע. בשום אופן אין לצפות לחיסכון כספי, שיושג על-ידי מיכון.

יש להעריך את העלות בשלב מוקדם ל-מדי, בו אין עדיין מידע מלא על היקף הנושא ומכלול ההשלכות שתהיינה למי-כוננו. לכן יש לעדכן את הערכת העלות מדי פעם, ככל שקרבים להשלמתו של המיכון.

עלות ההפעלה השוטפת מושפעת ישירות מכמות התנועות בהן מטפל הנושא. כמות זו עולה ככל שהנושא מתרחב. יש להעריך עליה זו ולחשב בעקבותיה את עלות הנושא והאמצעים שיידרשו עבורו, עם חלוף השנים.

יש להעריך בנפרד את עלות הקמת ה-מערכת, בהתבסס על ממצאים נוספים שיתגלו מעת לעת.

מיומנות מקצועית. אין לנתק את הצרכנים ממערכת המחשב. כדי לזכות באמונם ובשיתוף-פעולה מצדם, יש צורך לקרבם לנושא המחשב על-ידי השתלמו-ות, ימי-עיון וכדומה. כדי שהמערכת המושך בעמ' 42

איפוס נש

כלל מטווח של 100 מטר; המקבץ הגדול ביותר המותר לפי תקן צה"ל הוא 16 ס"מ מטווח של 100 מטר. כאשר קובעים נקודת פגיעה ממוצעת של מקבץ כזה, אין היא מוחלטת, ובצדק קובעות ההוראות לאיפוס, שרובה אשר אופס לפי מקבץ של 16 ס"מ, ונקודת הפגיעה הממוצעת מרוחקת 10 ס"מ מנקודת הפגיעה הדרושה — נחשב למאופס. דא עקא שלעיתים יורים חיילים מקבצים גדולים מאלה, ובכל זאת מאפסים את נשקם לפי המקבץ הגדול; יוצא שנקודת הפגיעה הממוצעת שלפיה נקבע הרובה כמאופס, עלולה להיות אך מקרית. בירי חוזר, שבו מצליח החייל לקבוע מקבץ קטן יותר, עלולה נקודת הפגיעה הממוצעת להיות מרוחקת יותר מ-10 ס"מ מהמקום הקודם, שלפיו אושר הרובה כמאופס. מקבץ נוסף של 16 ס"מ שוב עשוי להצביע על נקודת פגיעה ממוצעת, שמקומה שונה מקודמתיה.

ב. מטווחי-איפוס נערכים בהתאם לתכנית אימונים ופעילות הנקבעת מראש; לפיה מזמינים תור ואמצעים למטווח. אולם גורם מזג-האוויר הוא בבחינת נעלם, והמטווח מתקיים גם כאשר מזג-האוויר אינו טוב. כאשר המטווח נעשה במזג-אוויר חם, יתגלו התופעות הבאות:

● הכושר הגופני של החיילים השוהים שעות רבות בשמש יורד וממילא נעשים מקבציהם לקויים.

● השמש משנה את מקומה כל הזמן וכאשר המטווח אינו מוצל בסככה משתבשים המקבצים. אמנם הסדר הטוב מחייב להשחיר את הכוונות בפיתח של נר לפני תחילת האיפוס, וכן מוטלת החובה על מקצה מס' 2 להצל על כוונות היורים ב-1 מקצה מס' 1; אולם אם אין עושים כן, נראית תמונת המכוון לירה מוארת ומרצלת לסירוגין.

אין תימה, על-כן, שאפילו קלע טוב משיג תוצאות דלות; שהרי למעשה כיוון למקום אחר, כי הכוונת הקדמית, "התארכה" או "התקצרה" או "הצטדדה" עקב שינוי ה-אור.

● ביום חם מתחממים הנשק והתחמושת בשמש. וכך, אם אין מקפידים על ההוראות להניח את התחמושת בצל, וטבעי הוא שהרובים נמצאים בשמש, תהא נקודת הפגיעה הממוצעת מקרית; אין ספק כי היא תשתנה בטמפרטורה שונה, כי הקנה המתחמם בשמש, ומתקרר בצל, מצב הלוע שלו כלפי הכוונות משתנה וזה משנה את

גישה חדשה בתכלית לבעיית איפוס הנשק, הולכה לפיתוח אמצעי המסוגל למלא משימה זו ביתר יעילות וחיסכון; ניתן עתה לאפס את הנשק הקל והבינוני ללא צורך בירי. זה הוא למעשה תיאום כוונות מדויק העונה על צרכי הצבא יותר מאשר האיפוס במטווח, שהיה מקורו של עד עתה. תיאום כוונות נעשה באמצעות "מכשיר אלירז" — כוונת לוע לתיאום כוונות בנשק קל, אשר פותח ב-תעשייה האלקטרו-אופטית ברחובות ויוצר על ידה, על סמך רעיון המחבר. השיטה החדשה מבוססת על שתי עובדות יסודיות: א. מעוף הקליע נקבע על-ידי קצהו של הלוע בלבד ולא על-ידי הקנה כולו; אפילו הקנה עקום, אין הדבר משפיע על כיוון קרה-היציאה של הקליע, פרט לקצהו של הקנה, הקרוב ללוע. העיקרון הוא איפוא תיאום כוונות ביחס לקו היציאה הדרוש לטווח המסוים.

ב. האיפוס על-ידי החייל במטווח — כפי שנעשה כיום — אינו האיפוס הטוב ביותר שניתן להקנות לנשק האישי (או היחידתי).

יש לאפס את הנשק כך, שבהצטרף כל הגורמים המשפיעים על נקודת הפגיעה הממוצעת * של המקבץ אשר נורה ע"י חייל, תיסוב נפ"מ זו סביב נקודת הפגיעה הממוצעת ה"טבעית" הטובה ביותר של צירוף הנשק והתחמושת המסוימים.

ידוע כי רובה, אשר אופס במטווח במסגרת פלוגתית ביום מסוים, עלול להיות לא-מאופס לאותה נקודה, אפילו ירה בו החייל שוב, באותו יום ובאותו מקום, מספר שעות מאוחר יותר. עובדה היא, שבישיטת האיפוס הנהוגה עתה, "נודדת" נקודת הפגיעה הממוצעת ממקום למקום על המטרה. ואלה הסיבות ל"נדידה" זו:

א. מטווח האיפוס הרגיל נערך במסגרת פלוגתית בסדר הבא: המקצה הראשון יורה, ניגשים למטרות, רושמים את הסיטות של נקודת הפגיעה הממוצעת מהמקום הרצוי, ופונים לנשק לשנות את כוונות הכוונות כדי לאפס את הרובה. נבחון איזו נקודת פגיעה ממוצעת נרשמה במקבץ הראשון, ואשר לפיה מאפסים את הכוונות: זוהי נקודת הפגיעה הממוצעת של מקבץ בן שלושה כדורים, שנורה בדרך-

* נפ"מ (נקודת פגיעה ממוצעת): מרכז שטח הפיזור; הנקודה הנמצאת במרכז הגאומטרי של כל נקודות הפגיעה של מספר היריות אשר נורו אל המטרה במטווח — המערך.

קו היציאה של הקליע וכמובן משנה את הנפ"מ.

● לעתים נושבת במטווח רוח צדדית חזקה; ושוב תהא נקודת הפגיעה הממוצעת שתתקבל — מקרית.

ג. למרות ההשגחה אין החיילים משעיינים את רוביהם תמיד באותה צורה: ל-פעמים הם משעיינים על השק את היד האוחזת במתפש או את המתפש עצמו או את הקנה; לעתים הם מעמידים את היד מחסנית על הקרקע. במטווח השדה, או ב-פעולה, יאחו החייל ברובה בצורה שונה, ומכאן סכנה לשינוי נקודת הפגיעה הממוצעת.

ד. הוסף לכל אלה את הגורם האנושי של התעייפות היורה והנשק כאחד: לפעמים חוזרים מספר פעמים על המקבץ ועל תיקון הכוונות; גם הנשק טועה לעתים בכיוון הכוונות, ולבסוף מפסיקים לתקן, הגם שהרובה טרם אופס כהלכה. עתה נתאר את שיטת תיאום-הכוונות ב-אמצעות המכשיר "אלירז":

מכשיר "אלירז" יסופק ליחידות כאשר הוא כבר מכויל לנשק הדרוש באמצעות מתקן כיול שיהיה בדרג חימוש גבוה. הכיול ייעשה במעבדה, כאשר הכיול מביא בחשבון את "טבלת המגבהים" של התחמושת המסוימת בנשק המסויים, ל-טווח הדרוש.

המכשיר "אלירז" המסופק ליחידה — וה-מיועד למשל לתיאום כוונות לרומ"ט

קללא ירי

אלכס אלירז

7.62, יהיה בעל תותב בקוטר זה, התואם ללוע הרובה, וישא סימן המצביע, שהוא כוייל לנשק זה, כדי להביא את הנפ"מ שלו לאיפוס קרב כנדרש: למשל איפוס ל-250 מטר.

במכשיר המיועד ל"גליל", יהיה תותב 5.56 מ"מ כמובן, והמכשיר מכויל ומ-סומן לאש-קרב ל"גליל".

מדי פעם יועברו המכשירים לבדיקת דיוק כיוולם — למתקן הכיול.

איפוס באמצעות המכשיר נעשה, כאשר החייל — בעל הרובה — מכוון לתוך ה-מכשיר המותקן על רובהו, ולפי הוראות תיו משנה הנשק את הכוונות (מסיט או מחליף) עד שמתקבל מכוון מדויק.

פעולה זו נעשית בחדר, או בחוץ בצל, בישיבה ליד שולחן, כשהרובה נתון במש-ענת כיוון, או מושען על שק חול, או על ארגו כלשהו (אין צורך בחצובה). בעל הרובה רואה בעליל שרובהו מאופס. ור-כש אמון לנשקו האישי, ואמנם כשירה, ייווכח שרובהו מאופס כל זמן שירה ממנו כשעודו בלתי מחומם, אין רוח וכוונותיו אינן זוהרות בשמש. במילים אחרות, ללא השפעות אטמוספיריות — ואישיות — המשנות את הנפ"מ. ישאל השואל — והיכן מקומם של האיפוס האישי, האחיה האישית, המכוון השונה, כל אותם גור-מים שהדריכו אותנו שנים, באיפוס המ-קובל עד עתה? הניסיון מלמד כי הס-טיות של נקודת הפגיעה הממוצעת (מח-

מת גורמים אנושיים, בתוספת גורמים שהם תוצאה של מזג אויר, וגורמים טכ-ניים) בירי מרובה שכוונותיו תואמו ב-במכשיר "אלירז", נמצאות ברדיוס קטן סביב נקודת הפגיעה הממוצעת, "האידי-אלית" של הרובה והתחמושת; ורדיוס זה קטן מרדיוס הסטיות של חייל היורה ברובה שאיפס אותו בירי ביום מקרי כל-שהו. מכל מקום בהעסקת מטרת במטווח, ובפעולה, חייב החייל לפי תצפית האש לשנות את נקודת המכוון כך, שקליעיו הבאים יפגעו בתחום המטרה.

נוסף לאמינות איפוס הנשק, יש לתיאום הכוונות במכשיר "אלירז" יתרונות נוספים:

- חיסכון עצום בתחמושת לאיפוס. חי-סכון בזמן, בימי מטווח ובאמצעים;
- אפשרות לתאם את כוונות הנשק בזמן קריאת פתע של מילואים: התיאום נעשה ליד מחסן החירום או בשטח הכינוס, בלי צורך לנסוע למטווח ונעשה תוך כדי יתר פעולות ההצטיידות של היחידה;

- אפשרות של ביקורת חוזרת של תיאום כוונות הנשק במוצבים קדמיים, שם לא ניתן לירות לאיפוס באש.

לסיכום: ההתקן החדש מאפשר, למעשה, פעולה שנקראת במינוח הצבאי המדויק תיאום-כוונות, והיא מקובלת בנשק כבד. המכשיר מצויד בתותבים חליפים בקוטר שונה, כך שניתן לתאם בו כוונות תת-מקלעים, רובי-סער, רובים ומקלעים. הי-תותבים של "מכשיר אלירז", אשר נכנסים ללוע הנשק, עשויים כך, שניתן להתקין את המכשיר ברובה או במקלעון, מבלי להוריד את "המתאם הרב-תכליתי" (סתר-שף), כבמקלעון F.N., "מאג", או "גליל". בארצות שונות קיימים מכשירים דומים להתקן הנדון, הנקראים Bore Sight Optical Collimator*. ההבדל ביניהם ובין "מכשיר אלירז", הוא כדלהלן:

אף אחד מהם אינו מתיימר להיות תחליף לאיפוס בירי, "מכשיר אלירז" מצליח לב-צע תיאום כוונות הרובה או מאופס טוב יותר מהשיטה הרגילה בירי. המכשירים "המקבילים" מיועדים בעיקר לנשקים, הי-מתקנים כוונות לרובים מיוחדים. התקן אלירז איננו Collimator — כלומר, "מק-ביל". הוא מאפשר לתאם כוונות לטווח הדרוש, על-ידי כיוול תר-הכיוון.

- התקן אלירז בנוי כך, שהוא מתאים • ראה, "מערכות חימוש", ינואר 1970, עמ' 39; "מכשיר חדש לאיפוס יבש".

גם לרובים צבאיים אוטומטיים, במקום שהכוונות גבוהות עד כדי 70 מ"מ מעל מרכז הקנה.

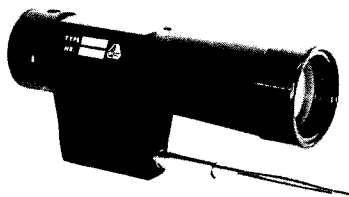
- ההתקן בנוי לעמוד בתנאי סביבה, כפי שנדרש ממכשיר אופטי בצה"ל, ויכול — בלי להינזק — להיות מופעל ביחידות קדמיות ובמדבר. גם תיבת-הנשיאה שלו "צבאית", ומגינה על המכשיר כנדרש בתנאי-שדה.

ניתן לכייל את "כוונת הלוע" גם ללא מתקן הכיול בדרך הבאה:

קלע מעולה יורה מרובה במצב מכני מושלם, מטוח 100 מטר, ומאפס אותו ב-התאם לדרוש (לדוגמה, כוונת לאש-קרב מאופסת ל-300 מטר, כפי שנהוג היום ב-רומ"ט). איפוס זה נעשה בתנאי מזג-אוויר נוחים, ניתן לעשות זאת עם אור ראשון, כאשר אין רוח, הראות מצוינת, והשמש אינה מאירה על הכוונות. הקלע יאפס את הרובה במצב שכיבה עם משען, או משולחן ירי (Banch Rest). קביעת נקודת הפגיעה הממוצעת לשם שינוי כוונות, וכן לאחר תיקון הכוונות, לא תיעשה על-פי מקבץ אחד של שלושה כדורים, אלא על-פי שלושה או ארבעה מקבצים טובים, שאינם עולים על 10 ס"מ, ואשר נקודות הפגיעה הממוצעות שלהם יתלכדו בנקודה אחת, או שתהיינה קרובות מאוד זו לזו. הממוצע של כלל נקודות הפגיעה הממוצעות יהיה נקודת הפגיעה הממוצעת הנכונה.

רובה מאופס הינו "הרובה-הבכיר" (Master Rifle).

אחר שהרובה-הבכיר נוקה והתקרר כלייל (מוטב ביום המחרת), יכול מכשיר האי-פוס לפי רובה זה: המכשיר מתואם ל-לרובה, על-ידי הכנסת התותב ללוע; תו-הכיוון במכשיר יוסט כך, שיתקבל מכוון מדויק דרך כוונות הרובה-הבכיר (תו-הכיוון ניתן להסטה באמצעות ברגי כיוול מיוחדים). על-ידי פעולה זו המכשיר מ-כויל לפי הרובה-הבכיר, וניתן לתאם לפיו כוונות רובים אחרים מסוגו.

כיצד יקוצצו הכוחות?

כמדור זה נגיש סקירת עתונות זרה על נושאים נבחרים. הפעם עוסקת הסקירה במאמץ הגושים לצמצום הכוחות המזוינים.

סקירת מאמרים בעתונות הצבאית בחו"ל

אריה חשביה

בפרוס ועידת הביטחון האירופית, הירבתה העתונות האמריקאית והאירופית לעסוק בסוגיית קיצוץ הכוחות. אנדרו פיאר, חבר „המועצה ליחסי-חוץ“ האמריקנית (המוציאה לאור את הרבעון „פוריין אפירס“) דן בצד הקונבנציונאלי של הגבלת הכוחות האמריקניים והסובייטיים* השבועון הבריטי „אקונומיסט“ נגע בצד הגרעיני-טאקטי** ואילו סטיבן קנבי, איש חברת „ראנד“ האמריקנית פירסם ברבעון „פוריין פוליסי“ מחקר בנושא הכוח (או החולשה) של נאט"ו לעומת ברית וארשה***. כתב פיאר, בין השאר:

חשש מפני שואה גרעינית הוליד את הסכמי סאל"ט בדבר הגבלת הנשק הגרעיני-אסטרטגי. הגיעה השעה לדון בהגבלת הנשק הקונבנציונאלי, המהווה סעיף כבד בתקציב הצבאי העולמי. 200 מיליארד דולר מוציא העולם בכל שנה על כוחות מזוינים. מזה מוציאות שתי מעצמות-העל — שלושה רבעים ויותר מ-80% מתקציבי ההגנה שלהן מוצאים על כוחות לא-גרעיניים. ההוצאות על כוח-אדם וציוד חדיש, קונבנציונאלי, מאמירות בהתמדה ובתלילות, משני עברי מסך-הברזל. לדוגמה, מחירו של מטוס-קרב עלה פי שמונה בין 1950 ל-1968, ומחירו של מפציץ ממוצע עלה פי שלושה.

גדול הפיתוי לקצץ את הכוחות הקונבנציונאליים, אך כיצד ייעשה הדבר? המערב קובל על דלות המידע שמפרסמת ברה"מ על כוחותיה המזוינים. אין פירוט של התקציב הצבאי הסובייטי: מוסקבה מפרסמת אחת לשנה רק את הסכום הכולל, ו„מבליעה“ סעיפי ביטחון בתקציבים אורחיים, כגון מחקר מדעי. קושי אחר נובע מהתחשיבים: בארה"ב נעשה התחשיב על בסיס כלכלי; התחשיב הסובייטי הוא פוליטי ובירוקראטי מיסודו. לא ידוע איזה אחוז מהתוצר הלאומי הגלמי מוציאה ברה"מ, באמת, על ביטחון.

יש המציעים להגיע להסכם בין שתי מעצמות-העל על קיצוץ הדדי ושווה בתקציבי-ההגנה — תוך מתן יד חופשית לכל מעצמת-על להחליט אחר-כך כיצד ועל מה תוציא את התקציב המוסכם. פיתרון זה נראה פשוט, יחסית, עד ששואלים כיצד לשבץ את האינפלציה בתחשיב הכללי; כיצד לחשב את העלאת המשכורות — השונה בכל מעצמה (והתלולה מאוד בארה"ב כיום, בשל הצורך לפתות מתנדבים לצבא שכולו מתנדבים); וכיצד ייבדק היישום המעשי של קיצוץ-התקציב? בהיעדר מידע גלוי מברה"מ, מן-הנמנע לבצע ביקורת כזאת.

יש צורך לקבוע את השער הנכון של הרובל — בהשוואה עם הדולר — בכל הנוגע לרכש צבאי. בכלכלה הסובייטית מחושבים פריטים צבאיים, במתכוון, תחשיב נמוך מאוד. התמ-חיר הנקוב אינו יכול לשמש אמת-מידה לקיצוץ הדדי ושווה של תקציבי-ההגנה של ארה"ב וברה"מ.

קפדנים במערב טוענים, שאפשר יהיה להגיע להסכם בדבר

הגבלת כוחות קונבנציונאליים רק אם ברה"מ תספק למערב אותם נתונים, שמוכן המערב לספק לה: תקציב מפורט, כוח-אדם, מחקר ופיתוח, רכש של מערכות-נשק חדישות וכו'. ככל שירבה המידע, כן יקטן החשד מפני העלמה או אחיזת-עיניים.

יש הסבורים, שקיים סיכוי טוב יותר להגיע להסכם בדבר קיצוץ הדדי ושווה של כוח-אדם ומערכות-נשק, משום שקל יותר „לספור ראשים“. הקושי בגישה זו נעוץ באסימטריה של הכוחות הקונבנציונאליים של ארה"ב וברה"מ. מערכות-הנשק של ארה"ב הן מורכבות, ומתוחכמות יותר מאלה של ברה"מ. הדי-ביזיה הסובייטית הרבה יותר קטנה מזו האמריקנית, אך מספר החיילים הקרביים בה רב מזה שבדיביזיה האמריקנית. יש הבדל במשימות: לדוגמה, יחידות אוויר טאקטיות של ארה"ב מיועדות לביצוע חדירות עמוקות ולסייע לכוחות-קרקע, ואילו יחידות מקבילות של ברה"מ מיועדות להגנה אווירית.

* Survival, March/April, 1973.

** Economist, May 12, 1973.

*** Foreign Policy, Fall 1972 (Military Review, February, 1973).

יותר צפונה. עם זאת, ספק אם אמצעים אלה ימנעו בעד השר-
יון הסובייטי להגיע למינכן תוך ימים ספורים.

הועלתה סברה, שנשק גרעיני טאקטי יפצה את המערב על
נחיתותו הקונבנציונאלית: נשק זה יסב לברה"מ אבידות כבדות
כל-כך, שהפיקוד הסובייטי יימנע מראש מנקיטת צעד התקפי
כזה, או יסתכן בהסלמה מהירה למלחמה גרעינית כוללת —
אפשרות שאינה עולה על הדעת כיום.

האמריקנים עוסקים מאז ומן-מה בהזערה (מיניאטוריזציה)
של ראשי-נפץ גרעיניים, שיהיו מדויקים יותר ופחות רדיר-
אקטיביים. אבל ספק אם יפותח בקרוב ראשי-נפץ גרעיני שיהיה
שקול כנגד 50 טון ט.נ.ט. בלבד. ראשי-הנפץ הקטנים ביותר
כיום הם בעלי עוצמה גדולה פי חמישה ועשרה מזה. כמו כן,
ספק אם תימצא דרך להקטין את הנשורת הרדיראקטיבית
במידה כזו, שהנשק הגרעיני הטאקטי יהיה „נקי” כנשק הקונ-
בנציונאלי. לעומת זאת, אין ספק שאפשר לשפר את דיוק
ההפצצה, במיוחד באמצעות הלייזר.

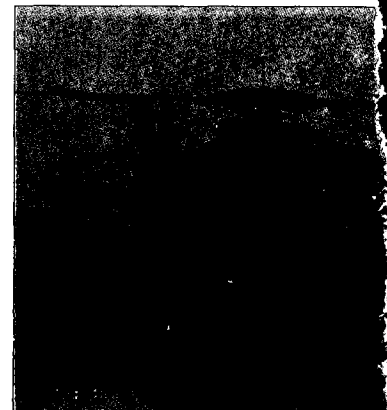
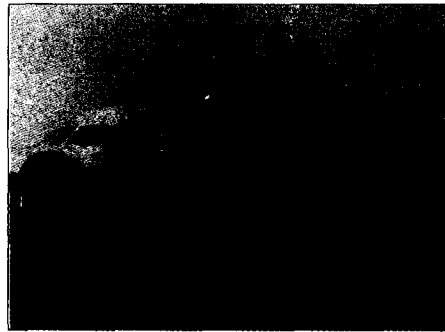
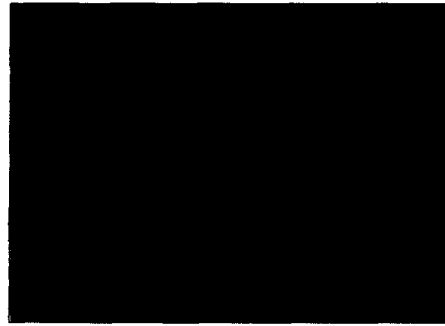
הצד הטכני אינו העיקרי בדיון על נשק גרעיני טאקטי באי-
רופה. מעטים הם המאמינים, שיוצבו טילי-זוטא גרעיניים על
אדמת גרמניה בעשור זה, ורבים המפקקים באפשרות להבדיל
הבדלה מדויקת בין נשק גרעיני טאקטי לבין נשק גרעיני
אסטרטגי. נשאלת השאלה, אם אפשר יהיה להילחם עוד אי-
פעם באירופה מבלי לפגוע באוכלוסיה אזרחית, אפילו בנשק
מדויק ביותר, אשר יכוון אל מטרות צבאיות.

אין עוד פרשנים צבאיים המאמינים, שאפשר יהיה למנוע הסל-
מה מנשק גרעיני טאקטי לנשק גרעיני אסטרטגי, אם הלחימה
תימשך יותר מימים ספורים מאוד. נשק גרעיני זעיר יהיה
בוודאי פרוס בדרגים נמוכים יותר, וריבוי בקו הראשון יגדיל
את הפיתוי להשתמש בו במקרה של סכסוך מזוין. גרמניה
המערבית חרדה מאפשרות כזאת, משום שעל אדמתה יינטשו
הקרבות הראשונים בעימות אירופי בין מזרח למערב. ואפשרות
זו נתחזקה על-ידי התמרונים הגדולים שערכה ברית וארשה,
ואשר בהם נעשה שימוש תיאורטי בנשק גרעיני טאקטי כבר
מתחילת המבצעים.

המסקנה שמסיק „אקונומיסט” היא, שאין המערב יכול להרשות
לעצמו קיצוץ משמעותי בכוחות קונבנציונאליים באירופה.
השאלה הנוקבת היא: האם יכול המערב להתפרק מחלק מנשקו
באירופה ללא חשש, שמא יגרום צמצום הכוחות של המערב
למצב בו יבוא יום ותועמד לפניו הברירה — להיכנע לתכתיבי
מוסקבה, או להיפגע במהלומה גרעינית? כאשר מדובר
בשאלות כאלה, אין מתן התשובה קל כלל ועיקר.

קנבי, איש „ראנד”, משתדל להשיב על שאלות אלה בהציעו
שידוד-מערכות יסודי בנאט"ו — החל בדוקטרינה חדשה וכלה
בארגון חדש של הכוחות. לדבריה, מוציאה נאט"ו כסף רב יותר
מברית וארשה, ומשיגה מידה קטנה יותר של ביטחון. הסיבה:
ברית וארשה סיגלה עצמה לצרכים האסטרטגיים באירופה.
נאט"ו לא עשתה זאת.

כוחות ארה"ב אינם מתאימים למילוי משימתם באירופה —
ורוב חברות נאט"ו חיקו את הדוגמה האמריקנית הלוקה בחסר.
האמריקנים חושבים עדיין במונחים „קלאסיים” של מלחמה
מושכת, בה תוכל ארה"ב לפתח בהדרגה את עוצמתה התעש-
ייתית והצבאית עד שתכריע את האויב, כשם שעשתה זאת
בשתי מלחמות-העולם.

לעומת זאת, אפשר לגלות — באמצעות לוייני-ביון — ריכוז
כוחות וכמויות של מערכות-נשק, במידה רבה של דיוק.
אבל שאלת-השאלות היא: האם יביא החיסכון ליציבות —
או לפחדים ולנטיה למלחמת-מנע? כיצד ישפיע קיצוץ-הכוחות
על הפריסה הגלובאלית של מעצמות-העל? האם יוגבל הקיצוץ
ההדדי לאירופה בלבד, או שמא יחול גם על המזרח-הרחוק
והמזרח-התיכון.

עד כאן, דברי פיאר. ומה אומר „אקונומיסט”?
ברה"מ לחצת על ארה"ב ונאט"ו לקצץ הדדית את הכוחות
באירופה, אך במרוצת השנה שעברה הגדילה את מספר הטנ-
קים שלה באירופה מ-14,000 ל-20,000 — פי שלושה ממספר
הטנקים של כל חברות נאט"ו באירופה. על המערב לפצות את
עצמו על נחיתותו הקונבנציונאלית בחידושים טכנולוגיים,
במיוחד במסוקים ובטילים נגד טנקים, וכן בפריסה מחדש של
כוחותיו. לדוגמה, איטליה חייבת לפרוס את צבאה הרבה

קיים חוסר-איוון בכוחות קונבנציונאליים בין ברית וארשה לבין נאט"ו. הנחיתות של נאט"ו נובעת מדוקטרינה מיושנת. לנאט"ו עדיפות על ברית וארשה באוכלוסיה (54%), בתוצר לאומי גלמי (167%), בתקציבי הגנה (120%) ובכוח-אדם. אחרי מלחמת ויאטנם (25%) — ובכל זאת, לברית וארשה עדיפות צבאית קונבנציונאלית.

מטרות נאט"ו הן — הרתעה והגנה, אך נאט"ו (ובמיוחד ארה"ב) מקיימת כוחות רבת-תכליתיים בעלי אופי התקפי, נייד מאוד, שאינם מרתיעים ביותר משום שכוחות אלה אינם חזקים בשלב ההתחלי של עימות צבאי, והם מצוידיים בנשק גרעיני טאקטי הפוגם ביציבות. כוחות ברית וארשה חזקים מאוד בעין, בנשק קונבנציונאלי, ובמיוחד בארטילריה ושריון.

הדוקטרינה הסובייטית גורסת מתקפת-בזק, וכוחות היבשה של ברית וארשה מותאמים לזה. לנאט"ו עדיפות פוטנציאלית בכמות ובאיכות — אך ברית זו זקוקה לזמן כדי לפתח כוחות אלה. הדוקטרינה שלה שמה דגש על הרתעה גרעינית, על חשבון ההגנה הקונבנציונאלית. בזמנו היה איוון בין ההרתעה הגרעינית של נאט"ו ובין ההרתעה הקונבנציונאלית של הגוש המזרחי. כאשר חדל העולם להאמין באפשרות של שימוש בנשק גרעיני (מחשש הסלמה למלחמה גרעינית טוטאלית), עבר היתרון לצד הסובייטי, וזאת שעה שהגיעה ברה"מ לשוויון עם ארה"ב במישור הגרעיני-אסטרטגי.

כדי לקיים מאזן-כוחות צבאי צריך כל צד לקיים כוחות שקו-לים בכל שלושת המישורים: קונבנציונאלי, גרעיני טאקטי וגרעיני אסטרטגי, או לפצות ביתרון במישור אחד על נחיתות במישור אחר.

אבד הכלח על אסטרטגיה של גמול גמיש ומודרג. גישה זו עלולה לפתות יריב למבצע-בזק, שיסתיים במו"מ אשר יגרום להתפוררות נאט"ו. באשר לאפשרות המעבר מנשק גרעיני טאקטי לנשק גרעיני אסטרטגי, ולאפשרות של פיתוח נשק גרעיני קטן ונקי, זהה דעתו של קנבי עם דעת „אקונומיסט". יתרה מזו, האירופים סולדים מהגנה קונבנציונאלית מחשש, שהיא תדחה את מימוש ההרתעה הגרעינית-אסטרטגית — שעה שהלחימה תהיה נטושה על אדמתם. קנבי חולק על דעה זו. לדעתו, יש לחזק את הכוח הקונבנציונאלי של נאט"ו, כדי לאפשר לחימה קונבנציונאלית בלבד — שלא תימשך זמן רב, משום שיופעל „הקו החם" כדי למנוע שואה גרעינית.

לחימה קונבנציונאלית קצרה לא תביא הרס נרחב באירופה (להבדיל ממלחמת-העולם השנייה, שגרמה הרס רב משום שהיתה ממושכת).

לדעת קנבי אפשר להזייל את ההגנה הקונבנציונאלית של נאט"ו על-ידי יעול ושכלול ופריסה מחדש של כוחות. יש לעבות את הגנת אירופה המערבית — במקום לדאוג כל-כך לאגפים. אם תתמוטט אירופה המערבית, לא יהיה טעם בכל הכוחות שבימים ובאגפים.

ועוד: ההוצאות הגבוהות על לחמה נגד-צוללות (15% מהוצאת אות ההגנה של ארה"ב ו-13% מהוצאות נאט"ו) אינן תואמות את צרכיה האסטרטגיים של נאט"ו. המוקד הוא ביבשה, באי-רופה המערבית, ושם חייבת לבוא ההכרעה במבצע מהיר וקצר. הכוח הגרעיני הפרוס באוניות ארה"ב ביס-התיכון — פגיע למדי לכוח הימי הסובייטי המוגבל המשייט בים זה.

ארה"ב מוציאה יותר ממחצית הוצאותיה על נאט"ו — לקיום יכולת לחימה ממושכת. רבע מההוצאות מושקע בהגנת האגפים. פחות מ-30% מושקעים ישירות ביכולת לנהל מלחמה קצרה באיזור המרכזי, המכריע. אין קנבי מציע לבטל את הסעיפים האחרים, אך הוא ממליץ להשקיע יותר — במרכז, ובכוחות קונבנציונאליים תכליתיים.

כוח התקפי, מסביר קנבי, זקוק לטנקים רבים ויקרים. כוח הגנתי יכול להמיר טנקים בנשק נ"ט (ולהשתמש באגרופי-טנקים להתקפות-נגד). כוח התקפי זקוק למערך תחזוקה גדול ויקר. כוח הגנתי יכול להישען על מערכים אורחיים ומצבורים מוכנים מראש. עימות קצר אינו כרוך באחזקה רבה.

הבדל חשוב אחר, שעליו מצביע קנבי בהשוואת נאט"ו עם ברית וארשה, קשור אף הוא בהבדל הגישה — בין עימות קצר לבין מלחמה ממושכת. ברית וארשה גורסת החלפת יחידות שלמות, אחרי עמידה נמרצת בקריאה וספיגת אבידות ניכרות. בנאט"ו גורסים תחלופות של בודדים. החלפת יחידות שלמות תואמת לחמת-בזק, קונבנציונאלית או גרעינית. היא מאפשרת גם את ארגון העתודות ביחידות שלמות.

ביקורתו של קנבי נועדה להיות חומר למחשבה, ואחד הלקחים העיקריים שאפשר להפיק ממנה הוא — שכל מערכת ביטחון חייבת לבחון מחדש את הנסיבות, כפעם בפעם, ולסגל עצמה להן, שאם לא כן יאבד עליה הכלח והיא תהיה בזבונית ובלתי-תכליתית.

(המשך מעמ' 37)

אופן ענייני, תוך התעלמות מהטרחת הכרוכה בכך.

עקב ההתחדשות המתמדת וההתקדמות הרבה בציד ובתוכנה, מתברר תוך שנים ספורות ששיטות מתקדמות הופכות למיושנות, ועוד בטרם נשכחו חבלי הלידה של הסבת הנושא למחשב, יש לגשת להקמת מערכת חדישה.

הכרת האופי של עבודת מחשב ומיכון תקל על כל העוסקים בכך במילוי תפקידם במערכת ותאפשר קליטתה ללא זעזועים.

הסתגלות לשינויים. כאמור לעיל, אין בנמצא מערכת „סופית", שתופעל במשך שנים ללא שינוי. במערכת יוכנסו שינויים ותוספות באופן מתמיד, הן כחוצה צאה מדרישות נוספות של הצרכנים, והן ביוזמת אנשי המחשב, הנובעת ממוצרי ציוד או תוכנה חדשים, שהשימוש בהם יהיה לטובת המערכת.

יש למערך ממוכן חוקיות-חיים משלו, ובהתאם לה נדרשים כל אלה שיש להם זיקה אליו להיות נכונים לקבל כל רעיון חדש, ולבחון את התועלת שביישומו ב-

הממוכנת תפעל כשורה, יש צורך בכוח-אדם בעל ידע בנושא המחשב גם בקרב הצרכנים.

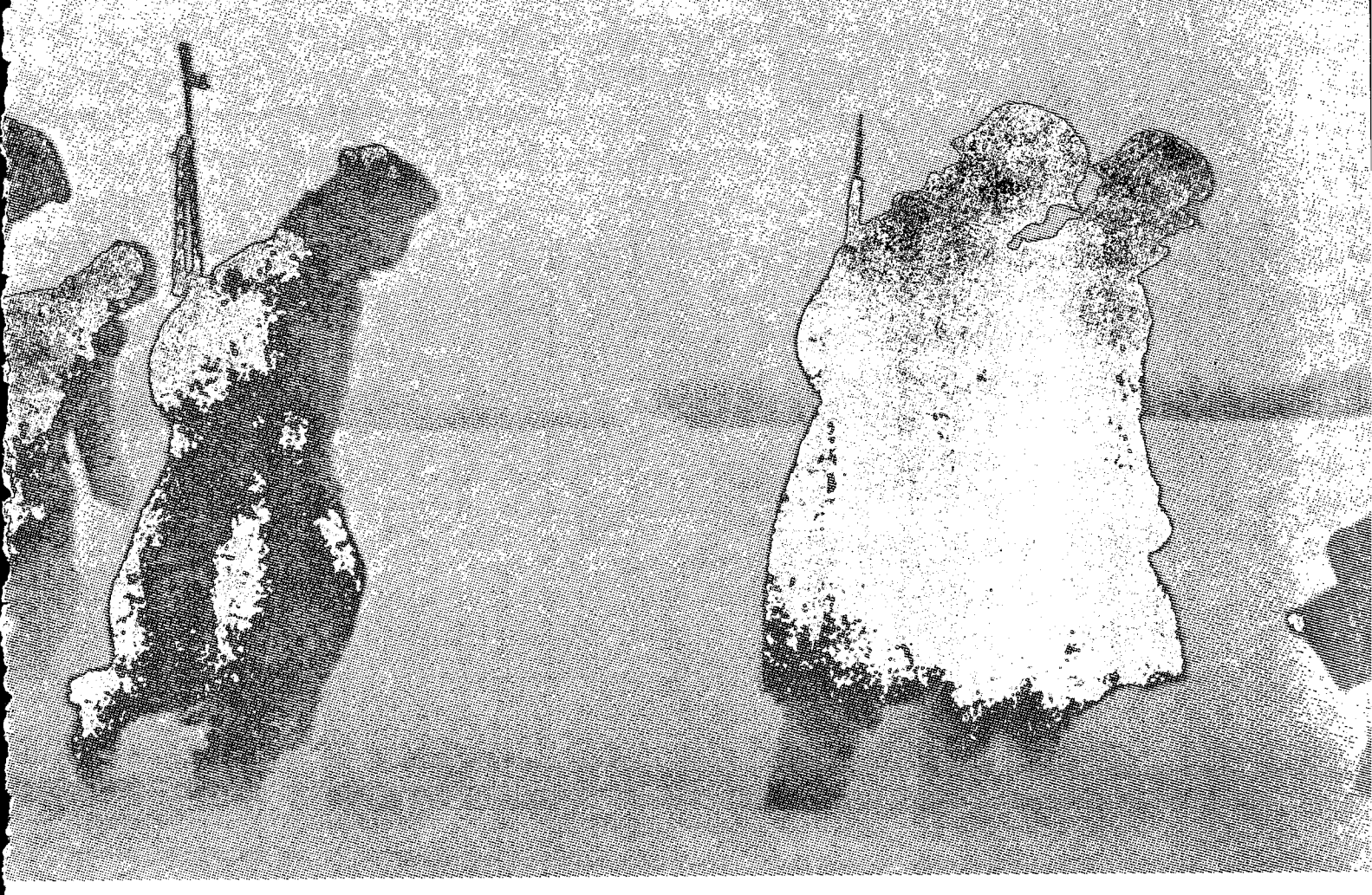
מובן שהאחרים להפעלת הנושא ביחידת המחשב יהיו אנשי מקצוע מיומנים בכל מקצועות המחשב: תכנות, הפעלה, אחזקה וכדומה. כמו-כן יידרש כוח-אדם לטיפול בקלט ובפלט, שיהיה סמוך ליחידת המחשב וימלא תפקידים של סימול, ביקורת, הפצה וכיוצא באלה.

ללא תקווה ללא פחד

גנרל פרידו פוין זינגר

אנו מביאים להלן קטע מתוך הספר „ללא תקווה ללא פחד“ מאת הגנרל הגרמני פ. פוין זינגר, העומד להתפיע בקרוב בהוצאת „מערכות“.

המחבר, אשר במהלך מלחמת העולם השנייה לחם בחזיתות שונות, נעתאר בספרו ארועים ומאבקים ומוסיף לפך ניתוח ולקחים. בקטע שלפנינו מנתח המחבר תיאור שקדם לכך של השתתפות הדיביזיה עליה פיקד — במסגרת ארמיית השריון של קול' גנרל הוט — במאמץ הגרמני לחץ את הארמיה ה-6 מהכיתור הרסי אחרי התבוסה בסטלינגרד.

של האויב אל עבר הארטילריה שלו — יכול היה מפקד הדיביזיה לקוות לקיים את השפעתו על הדיביזיה שלו, הנמצאת בתנועה מתמדת, רק בנועו עם אחד מגלי הטנקים, כשהוא שולט בדיביזיה באמצעות תשדורות רדיו קצרות. זאת היתה השיטה שנקטה בשלבים הראשוניים של המערכה כאשר היריב היה מופתע, או נחות באופן מוחלט, או בלתי נחוש בהגנתו.

מאז שינה אופיה של המלחמה הן את צורת ההתקפה והן את ארגונה הפנימי של הדיביזיה. בקרבות המכריעים שוב לא היתה זו שאלה של מפגש עם כוחות נחותים; נראה יותר שנוצר לזמן מה איזון כוחות בין שני הצדדים. הטנקים שוב לא פגשו מערכי הגנה חלשים, אלא מצאו עצמם מתמודדים עם כוחות טנקים אחרים, ולרוב ניכרים. בתנועת המתמדת לכאן ולכאן של קוי החזית שוב לא נעשו חדירות לעומק של מאות קילומטרים, ו„מלכת שדה-הקרב“ הוותיקה — חיל הרגלים — שבה לתפוס את מקומה בלחימה החריפה והמפוצלת. אלא שחיל הרגלים שוב לא יכול היה ללחום לבדו. כבעבר הוא נזדקק לארטיילריה, ועתה גם לטנקים, כדי שיוכל לעמוד בפני האויב בהתקפה ובהגנה. המינוע והציוות עם טנקים איפשרו לחיל הרגלים להיות נייד כמו הטנקים ואף יותר מהיר מהם. הקרב היה מאופיין עתה על-ידי שינויים

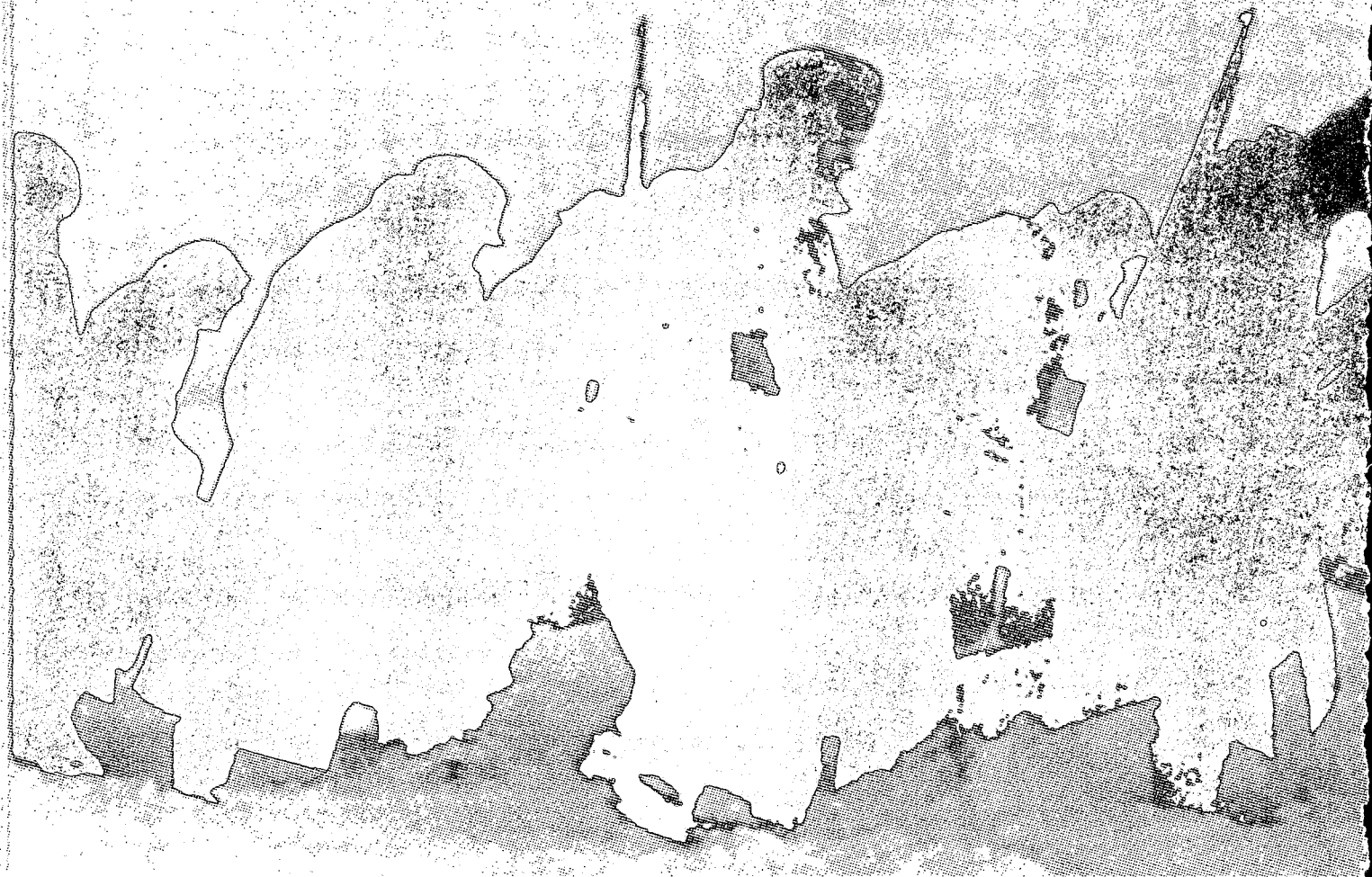
לימי הלחימה שתוארו כאן, ה-17, ה-18 וה-19 בדצמבר, היו כמה סימני-היכר שהיו אופייניים לדיביזיות שריון רבות בזמן ההוא: מפקד הדיביזיה עצמו הוליד גל קדומני של צוות-קרב חזק ונייד. שיטה זו היתה כרוכה בעקרונות הבאים:

1. ניהול הפעולה על-ידי מפקד הדיביזיה מראשו של המאמץ העיקרי, כשהוא משתמש בניסיונו הקרבי ומפעיל את סמכותו האישית.

2. תיאום „חלק“ ויעיל של שלושת החילות העיקריים (טנקים, רגלים, ארטילריה) בפיקוחו הישיר של מפקד הדיביזיה.

3. חלוקת עבודה נכונה בין מפקד הדיביזיה, הנמצא עם יחידות-הלחימה הקדומניות, לבין קצין האג"מ הנמצא בקביעות במפקדה העיקרית של הדיביזיה. הנוהג „לקיים שליטה קרבית מהעמדה הקדומנית“ היה מורשת של חיל-הפרשים, שהמשיכה להתקיים בדיביזיות השריון הגרמניות המקוריות האלו.

אולם, בינתיים השתנו התנאים באופן יסודי. בזמן ההתקדמויות לתוך פולין ולתוך צרפת, ובמידה קטנה יותר גם לתוך רוסיה בשנת 1941/2, היו דיביזיות השריון מצוידות ברויה כזו בטנקים, עד שנקודת המוקד של הקרב התרכזה כולה בחיל זה. מאחר שיחידות טנקים אלו הופעלו בסגנון התקפת הפרשים הבדוקה והישנה — פריצה עמוקה לתוך מערך ההגנה

החילות העיקריים הצריכים לשתף פעולה במבצע. בדיביזיה שלי לא נותרו כבר מפקדי חטיבות, ולכן היה זה הכרחי במיוחד שמפקד הדיביזיה עצמו יתעסק בצוות-הקרב הקדומני והחשוב ביותר באותה שעה.

הגרעין הקשה של שריון הדיביזיה — הטנקים — היה קטן, ולכן היה צורך לנהלו „קצר“. ומאחר שתוצאות הקרב היו תלויות, כתמיד, בניצולם היעיל של טנקים אלה, היה על מפקד הדיביזיה להיות במקום.

שיטת תפעול הטנקים השתנתה באופן ניכר. שוב לא שלחו את הטנקים בכיוון נתון אל עומק עורפו של האויב, אלא, בדומה לפרשים, השתמשו בהם בגמישות, להשלים הצלחות שהושגו לחצאין, על-ידי חיל הרגלים. אם תוך כדי כך נפגשו הטנקים במערך הגנתי שעדיין לא „בשל“ להסתערותם, נקראו בדרך כלל ונשלחו בכיוון אחר, בו היה יותר סיכוי להצלחה בפחות אבידות.

כדי שיוכל לנהל את קרב הטנקים, נע בדרך כלל מפקד הדיביזיה, בזמן ההתקפה המכרעת, סמוך מאחורי גל הטנקים השני, במקום שלא יעורב ישירות בפעולה עצמה. הטנקים הקדומניים צריכים ללחום בדו-קרב מהיר, בטווח קצר ובשדה ראייה מוגבל, ואין זה המקום לפקח ממנו על כל שדה-הקרב. אולם ממרחק של כמה מאות מטרים מאחור-

מהירים ועל-ידי מצבים חדשים ומתחדשים. הארטי-לריה היתה חיונית כתמיד. באמצעות טרקטורים ומרכבים ממונעים היה הכרח לעשותה נידת כמו הטנקים והרגלים.

בשלב זה של המלחמה הפך הפיקוד העליון הגרמני את הצרה שבמחסור בציווד לטובה. הוא השאיר דיביזיות שריון כמו דיביזיית השריון ה-17 שלי במצב כפי שתארתיו, ולא ניסה לתגברן מחדש בטנקים לעוצמתן המלאה. דיביזיות שריון מוחלשות אלו ענו על הצרכים המבצעיים של אותה השעה; והיו יותר מהן בנמצא, ובמקום הדרוש, מאשר אילו השתמשו בציווד החדש כדי למלא את אבידותיהן של אלו שהיו בפעולה. השתמשו אז בטנקים בכל גזרות החזית, אלא ששוב לא בכמויות העצומות, שהיו דרושות לשלב הפלישה ההתחלי.

הטקטיקה השתנתה שינוי בסיסי במובנים רבים, אולם דבר אחד נשאר ללא שינוי בלחימה שתארתיו. ניידותו של הפיקוד היתה עדיין גורם חשוב. הרוצה לשלוט בקרב ניד צריך שיוכל לצפות על זירת-הפעולה, להעריך את השטח ולהיות בטוח שפקודותיו מבוצעות במהירות. אין חשיבות מיוחדת לדבר אם צוות-הקרב המוביל מונהג על-ידי מפקד הדיביזיה או על-ידי מפקד אחת החטיבות. אבל רצוי מאד שזה האחרון לא יהיה בו בזמן גם מפקדו של אחד משלושת

שות, בדרך כלל, כוחות ניכרים) ומחזיק את העתור-
דות בכוננות. הוא נמצא בקשר עם מפקדת הקורפוס,
אשר ממנה מגיעות תוצאות הסיוורים; הוא נמצא
בקשר גם עם הקורפוסים השכנים ועם קצין האפסנ-
אות. עבודתו של קצין האג"מ נעשית כמו בעת נוכחו-
תו של מפקד הדיביזיה, אלא שאחריותו גדלה.

הניסיון הראה שמפקדתו העיקרית הנייחת של קצין
האג"מ מקבלת תמונה טובה יותר משדה-הקרב באמ-
צעות קשר רדיו רצוף עם מפקד הדיביזיה מאשר מאי-
סוף דוחות מהיחידות שבשדה, מאחר שהוא מקבל
את התמונה ישירות מהמפקד המנוסה ביותר שסמ-
כותו כוללת את כל החילות. אבל אין דוחות היחי-
דות נעשים מיותרים על-ידי כך. הם ממלאים פרטים
בתמונתו של מפקד הדיביזיה, ועל-ידי כך משתקפת
התמונה הכללית ביתר אובייקטיביות ובצורה מוכנה
להערכה.

מובן מאליו שלמיקומו הקדומי של מפקד הדיביזיה
יש גם השפעה פסיכולוגית על הגייסות. הוא יכול
לצפות באנשיו ולוודא שפקודותיו מתבצעות במהי-
רות — ולזאת יש חשיבות מכרעת. הוכח כבר כי
הידיעה, שמפקד הדיביזיה עצמו נמצא בסמוך, החישה
דברים ברגעים קריטיים. מפקדים כפופים, שלא עמדו
בדרישות, יכולים להיות מורחקים בו במקום, אלא
שבדרך כלל מילת עידוד קצרה מספקת. ומעל לכל,
יש למפקד הדיביזיה מגע, שאי-אפשר לוותר עליו,
עם אלה הנושאים בעומס הקרב — מפקדי הגדודים
(בשלב זה של המלחמה, עקב האבידות הרבות בפיקוד
הבכיר, וצירופם יחד של שרידי-יחידות, הם דמו
למפקדים של חטיבות מוקטנות). אם דוגמתם האי-
שית צריכה לרומם את רוח הגייסות, עליהם לנהוג
בעצמם יחידות מסתערות, בדומה לפעילותו הקדומ-
נית של מפקד הדיביזיה. עליהם גם לדעת שיזכו
להוקרה כאשר פעולותיהם הקרביות תצלחנה.

בלילה חוזר מפקד הדיביזיה למפקדתו העיקרית
הנייחת, שקודמה כבר אל סמוך לחזית בשעת ההת-
קדמות. כאן הוא זן עם קצין האג"מ על התקפת
יום המחרת. מכאן הוא גם משוחח עם מפקד הקור-
פוס ומדווח לו על התרשמויותיו מהלחימה. אלו
חשובות מאד, משום שהן מעין תמצית של נסיונו
האישי ושל דוחות היחידות שבפיקודו. הן מקנות לו
סמכות נוספת, בעת שהוא צריך להתנגד לדרישות
מחוסרות-היגיון מלמעלה, ובעת שהוא מציע הצעות
נגדיות. לרוע המזל, אופן החשיבה-הטקטית מלא-
האשליות, שטיפח היטלר, אומץ בנכונות גדולה מדי
על-ידי הצבא, והיה רווח מדי במלחמת-העולם
השנייה.

עקרונות השליטה המבצעית שתוארו לעיל יושמו
באופן הבא:

17 בדצמבר: התקפה של צוות-הקרב החטיבתי
הרגלי המוסע לתוך שטח בלתי מסויר (לא היו בנמצא
טנקים באותו יום), כדי ליצור קרש-קפיצה ולקיים
עדיפות מקומית. ניצול ניידותם האופנית של הרגלים.

ריהם אפשר לעשות זאת. המפקד אמנם חשוף כאן
לאש הארטילריה של האויב, אולם אין הוא נתון
בשדה האש של הטנקים, מקום שבו יהיה תחת האש
הכוללת של ההתקפה,

על פי מצב הקרב יחליף מפקד הדיביזיה את מקומו
לעתים קרובות בין צוות-הקרב של הטנקים לבין
צוות-הקרב של הרגלים. בהיותו עם האחרון הוא
יותר ניח ויכול לסקור את הקרב ביתר שקט ויעילות.
לעתים ינוע לעמדת פיקוד קדומנית בין הטנקים לבין
הרגלים. הוא משתמש בטנק-פיקוד או ברכב משורין
אחר, והוא מצויד בשני משדרים, כדי להיות בקשר
רדיו רצוף עם צוותי-הקרב שלו. אין לו צורך בקצין
תצפית קדמי ארטילרי. לפני הקרב הוקצו הסוללות
השונות לצוותי-הקרב. לכל סוללה יש קצין תצפית
קדמי משלה עם צוותי-הקרב. מפקד רגימנט הארטי-
לריה, שבידו בקרת כל האש הארטילרית, נמצא במגע
עם מפקד הדיביזיה באמצעות קצין האג"מ הדיביזי-
יוני, הנמצא במפקדה העיקרית הנייחת יותר מאחור.
בסקורו את התקפת הרגלים יתרשם מפקד הדיביזיה
מעוצמת האויב, מסדר-הכוחות שלו ומכוונותיו. האש
הארטילרית תסיר את הלוט מהמערך נגד-טנקים של
האויב. האש הארטילרית של האויב תספק אבחנה
בטוחה לעוצמת האויב, ולמקום המאמץ העיקרי
שבחר בו. התמונה הכללית תתמלא אם תיווצר
לחימה ממושכת ובלתי-מכרעת, ומפקד הדיביזיה לא
יחשוף אז את הרגלים שלו לאבידות שאינן הכרחיות.
עתה הגיעה העת בה יפקוד מפקד הדיביזיה (הצופה
יחד עם מפקד הטנקים שלו בהתפתחות הקרב) על
התקפת הטנקים.

אם נתקלת ההתקפה בנקודה מסוימת בהתנגדות
בלתי צפויה אפשר להסיט את ההתקפה לנקודה
אחרת, או שעל הארטילריה לרכז תחילה את המערך
נגד-טנקים, עד שיוכן להתקפה עליו.

מפקד הטנקים, הנע עם מפקד הדיביזיה, או בתחום
ראיתו, יודע שאין עליו, „ללחוץ עד הסוף“. על פי
שיקולו הטקטי הוא יכול להפסיק את ההתקפה
ולהתחילה מחדש במקום אחר, שיתן לו סיכוי טוב
יותר.

משהחלה התקפת הטנקים, צריך מפקד הדיביזיה,
השולט בכל צוותי-הקרב, להקצות אבטחת רגלים
מספקת לטנקים, וזו צריכה להיות מלווה מייד על-
ידי הארטילריה, שאש המגן שלה חיונית לטנקים כמו
לרגלים.

במפקדה העיקרית הנייחת נמצאים קצין האג"מ,
קבוצת המטה האחראית לבקרה המבצעית, קצין
הקשר ומפקד הארטילריה. בהיותם בקשר רדיו עם
מפקד הדיביזיה, הם פועלים עמו במהודק. לקצין
האג"מ ניתנת מידה מרובה של עצמאות. בשעת חירום
הוא נותן פקודות לכל יחידות הדיביזיה שאינן מנו-
הלות ישירות על-ידי מפקד הדיביזיה באותה עת.
הוא מארגן את תנועתה של הדיביזיה בעקבות צוותי-
הקרב המובילים, מקצה את אבטחות האגף (הדור-

18 בדצמבר: התקפה על-ידי אותו צוות-קרב, עוד לפני שהגיעו הטנקים, כדי לפתוח בלחימה ללא השהיות. סיוע לרגלים בשיאו של המשבר על-ידי הכנסת הטנקים; אלה מבצעים תנועה אוגפת תוך מגע עם טנקי האויב, מנחיתים התקפה על המעוז הראשון בחזיתו של האויב וכובשים אותו. המשך התנועה האוגפת על-ידי כל החילות, כדי לתפוס את מעוז המפתח השני והחשוב על מנת לאפשר לדיביזיה השכנה להיכנס לגזרה.

19 בדצמבר: המשך התנועה האוגפת המתוכננת בהתאם לפקודה; הטנקים תוקפים ומנתקים מגע לפני שנפגעים הם עצמם; ואז, בנצלם את ניידותם ואת הלחימה שלהם, ינועו הם לבדם קדימה בציר ההתקדמות הכללי — סטלינגרד.

20 בדצמבר: החלטה עצמאית, בניגוד לפקודות הקורפוס, לכבוש מחדש את ניש-קומסקיי, ועל-ידי כך השגת הערכה טובה יותר של היערכות האויב, כדי לאבטח את אגפו השמאלי של הקורפוס.

3 ימים רצופים אלה של לחימה היו קריטיים בקרב על סטלינגרד. הם מדגימים את השליטה המבצעית שתיארתי. המצב היה הרה-גורל, על הדיביזיה היה להילחם ולהתקדם בתנאים שלא ניתנו לצפייה מראש. מצב עניינים אחר, ובעיקר בהגנה, דורש שיטה אחרת של שליטה מבצעית. על צורת השליטה ועל טיבן של החלטות כפי שנקטו על-ידי מפקד הדיביזיה אפשר תמיד לחלוק. במקרה שלי נבעו כולן מתנאי הלחימה המשתנים ונוצרו, פחות או יותר, באורח אינסטינקט-טיבי. שיטות כאלה הן הכרחיות, אם רוצים לפעול מהר על-פי החלטות המתקבלות מהתרשמויות קרב. אין שני ימי-לחימה דומים זה לזה.

הלחימה לקיום עצמי

מה-26 בדצמבר ואילך לחמה הדיביזיה שלי, יחד עם דיביזיית השריון ה-23, שהיתה חלשה עוד יותר, על חייה. האחרונה כבר אוגפה ממזרת, בעוד שבמערב עוד היה לדיביזיה שלי מגע עם בני-הברית הרומנים. אלא שהתנגדות הרומנים הלכה והתמוטטה, ואגפו המערבי של הקורפוס היה נתון עתה גם הוא באיום. לאחר פריצה רוסית אל תוך מערך דיביזיית השריון ה-23 ב-26 בדצמבר, החליטו הרמות היותר גבוהות שלנו לסגת לראש-גשר באיזור קוטלניקובו. במצב נואש זה נשארתי לעת עתה בעמדת פיקוד קדומנית על אם הדרך הראשית, מקום ממנו קיויתי לקיים מגע בלתי-אמצעי עם הגדודים. אילו עברתי למפקדה העיקרית של הדיביזיה, במקומה החדש מאחור, מד-רום לקוטלניקובו, הייתי מנתק את עצמי מהגייסות ולא הייתי מסוגל לתת את הפקודות הנאותות. אולם, אפילו כך הייתי בתחילה כמעט חסר-מעשה בעמדתי הקדומנית. שרידי כוחות רומניים חלפו על פני, אנשים שסבלו מפלה מידי הרוסים עוד בעת שאלה מכתרים

את סטלינגרד. חיילים רומנים אלה, ללא קציניהם וללא כל משטר צעדה, נראו מיוגעים ואדישים. וכי מה ניתן היה לצפות?

הייתי בטוח עתה כי האויב לא יצליח לחדור לעמדו-תינו לפני החשיכה. נסיגתנו תצלח יותר אם תבוצע בלילה. נעתי איפה למפקדה העיקרית החדשה, מקום שנתן לי לשעות ספורות מעין הרגשה של ביטחון אישי. בדומיית הלילה נמוגו קולות הקרב, ויכולתי לישון כמה שעות שינה עמוקה. במשך הלילה נאמר לדיביזיה: „החזקת ראש-הגשר בקוטלניקובו הינה חיונית למבצעים נוספים“.

חזרתי לחזית בעוד חושך. שוב הציבו הגדודים המ-דולדלים את גייסותיהם הקפואים והמיוגעים בערבה חסרת המסתור והמחסה. לדיביזיה שלי עדיין היו תותח נגד-טנקים אחד ושמונה טנקים! כל מפקדי הגדודים נהרגו ושלישיהם מילאו את מקומם.

נסעתי לרוחב החזית שלי, שנראתה מאוד לא מגור-בשת, כרגיל לאחרונה. אולם החזית היתה שקטה. במרחק של שניים-שלושה קילומטרים לשמאלי יכולתי לראות טנקים רוסיים יחידים נערכים בתבנית קרב כהכנה להתקפתם. אל שמונת הטנקים שלי הצ-טרפה עתה סוללת תותח-הסער המתנייעים, שהיתה יותר רעננה. הודות לסוללה זו יכולנו לנתק עצמנו מהאויב בימים האחרונים. הטלתי את צוות-הקרב הפלוגתי הזה, שכלל את הטנקים ואת תותח-הסער, כנגד השריון הרוסי המתקרב. התוצאה היתה שההת-קפה נהדפה עוד במערך הקדומני. אלא שטנקים רוסיים אחרים כבר גיששו דרכם במרחק מה לשמא-לנו. גשר, שהכנו אותו עוד קודם לכן לפיצוץ, הת-פוצץ לפתע קודם זמנו, ושניים-עשר פלסים נהרגו. איך ניתן להתקין שוב גשר זה, החשוב כל כך לנסי-גתנו? כל הלילה סער הקרב סביב קוטלניקובו. מספר יחידות של הדיביזיה, בפעלן על סמך פקודות לא נכונות, ניתקו מגע מוקדם מדי, והיה צורך לשוב ולהחזירן על-אף הנסיגה הכללית.

אזירת משבר שררה במפקדה העיקרית של הדיביזיה בנדולני. בהגיעי לשם מיהרתי לבניין, שעליו התנוסס דגלון מחלקת המבצעים, והנה קידמוני פנים זרות. המטות של שתי הדיביזיות שכנו באותו מקום, מאחר שהיה צורך לבצע את הנסיגה דרך צואר-בקבוק אחד ויחיד שנתר. נכנסתי, איפוא, למפקדה העיקרית של דיביזיית השריון ה-23, שנמצאה ליד המפקדה העיק-רית שלי, וכך פגשתי במפקדה של דיביזיה זו, הגנרל הרוזן פון בוינאפורג, איש חיל-פרשים ותיק כמוני. הדרך שבה נסוגנו היתה תחת אש טנקי האויב. כדי לטהר את האזורה המתוחה ששררה במפקדה, פקדתי לשוב ולפרק את מטעני האישי, שהיה כבר ארוז לדרך. הנסיגה לא החלה, למעשה, אלא בליל 28/29 בדצמבר.

בבוקר המחרת נתפסו עמדות חדשות. הכפרים הרשו-מים במפה לא היו קיימים בשטח. שוב פעלו הגייסות המיוגעים בטמפרטורה של 25 מעלות מתחת לאפס.

סבלם המתמשך של הגייסות השפיע עלי מאד. הקור „מצץ“ את כוחותיהם, ובעיקר את כוחם של הרגלים. יתר החילות יכלו לארגן את העניינים כך, שלפחות לחלק מהם היתה מנוחה כלשהי בלילות, ולו גם לשעה־שעתיים. שינה כבדה ומחוסרת הכרה כזו יכולה לחולל החיאת־רוח מופלאה. אפשר לעורר את הישן על נקלה; ובתת־תודעתו הוא שומר על מודעות לסכנה שבפשיטות או שבאפשרות כי יושאר מאחור בעת נסיגה פתאומית.

עוצמת הרגלים פחתה במידה כזו, ששוב לא היה צורך לארגן סבבים של רכב מנועי כדי להסיע את הפלוגות. דבר זה עשה אמנם את מהלך העניינים יותר בנטל כבד. בעוצמה מספרית כה מועטה וביכולת התגוננות כה קטנה נאלצו להחזיק מעמד ולהיות מוכנים אף להקריב את עצמם, אם יהיה בכך צורך.

ישנתי בחדר שהיו בו שני תריסרים של ישנים אחרים, מהם גרמנים ומהם רוסים. חיילים יצאו ונכנסו ללא הרף, כדי להתחמם. ב־31 בדצמבר מצאה עצמה חטיבת החרמ"ש 63 מכותרת, והיה צורך לחלצה בעזרת התקפת טנקים. נסיגתה במשך הלילה היתה כרוכה במספר קרבות מטווח קצר, שבהם אבדו לה עוד 80 איש, או 10 אחוזים מעוצמת הרגלים שלה. פעולת החילוץ אף היא לא הצליחה כולה. צוות־קרב אחד הצליח לחזור לגוף העיקרי של הדיביזיה רק בליל המחרת, כשהוא מפלט דרכו חזרה תוך לחימה. ארבעה־עשר יום לפני כן פתחנו במבצע חשוב לחילוץ של ארמיית סטלינגרד, ואף על פי שהתקדמנו כדי שלושים קילומטרים, לא היו לי כל אשליות בקשר לסיכויינו. אילו השליטה המבצעית של הרוסים היתה יותר גמישה, היו הם בוודאי שובים את שתי הדיביזיות המדולדלות שלנו, כי כל השטח מזרחה ומערבה לציר הנסיגה שלנו היה חשוף לגמרי.

לצערנו נפלו שיבושים אחדים במאמר „המאבק לעצמאות“ אשר פורסם בחוברת 230. להלן התיקונים:

1. בעמ' 41, טור ב, שורה 4 מלמטה יש לקרוא: „כעבור כמה ימים תקפו לוחמי אצ"ל ולח"י שדות תעופה בריטיים“.
2. המפה בעמ' 47 מהווה את נספח ד'.
3. עמ' 52, הטבלה להעפלה הימית היא נספח ג'.
4. עמ' 55, מכתבו של ד. בן־גוריון, הוא נספח א'.
5. עמ' 56, הקטע: „להבהרת המושג, מאבק“ הוא נספח ב'.
6. עמ' 44 בכותרת למפה, ובעמ' 45 טור ב' שורה תחתונה, התאריך הנכון הוא — ליל ה־5—6 אוקטובר.

עם הקוראים הסליחה.

